

Nuoren toimijuus vanhempien päihdeongelman ja
lähisuhdeväkivallan läheisyydessä

Modaliteettianalyysi nuorten kirjoituksista *Varjomaailma* -internetsivustolla

Pro Gradu-tutkielma

Anna Taskinen

Jyväskylän yliopisto

Sosiaalityö

Joulukuu 2016

TIIVISTELMÄ

Nuoren toimijuus vanhempien päihdeongelman ja väkivallan läheisyydessä Modaliteettianalyysi nuorten kirjoituksista *Varjomaailma* -internetsivustolla

Anna Taskinen

Pro Gradu – tutkielma, 115 sivua

Sosiaalityö

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Johanna Kiili

Joulukuu 2016

Pro Gradu – tutkielmassa tarkastellaan lähisuhdeväkivaltaa sellaisissa perheissä, joiden vanhemmilla on päihdeongelma. Tutkimuksen kohteena on lähisuhdeväkivallalle kotonaan altistuneiden lasten ja nuorten toimijuus. Aikaisempi kotimainen tutkimus liittyen lasten toimijuuteen väkivallan yhteydessä on vähäistä. Tässä tutkielmassa haluttiin nostaa esiin lasten ja nuorten toimijuuden kokonaisuus heidän elässään perheessä, jossa esiintyy alkoholisidonnaista lähisuhdeväkivaltaa.

Tutkimusaineistona ovat lasten ja nuorten itsensä tuottamat 97 nettikirjoitusta A-klinikkasäätiön ylläpitämällä, nuorille suunnatulla *Varjomaailma* – verkkopalvelun ”Tarinat” -palstalla. Analyysin ensimmäisessä osassa selvitetään aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla, minkälaisia väkivaltakokemuksia nuorilla on. Analyysin toisessa osassa tarkastellaan kirjoittajien toimijuutta teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin selvittämällä, minkälaista toimijuutta ja toimijapositioneja nuoret tuottavat kertomuksissaan. Toimijuutta analysoidaan toimijuuden modaliteettien (Greimas 1984, Sulkunen & Törrönen 1997): haluamisen, osaamisen, kykenemisen, voimisen, täytymisen ja tuntemisen kautta. Tutkielman kontekstointina on alkoholin ongelmakäyttö perheessä sekä perheessä tapahtuva väkivalta, erityisesti nuoren näkökulmasta. Nuoren toimijuus sekä toimijuus väkivallan läheisyydessä ovat keskeiset käsitteet tutkielman teoreettisessa viitekehyksessä. Tulokset väkivaltakokemuksista on jäsennetty sen mukaan, onko nuori väkivallan todistaja vai kohteena. Tulokset nuoren toimijuudesta esitetään suhteessa väkivaltaisiin vanhempiin, suhteessa muihin ihmisiin ja suhteessa nuoreen itseensä.

Nuorten väkivaltakokemuksissa korostuu kirjoittajan altistuminen humalaisten vanhempien toistuvalla ja kovalla riitelyllä sekä humalaisen isän fyysiselle väkivallalle äitiä kohtaan. Nuoreen itseensä kohdistuva väkivalta on tyypillisimmillään väkivallan pelkoa tai humalaisen vanhemman kanssa tapahtuvaa riitelyä, johon liittyy kirjoittajan uhkailua, nimittelyä, solvaamista, mutta myös fyysistä väkivaltaa tai sen uhkaa vanhemman taholta. Nuorten toimijuus suhteessa väkivaltaiseen vanhempaan on eniten haluamisen modaliteetin kautta toteutuvaa menneen uudelleenarviointia ja sen aiheuttamaa vihaa sekä täytymisen modaliteetin mukaista pakkoa paeta ja kykenemättömyyttä toimia väkivaltatilanteissa. Kykenemisen modaliteetti tulee esiin kykyä ennakoita ja vältellä väkivaltaa ja haluaminen joidenkin nuorten haluna ymmärtää ja muuttaa vanhempaa. Toimijuus suhteessa muihin ihmisiin ja ympäristöön on eniten kykenemättömyyttä puhua asioistaan, mutta myös mahdollisuutta turvautua läheisiin ja taitoa hakea apua sekä halua, pakkoa, kykyä ja kykenemättömyyttä huolehtia pikkusisaruksista ja äidistä. Toimijuus suhteessa itsen ja omaan tulevaisuuteen on suurimmaksi osaksi useiden eri modaliteettien kautta tulkittavissa olevia kuvauksia itsensä vahingoittamisesta, masennuksesta ja pahasta olost. Tuntemisen modaalisuudeksi tulkittuina ne ovat kuvauksia toivottomuudesta. Myös osaaminen ja haluaminen tulevat esiin taitona suunnitella omaa tulevaisuutta ja haluna tehdä omasta elämästä erilainen kuin omalla vanhemmalla. Nuorten toimijuus toteutuu monista eri toimijapositioneista käsin.

Tulosten perusteella nuoret altistuvat kotonaan hyvin monenlaiselle väkivallalle. Tarinoissa rakentuu kuva nuoresta, jonka toimijuus on moni-ilmeistä ja jonka toimijapositioneet limittyvät toisiinsa. Runsaiden aiotun toimijuuden kuvausten perusteella nuorilla on paljon toimijuuden resursseja, joiden hyödyntäminen on tärkeää, jotta nuoret saisivat apua, josta itse kokevat hyötyvänsä. Myös puhumisen vaikeus ja tilanteen salaaminen sekä itseä vahingoittavan toimijuuden yleisyys ovat asioita, jotka ovat haaste perheen ulkopuoliselle nuoren pahan olon tunnistamiselle ja oikea-aikaiselle avun tarjoamiselle.

Avainsanat: toimijuus, lähisuhdeväkivalta, päihteiden ongelmakäyttö, toimijuuden modaliteetit, teoriaohjautuva sisällönanalyysi

Sisällysluettelo

1. Johdanto	5
2. Alkoholin ongelmakäyttö perheessä	7
2.1. Mitä on alkoholin ongelmakäyttö?.....	7
2.2. Asenteet vanhempien alkoholinkäyttöä kohtaan.....	8
2.3. Vanhempien päihdeongelman vaikutus perhe-elämään	11
3. Perheessä tapahtuva väkivalta.....	14
3.1. Lähisuhdeväkivallan määrittely ja yleisyys	14
3.2. Suhtautuminen perheen sisäiseen väkivaltaan	18
3.3. Alkoholin ja väkivallan kierre	20
3.4. Alkoholin ja väkivallan vaikutus lapsen kasvuun ja kehitykseen	22
4. Toimijuus	26
4.1. Lapsen toimijuus perheessä.....	27
4.2. Toimijuus väkivallan läheisyydessä.....	31
4.3. Modaaliteettiteoria toiminnan merkitysten jäsentäjänä	33
4.4. Aikaisempaa tutkimusta lasten ja nuorten toimijuudesta päihteiden ja väkivallan läheisyydessä.....	34
5. Tutkimustehtävä.....	40
6. Aineisto ja menetelmät.....	41
6.1. Aineiston kuvailu	41
6.2. Aineiston analyysi	43
6.3. Eettisiä näkökohtia	47
7. Nuorten väkivaltakokemukset.....	50
7.1. Nuori vanhempien välisen riitelyn ja väkivallan todistajana	51
7.1.1. Vanhemmat riitelevät keskenään	51
7.1.2. Päihtynyt isä pahoinpitelee äitiä	52
7.1.3. Muu perheessä esiintyvä väkivalta	54
7.2. Nuori väkivallan kohteena.....	55
7.2.1. Päihtynyt vanhempi riitelee nuoren kanssa.....	55
7.2.2. Päihtynyt vanhempi kohdistaa fyysistä väkivaltaa nuorta kohtaan	57
7.2.3. Muu nuoren kokema väkivalta.....	58
7.3. Yhteenvedoa nuorten väkivaltakokemuksista.....	59

8. Nuorten toimijuus väkivallan läheisyydessä.....	62
8.1. Toimijuus suhteessa väkivaltaisiin vanhempiin	62
8.1.1. Halu arvioida uudelleen mennyttä ja viha väkivaltaista vanhempaa kohtaan	63
8.1.2. Halu ja kyky määritellä uudelleen rajojaan suhteessa väkivaltaiseen vanhempaan	65
8.1.3. Turhautuminen ja halu päästä pois kotoa.....	67
8.1.4. Pakko paeta ja kykenemättömyys toimia.....	69
8.1.5. Kyky ennakoida ja vältellä väkivaltaa	71
8.1.6. Halu ymmärtää ja kykenemättömyys muuttaa vanhempaa.....	72
8.2. Toimijuus suhteessa muihin ihmisiin	74
8.2.1. Kykenemättömyys puhua ja saada apua	75
8.2.2. Mahdollisuus turvautua läheisiin ja taito hakea apua	78
8.2.3. Halu, pakko, kyky sekä kykenemättömyys suojata äitiä ja pikkusisaruksia.....	80
8.3. Toimijuus suhteessa itseen ja omaan tulevaisuuteen	83
8.3.1. Toivottomuus ja itsensä vahingoittaminen	83
8.3.2. Taito suunnitella tulevaa ja halu tehdä toisin kuin vanhempi	86
8.4. Yhteenvedoa nuorten toimijuudesta.....	89
9. Johtopäätöksiä ja pohdintaa	92
9.1. Nuorten moninaiset väkivaltakokemukset	92
9.2. Nuorten moni-ilmeinen toimijuus ja limittäiset toimijapositionot	94
9.3. Pohdintaa aineistoon ja menetelmään liittyen	100
9.4. Lopuksi	101
Lähteet.....	103

1. Johdanto

Koti voi olla nuorelle vaarallinen paikka. Tuoreiden selvitysten mukaan 18-vuotiaista suomalaisnuorista miltei neljännes on joutunut todistamaan väkivaltaa kotonaan ja saman ikäisistä nuorista itse väkivallan kohteena on ollut 14 %. (Takala & Ilva 2012, 178–181). Suomalaisia aikuisia koskevan kyselytutkimuksen tulos on hyvin samansuuntainen. (Roine & Ilva 2010, 26, 34–35). Niin ikään yli neljännes 12–18 –vuotiaista suomalaisnuorista kokee vanhempiensa alkoholinkäytön haittaavan elämäänsä. Yleisin vanhempien alkoholinkäytöstä johtuva haitta on nuorten mielestä vanhempien riitojen todistajana oleminen, ja nuorten mielestä heidän tilannettaan helpottaisi eniten riitelyn ja tappelun loppuminen kotona. (Takala & Ilva 2012, 178–179.) Sama ilmiö on tullut esiin myös aikaisemmin lasten ja nuorten sekä lapsuudenkodissaan vanhempiensa päihteiden käytöstä kärsineiden aikuisten kokemuksissa. Niissä on tullut toistuvasti esiin, että väkivalta tai sen uhka lapsen mielestä kuormittavin asia perheen elämässä. Vanhempien riitely ja tappelu on monelle lapselle suurempi huolenaihe kuin itse juominen. (esim. Templeton 2007; Itäpuisto 2005, 74; Saarto 1996, 20; Cork 1992, 12–13.)

Tutkimusten mukaan vanhemman alkoholiongelmallalla tai lähisuhdeväkivallalla yksittäisenä perheen ongelmana voi olla negatiivisia vaikutuksia vanhemmuuteen ja lasten hyvinvointiin. Kumpikin yksinään lisää lapsen sosiaalisen eristäytymisen ja ei-ikätaisoisen vastuunottamisen todennäköisyyttä sekä lapsen riskiä joutua väkivallan uhriksi kotonaan. Kyseiset ongelmat aiheuttavat myös tavallista enemmän pelon ja syyllisyyden tunteita sekä pulmia lapsen tunne-elämässä ja käyttäytymisessä. Yhdessä esiintyessään nämä kaksi ongelmaa voivat aiheuttaa haittojen kertaantumisen. (Velleman & Reuber 2007, 16.) Lapsen kannalta väkivalta sekä päihteiden ongelmakäyttö perheessä, yhdessä tai erikseen, on aina kehitysriskeä. Haitan aiheuttaa molemmissa tapauksissa turvallisen vanhemmuuden puute. (esim. Callaghan & Alexander 2015, 13; Velleman & Templeton 2007, 80; Velleman & Reuber 2007, 16, Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 11; Eskonen 2005, 30.) Joidenkin näkemysten mukaan sekä väkivallan kohteena olo että sivusta seuraaminen voi traumatisoida lasta yhtä paljon. (Callaghan ym. 2015, 1-2; Sousa ym. 2011; Holmberg 2003, 16). Haittojen kokeminen on yksilöllistä. *Suojatekijät* ('protective factors'), kuten esimerkiksi yhden turvallisen ja pysyvän aikuiskontaktin olemassaolo, harrastukset ja ystävät sekä lapsen omaan persoonaan liittyvät tekijät voivat parantaa lapsen selviytymiskykyä eli *resilienssiä* ('resilience') ja vähentää vanhempien alkoholin liikakäytöstä koituvia haittoja. (Velleman & Templeton 2007, 81–85).

Lapsi on perinteisesti ajateltu perheen sisäisissä ristiriidoissa uhrina tai *'hiljaisena todistajana'*, koska lasten kokemuksissa tulee esiin voimattomuus vaikuttaa perheen tilanteeseen (Callaghan ym. 2015, 2; Haavisto 2003, 18). Toisaalta useissa tutkimuksissa on tullut esiin lasten kekseliäisyys ja vahva toimijuus esimerkiksi heidän suojatessaan itseään ja muita perheen jäseniä vanhemman päihteiden käytön aiheuttamilta negatiivisilta vaikutuksilta (esim. Øverlien 2016; Callaghan ym. 2015, 15–19; Holmila & Ilva 2010, 58–59; Itäpuisto 2005, 97). Nykytutkimuksessa korostuu uuden lapsitutkimuksen ja -käsityksen (esim. Eskonen 2005, Alanen 2009, James & Prout 1990) mukaisesti lapsen näkeminen aktiivisena ja tiedostavana yksilönä, jolla on oikeuksia ja kykyä muodostaa omia mielipiteitä perheen ongelmista omasta näkökulmastaan käsin ja tehdä päätöksiä oman toimijuutensa pohjalta (Callaghan & Alexander 2015, 12; Harbin & Murphy 2006, 1).

Tässä tutkielmassa on tarkoituksena selvittää minkälaisia lähisuhdeväkivaltakokemuksia lapsilla ja nuorilla on perheessään, jossa he kertovat olevan myös vanhemman liiallista alkoholinkäyttöä. Tutkielman tavoitteena on myös tarkastella minkälaisena lasten ja nuorten toimijuus kuvautuu heidän kirjoituksissaan ja minkälaisia subjektipositioita he ottavat elässään alkoholisidonnaisen lähisuhdeväkivallan läheisyydessä. Aikaisempaa kotimaista tutkimusta kotonaan lähisuhdeväkivallalle altistuneiden lasten ja nuorten toimijuuden näkökulmasta on vähän. Suoraan lapsilta ja nuorilta kerätyt kokemukset ovat niin ikään olleet Suomessa harvemmin tutkimusten kohteena, kuin lapsuuttaan muistelevien aikuisten tutkiminen.

Tutkielman aineistona ovat lasten ja nuorten verkkokirjoitukset, jotka on kerätty *Varjomaailma* -sivustolta. *Varjomaailma* (www.varjomaailma.fi) on A-klinikkasäätiön ylläpitämä verkkopalvelu vanhempiensa päihteiden käytöstä kärsiville lapsille ja nuorille. Väkivaltakokemuksia jäsennetään käyttäen aineistolähtöistä sisällönanalyysiä, ja toimijuusanalyysi toteutetaan teoriaohjaavan sisällönanalyysin sekä toimijapositiodien tyypittelyn avulla, hyödyntäen Greimasin modaliteettiteoriaa (Sulkunen & Törrönen 1997, 83–86).

2. Alkoholin ongelmakäyttö perheessä

Alkoholin ongelmakäyttöä on vaikea määrittellä. Määrittely on riippuvainen esimerkiksi siitä, tarkastellaanko asiaa alkoholia käyttävän yksilön itsensä tai hänen perheyhteisönsä näkökulmasta vai väestötason ongelmana. Lisäksi kulttuuriset näkökohdat ja ”ajan henki” muovaavat asenteita alkoholin käyttöä kohtaan vaikuttaen siihen, kuinka vahvasti mahdolliset haitat tai ongelmat alkoholinkäyttöön liittyen ovat yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa esillä. Tutkimustietoa vanhempien alkoholinkäytön vaikutuksista perhe-elämään on kerätty vuosikymmeniä ja myös ylisukupolvisia vaikutuksia on tunnistettu (esim. Holmila ym. 2008). Tutkittua tietoa hyödynnetään pyrittäessä haittojen vähentämiseen, esimerkiksi valistuksen ja moninaisen auttamisjärjestelmän kehittämisen kautta. Tässä luvussa otan esille joitakin yleisiä näkökulmia alkoholin ongelmakäytön määrittelyyn ja ajan myötä muuttuviin asenteisiin sekä tarkastelen tutkimusten valossa yksityiskohtaisemmin tilannetta, jossa vanhemman alkoholinkäyttö koetaan perheyhteisössä haittoja aiheuttavana.

2.1. Mitä on alkoholin ongelmakäyttö?

Yksilötasolla alkoholin väärinkäyttö voidaan luokitella sen voimakkuuden perusteella kolmeen luokkaan: riskiä, riippuvuusoireita tai haittaa aiheuttavaan käyttöön. Riskiä aiheuttavalla käytöllä tarkoitetaan tilannetta, jossa alkoholinkäyttö ei ole aiheuttanut käyttäjälle itselleen fyysisiä tai psyykkisiä terveysongelmia mutta jatkuessaan voi niitä aiheuttaa. Alkoholiriippuvuudessa juomisesta tulee yhä keskeisempi osa käyttäjän elämää, eikä käyttäjä pysty enää hallitsemaan juomistaan. Haittaa aiheuttavaa alkoholinkäyttöä luonnehtii lähimmäisen jatkuva huoli, johon liittyy muistinmenetyksiä, tapaturmia ja juojan itsensä toistuvaa syyllisyydentunnetta juomisen jälkeen. (Terveyskirjasto 2016.)

Väestötasolla alkoholin ongelmakäytön yhteydessä käytetään käsitettä *'alkoholinkäytön jatkumo'*, koska riskitapaukset on mahdotonta selkeästi erottaa riskittömistä tapauksista (Mäkelä ym. 2010, 6). Mäkelän ym. mukaan jaottelu ongelmakäyttäjiin tai ongelmattomiin käyttäjiin ei ole välttämättä tarkoituksenmukainen pyrittäessä alkoholikäytön aiheuttamien haittojen vähentämiseen väestötasolla. Tärkeämpää on hahmottaa kokonaisvaltaisesti juomista ilmiönä, jonka osana myös alkoholiongelmat syntyvät. (mt.)

Tarkasteltaessa alkoholin ongelmakäyttöä perheessä on perheenjäsenen päihderiippuvuus useimmiten rasite, koska päihteistä riippuvainen ei yleensä pysty kontrolloimaan päihteiden käyttöä.

Se, *miten* haitalliseksi jonkun perheenjäsenen alkoholinkäyttö joko käyttäjän itsensä tai perheen muiden jäsenten keskuudessa koetaan voi vaihdella suuresti ja siihen vaikuttavat muun muassa perheenjäsenten elämänhistoria ja kokemukset sekä arvomaailma. (Holmberg 2003, 10–11.) Haittojen ja mahdollisten riskien ilmenemiseen vaikuttaa myös se onko perheessä muita ongelmia, kuten mielenterveysongelmia, köyhyyttä tai perheväkivaltaa, joko liittyen alkoholinkäyttöön tai alkoholinkäytöstä irrallisena asiana (Harbin & Murphy 2006, 3). Tutkimusten mukaan myös riskikäyttö saattaa aiheuttaa käyttäjän sosiaalisessa ympäristössä alkoholin käytön arvostelua ja ristiriitoja, vaikkei käyttäjä itse kokisi alkoholinkäyttöään ongelmallisena. Esimerkiksi suomalaisaikuisten muistellessa lapsuuden kokemuksiaan on tullut esiin, kuinka lapsi voi kokea vanhempansa päihteiden käytön liiallisena ja haittoja aiheuttavana, vaikkei vanhempi itse tunnista ongelmaa (Itäpuiston 2005, 71). Päihteiden ongelmakäyttöä esiintyy kaikissa yhteiskuntaluokissa ja lapsen avun saannin kannalta perheen korkea yhteiskunnallinen asema saattaa olla haitaksikin, koska päihdeongelma yleensä pysyy silloin salassa kauemmin. (Holmberg 2003, 10–11.)

2.2. Asenteet vanhempien alkoholinkäyttöä kohtaan

Ideologiset virtaukset ovat eri aikoina vaikuttaneet siihen, miten päihteiden käytöstä perheessä puhutaan, mitä siitä kirjoitetaan ja mihin tutkimuksellinen mielenkiinto on suuntautunut¹. Vielä 1990-luvun alkuvuosikymmenten suomalaisessa yhteiskunnassa alkoholiongelma perheessä tarkoitti runsaasti juovaa miestä sekä vaimoa ja lapsia, jotka joutuivat kärsimään puolison ja isän alkoholiriippuvuudesta. Syypää juomiseen oli yksinomaan mies, joka juomalla aiheutti perheensä onnettomuuden ja työtä vieroksuvana oli myös yhteiskunnalle riippakivi. Vaimo piti perheen pystyssä rajaten mahdollisuuksiensa mukaan miehen juopottelua. Vaimot saivat 1950-luvulta lähtien roolin yhteiskunnallisessa keskustelussa, kun vallalle tulleen ajattelun mukaan miehen alkoholismia alettiin tulkita perheenjäsenten välisenä vuorovaikutuksen ongelmana. Perhe nähtiin vuorovaikutussuhteiltaan häiriytyneeksi ja tulkinnat alkoholistin puolison persoonallisuuden vaikutuksesta miehensä juomisen mahdollistajana ja vahvistajana saivat kannatusta. Alkoholinkäytön vapauduttua 1970-luvulla myös naisille, he menettivät asemansa kansakunnan ja perheen moraalisena selkärankana. Alkoholisoitunutta naista ei myöskään pidetty enää uhrina ja hän sai selviytyä ilman perheensä tukea useammin kuin alkoholisoitunut mies. Tultaessa 1980-luvulle perhedynamiikan korostaminen sai rinnalleen läheisriippuvuusajattelun, joka teki sairaan perheyhteisön lisäksi myös

---

¹ Olen tarkastellut päihteiden ongelmakäyttöä perheessä eri aikakausina myös kandidaatintyössäni (Taskinen 2014): *Päihdeperheessä kasvavien lasten ja nuorten kokemuksia sosiaalisesta tuesta.*

jokaisesta perheen yksittäisestä jäsenestä sairaan. Samalla se toisaalta poisti myös alkoholiongelmaan liittyvää moraalista ja syyllistävästä leimaa. 1990-luvun perhekeskusteluissa nainen oli voimakkaasti esillä joko kykenemättömän äidin roolissa tai raskaudenaikaisen päihteiden käytön johdosta sikiön turvallisuuden vaarantajana. Vasta 2000-luvulla alettiin kiinnittää huomiota perheessä kasvaviin lapsiin ensisijaisen tuen tarvitsijoina samalla, kun isät muuttuivat lähes näkymättömiksi perheestä käytävissä keskusteluissa. (Nätkin 2006, 14–17; Johansson & Kokkonen 1992, 34–35.)

Nykytilannetta tarkasteltaessa on huomionarvoista, että vaikka uusimman suomalaisen juomatapatutkimuksen mukaan alkoholin kulutus on kolminkertaistunut Suomessa viimeisen neljän vuosikymmenen aikana (Mäkelä ym. 2010, 14–15) ja kasvua on ollut molempien sukupuolten kohdalla myös humalajuomisen osalta (WHO 2014, 209), niin silti joidenkin arvioiden mukaan keskustelu alkoholinkäytön haitoista vanhemmuuteen liittyen on edelleen sukupuolittunutta. Henna Pirskanen (2011, 49) ottaa tämän ilmiön esiin erityisesti huostaanottopuheen ja FAS-lapsi keskustelun osalta. Nina Halme (2009, 47) puolestaan pohtii, että keskustelua juovien isien vanhemmuudesta ei ole paljoakaan käyty, vaikka juovien isien on todettu esimerkiksi puhuvan muita isiä vähemmän lapsilleen, ilmaiseksi heille enemmän negatiivisia tunteita sekä olevan vähemmän sensitiivisiä ja emotionaalisesti sitoutumattomampia vanhemmuuteen. Syynä keskustelun vähäisyyteen ja yksisilmäisyyteen voi olla se, että äidin ajatellaan yhä edelleen olevan perheessä ensisijainen hoivan ja turvan antaja.

Kun suomalaisten vanhempien alkoholinkäyttötilanteita sekä asenteita lasten seurassa juomiseen on kartoitettu viimeksi vuonna 2008, on aikuisten asenteissa ilmennyt ristiriitaisuuksia. Toisaalta humalajuomista lasten läsnä ollessa pidetään epäsopivana käytöksenä, mutta humalajuominen sallitaan kuitenkin silloin lasten läsnä ollessa, kun paikalla on vähintään yksi selvä aikuinen. Kyselyn mukaan suuri osa juodusta alkoholista juodaan kotona, mutta kerralla juodut määrät eivät useimmiten ole kovin suuria. Juomatapatutkimuksen perusteella arvioituna Suomessa on vuosittain noin 2.2 miljoonaa tilannetta, jossa aikuiset ovat selkeästi humalassa lasten läsnä ollessa. (Raitasalo 2010, 18.) Raitasalo peräänkuuluttaa laajempaa yhteiskunnallista keskustelua siitä, ovatko suomalaisten asenteet liittyen alkoholinkäyttöön lasten seurassa jo liiankin liberaaleja lapsen näkökulmasta.

Asenteiden muutos ajan kuluessa näkyy myös vanhemman päihdeongelmaa perheessä kuvaavissa käsitteissä. Liian leimaavaksi koettu *alkoholistiperheen* käsite on korvautunut neutraalimmalla *alkoholiperheen* käsitteellä, ja *päihdeperheen* käsite otettiin käyttöön 2000-luvun alkupuolella kuvaamaan tilannetta, jossa myös huumeet sekä alkoholin ja lääkkeiden sekakäyttö ovat tulleet osaksi perheiden arkea. (Nätkin 2006, 16.) Kaikkia edellä mainittuja nimityksiä on kritisoitu siitä, että ne

piilottavat alkoholin väärinkäyttäjän, joka ei ole perhe, vaan useimmiten toinen tai molemmat vanhemmista ja joskus vanhemmat sisarukset tai lapsi itse. Läheisten näkökulmasta jopa perheen käsite voi olla ylipäänsä kyseenalainen, jos lapsuuden -perhe ei ole täyttänyt sille kuuluvia tehtäviä, kuten lämpimien perhesuhteiden ylläpitämistä (Itäpuisto 2001, 44–45). Englanninkielisessä tutkimuksessa käytetään esimerkiksi käsitteitä *'familial substance misuse'* ja *'substance misusing households'* (Harbin & Murphy 2006, 1-11), joissa päihteiden ongelmakäyttäjäksi kuvautuu niin ikään ”perhe” tai ”kotitalous”. Toisaalta käsitevalinta perheyhteisön osalta saattaa jäädä tutkimuskirjallisuudessa täysin toissijaiseksi, vaan puhutaan esimerkiksi selkeästi *'vanhempien päihteiden väärinkäytön vaikutuksesta lapsiin'* (the impact of parent's substance misuse on children) (mt.). Laajassa, sekä vanhempien alkoholinkäytöstä että perheessä tapahtuvasta väkivallasta kärsivien lasten tutkimuksessa otetaan kantaa myös yleisesti käytettyyn termiin *'alkoholistien lapset'* (children of alcoholics) ja ehdotetaan sen tilalle käytettäväksi hieman hankalammin suomenkielelle taipuvaa käsitettä *'vanhempiansa alkoholiongelmaasta kärsivät lapset'* (children affected by parental alcohol problems). Tässä käsitteessä parannusta edelliseen olisi se, että siinä otetaan huomioon myös ne lapset, joiden vanhempien alkoholinkäyttö ei välttämättä täytä alkoholismin kriteereitä. (Velleman & Reuber 2007, 12–13.)

Mikään yksittäinen käsite ei siis pysty kuvaamaan niitä moninaisia tapoja ja tilanteita, joissa nuori voi kokea haittaa vanhemman päihteiden käytöstä. Tässä tutkielmassa nuori ei esimerkiksi välttämättä enää asu päihdeongelmaisen vanhemman luona, mutta kokee silti kärsivänsä etävanhemman liiallisesta päihteiden käytöstä. Joskus taas päihdeongelmainen ihminen perheyhteisössä on vanhemman uusi kumppani, jota nuori ei edes pidä isä- tai äitipuolenaan, mutta jonka päihteidenkäyttö haittaa nuorta. Käsitteiden tarkoituksena ja niitä yhdistävänä tekijänä lienee kuitenkin sellaisen tilanteen kuvaaminen, jossa jonkun tai joidenkin perheenjäsenen alkoholinkäyttö koetaan haitallisena joko ihmisen itsensä tai muiden perheenjäsenten taholta. Tässä tutkielmassa en käytä säännönmukaisesti mitään yksittäistä käsitettä, ja jossain tilanteessa saatan käyttää kirjoitusasun yksinkertaisuuden vuoksi myös päihdeperheen käsitettä, tietoisena sen rasitteista. Käsitteestä riippumatta viittaa aina tilanteeseen, jossa lapsi tai nuori kokee vanhempansa tai muun perheyhteisössään elävän aikuisen alkoholinkäytön haitallisena.

2.3. Vanhempien päihdeongelman vaikutus perhe-elämään

Vanhemman päihdeongelma voi vaikuttaa perheen toimintaan sekä rakenteeseen monella tavalla ja esimerkiksi perheen selviytyminen arkielämästä vaihtelee eri perheissä ja samassakin perheessä eri ajanjaksoina. Jos pulmana on vanhemman viikonloppu- ja lomajuominen, saattaa vanhempi pystyä käymään töissä ja hoitamaan kotia suurimman osan ajasta. Toisessa perheessä päihdeongelmaisen vanhemman juomakaudet ovat pitkiä ja ennustamattomia ja selviä päiviä on selvästi vähemmän kuin päiviä, jolloin vanhempi on päihtyneenä. (Holmberg 2003, 10–11.) Vanhempien päihdeongelma voi aiheuttaa heikkoa ja laiminlyövä vanhemmuutta. Päivärytmien tai rutiinien puuttuminen tekee arjesta jäsentymätöntä aiheuttaen lapsen näkökulmasta turvattomuutta. Riittämätön valvonta vanhemman taholta saattaa tehdä lapsen elämästä onnettomuusalttiin ja aiheuttaa terveysriskejä, jos hoitoa vaativia tilanteita ei välttämättä huomata tai jos lasta ei muisteta viedä lääkäriin tai neuvolaan. (Velleman & Templeton 2007, 80; Kivitie-Kallio & Politi 2004, 157–158.) Erityisesti äidin päihdeongelmalla on havaittu olevan yhteys pienten lapsen joutumiseen useammin tapaturmiin ja suurempaan sairastavuuteen (Karjalainen ym. 2015, 2). Huoli ja epä tietoisuus siitä, onko vanhempi alkoholin vaikutuksen alaisena vai selvin päin vaikeuttaa arjen rutiinien suunnittelua ja sovituissa asioissa pysymistä. Perheen taloudellinen tilanne saattaa myös heikentyä vanhemman päihdeongelman myötä, joko suoraan rahan kulumisena päihteisiin tai välillisesti esimerkiksi työpaikan menetyksen myötä. Vanhemman päihdeongelmalla on usein vaikutusta myös perheen rituaaleihin, esimerkiksi juhlien ja loma-aikojen viettoon. (Velleman & Templeton 2007, 80.)

Perheen sosiaalinen elämä on yksi tavallisimmista perhe-elämän osa-alueista, johon vanhemman alkoholi-ongelmalla on vaikutusta. Perheestä saattaa tulla sosiaalisesti eristynyt, koska vanhemman päihde-ongelmasta voi olla vaikea kertoa esimerkiksi naapureille, sukulaisille ja tuttaville. Pelko julkisesta nolautumisesta tai ongelman julkitulosta voi vähentää perheen sosiaalisia kontakteja kokonaisuudessaan tai yksittäisten perheenjäsenten kohdalla. Perheen lapsien kohdalla sosiaalinen eristäytyminen voi johtua siitä, että he eivät uskalla tuoda kotiinsa kavereita. Ystävyys-suhteiden ylläpitoa saattaa haitata myös vaikeus lähteä kotoa pois, jos lapsi joutuu huolehtimaan pikkusisaruksestaan tai alkoholin vaikutuksen alaisena olevasta vanhemmastaan. (Velleman & Templeton 2007, 80–81.) Joskus vanhempien päihdeongelma voi lisätä perheen lasten sosiaalista eristymistä myös siten, ettei lapsia saada vietyä päiväkotiin (Kivitie-Kallio & Politi 2004, 157–158.) Yhteiskunnan tuomitseva asenne päihdeongelmaa kohtaan sekä perheen yksityisyyden painottaminen saattaa lisätä ongelmien salaamisen tarvetta ja estää avun saamisen (Holmila & Ilva 2010, 58).

Tutkimusten mukaan vanhemman päihdeongelma vaikuttaa myös perheen sisäisiin vuorovaikutussuhteisiin ja kommunikointiin, perheenjäsenten rooleihin sekä valta- ja vastuukysymyksiin. Jos toisella vanhemmista on päihdeongelma, ottavat muut perheenjäsenet hänen tehtäviään hoitaakseen. Vastuullisen vanhemman rooli saattaa jäädä pelkästään toiselle vanhemmalle ja lapsi saattaa huolehtia myös vanhemman tehtävistä, esimerkiksi nuorempien sisarusten hoidosta ja arkisesta huolenpidosta. (Velleman & Templeton 2007, 80.) Toimiminen isän tai äidin roolissa voi etäännyttää sisarusten välisiä suhteita. Lapset saattavat myös omaksua erilaisia selviytymisrooleja, kuten esimerkiksi huonosti käyttäytyvän ongelmalapsen roolin tai kypsän, yliaikaansaavan ja ylikiltin lapsen roolin. Nämä roolit voivat vaihtua iän ja perheen tilanteen mukaan. (Saarto 1996, 11.) Ackerman (1990, 20) kuvaa vanhemman alkoholiongelman vaikutusta perheeseen neljän tyypillisen, perhe-elämää kuvaavan vaiheen ja vaiheille tyypillisten perheenjäsenten roolien kautta. Ensimmäisessä, *reaktiivisessa vaiheessa*, perheenjäsenet saattavat kieltää päihdeongelman ja etenkin ei-päihdeongelmaisten perheenjäsenten kohdalla esiintyy sosiaalista eritäytymistä (mt.). Toiselle, *aktiiviselle vaiheelle*, on tyypillistä, että ei-päihdeongelmaisten perheenjäsenten tietoisuus päihdeongelmasta ja sen vaikutuksista kasvaa ja erityisesti päihdeongelmaisen perheenjäsenen puoliso pyrkii normaalistamaan perheen elämää (mt., 32–34). Kolmannessa, *vaihtoehtojen vaiheessa*, perheenjäsenet vetäytyvät toisistaan erilleen ja muutokset perherakenteessa, kuten ero ja perherakenteen uusiutuminen ovat tavallisia (mt., 34–37). Myös neljäs, *uudelleenyhdistymisen vaihe*, on mahdollinen ja sitä kuvataan raittiuden ja perheen sisäisen kasvun vaiheena (mt., 38).

Kun 12–18 –vuotiailta suomalaislapsilta ja –nuorilta itseltään on viimeksi kysytty kokemuksia vanhempiensa alkoholinkäytöstä väestökyselyillä, kertoi 26 prosenttia nuorista kokevansa haittaa, kuten perheriitoja, häpeää, ahdistusta, vihaa ja pelkoa vanhempiensa alkoholinkäyttöön liittyen (Takala & Ilva 2012, 178–180). Näiden psykososiaalisten haittojen lisäksi nuoret raportoivat konkreettisista haitoista, kuten rahapula, petetyt lupaukset, unen puute ja perheen hajoaminen. Haittojen aiheuttajaksi nimettiin selvästi useammin isä (72 %) kuin äiti (34 %). (mt.) Irlannissa, vuonna 2010 toteutetussa kyselytutkimuksessa 10 prosenttia nuorista ilmoitti vanhempien alkoholinkäytön vaikuttaneen heidän elämäänsä. Vastauksissa korostuivat erityisesti negatiiviset vaikutukset nuoren omaan tunne-elämäänsä, kuten huoli, stressi, häpeä, paha olo ja masennus. Vanhempien alkoholinkäyttö näyttäytyi myös vastaajien tarpeiden laiminlyönteinä ja velvoitteena huolehtia sisaruksistaan sekä perheväkivallan esiintymisenä. (ISPCC 2010, 20–24.)

Alkoholiongelmaisten vanhempien lapsille koti ei siis välttämättä merkitse turvapaikkaa ja läheisiä ihmissuhteita, jotka yleensä korostuvat annettaessa merkityksiä kodille. Vanhemman päihdeongelmaa ei kuitenkaan voida erottaa perheen muusta kokonaistilanteesta. Harbinin ja

Yleistyksiä ja suoria oletuksia vanhemman päihdeongelman mahdollisista haitoista tai riskeistä ja niiden voimakkuudesta on siksi syytä välttää (Murphy & Harbin 2006, 3). Perheessä voi esiintyä vanhemman päihdeongelman kanssa yhtäaikaaisesti esimerkiksi fyysisiä tai psyykkisiä sairauksia, vakavia taloudellisia ongelmia tai lähisuhdeväkivaltaa, joista osa voi liittyä vanhemman päihdeongelmaan ja osa esiintyä vanhemman päihdeongelmasta irrallisena asiana. Vanhempi saattaa päihteiden käytöllään pyrkiä myös selviytymään toisesta kuormittavasta asiasta, jolloin ongelmat voivat osaltaan ruokkia toisiaan. Perheen elämän kokonaisuuden huomioiminen on tärkeää vanhempien päihteidenkäytön haittoja tarkasteltaessa. (mt.) Tutkimusten mukaan lapsuuden olosuhteiden vaikutuksessa aikuisikään on suuria eroja ja monista päihdeperheiden lapsista kehittyvät terveitä ja pärjääviä aikuisia. Jos perheellä on arjessaan kohtuullinen kyky toimia, ovat lapsille koituvat sosiaaliset haitat vähemmän todennäköisiä. (Holmila & Ilva 2010, 47.)

3. Perheessä tapahtuva väkivalta

Perhe ja koti nähdään tavallisesti huolenpidon ja välittämisen paikkana ja ideaaliperhe ihanteellisena paikkana kasvattaa lapsia sekä toteuttaa tasapainoista parisuhdetta. Marianne Notkon (2000, 1) mukaan väkivalta perheessä rikkoo monia käsityksiä perheen olemuksesta ja voi muuttaa kodin turvapaikasta pelon ja kontrollin tilaksi. *”Koti saa väkivallan myötä uuden ilmeen, merkityksen ja tunnelman. Se lakkaa vähitellen olemasta koti”* (Husso 2003, 224). Perhettä pitävät koossa institutionaalisten voimien lisäksi yhteenkuuluvuuden, kiintymyksen, rakkauden ja lojaalisuuden tunteet sekä myötätunto ja halu ymmärtää muita perheenjäseniä. Perheen yhteinen identiteetti voi näyttäytyä jopa tärkeämpänä kuin oikeudenmukaiset pelisäännöt. (Virkki 2004, 80.) Tästä näkökulmasta katsottuna perheessä tapahtuva väkivalta on vaikea ja ambivalentti ilmiö.

Tarkastelen tässä luvussa sitä, miten väkivaltaa, ja eritoten perheessä tapahtuvaa väkivaltaa on määritelty ja miten siihen on eri aikoina suhtauduttu ja pyritty selittämään. Käyn läpi myös tutkimustietoa perheessä tapahtuvan väkivallan vaikutuksista lasten elämään. On paljon perheitä, joissa ongelmana on joko päihteiden liikakäyttö tai väkivalta, mutta tutkimusten mukaan on myös hyvin yleistä, että nämä kaksi ilmiötä esiintyvät yhtäaikaaisesti. Vaikutus on kaksisuuntainen. Päihdeongelmaa esiintyy enemmän perheissä, joissa on lähisuhdeväkivaltaa ja toisaalta päihdeongelma lisää väkivallantekoja ja niiden raakuutta. (Velleman & Reuber 2006, 16.) Joidenkin näkemysten mukaan jo vanhempien päihderiippuvuus itsessään on väkivaltaa (mm. Briere 1996; Holmbergin 2003, 20 mukaan). Tässä tutkielmassa alkoholisidonnaista väkivaltaa on jokaisen nuoren kirjoittamassa tarinassa.

3.1. Lähisuhdeväkivallan määrittely ja yleisyys

Maaailman terveysjärjestö WHO:n käyttämän määritelmän mukaan väkivalta on *”fyysisen voiman tai vallan tahallista käyttöä tai sillä uhkaamista, joka kohdistuu ihmiseen itseensä, toiseen ihmiseen tai ihmisryhmään tai yhteisöön ja joka johtaa tai joka voi hyvin todennäköisesti johtaa kuolemaan, fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriytymiseen tai perustarpeiden tyydyttymättä jäämiseen.”* (Krug ym. 2005, 20). Väkivaltaa voidaan tyypitellä tekijän mukaan itseen suuntautuvaksi, kollektiiviseksi tai ihmisten väliseksi väkivallaksi. Itseen suuntautuva väkivalta näyttäytyy itsensä vahingoittamisena ja itsemurhakäyttäytymisenä ja kollektiivinen väkivalta tarkoittaa suurempien ihmisryhmien suorittamia sosiaalisia, poliittisia tai taloudellisia väkivallan tekoja. Ihmisten välinen väkivalta voidaan jakaa lähisuhteessa elävien ihmisten kesken tapahtuvaan

perhe- ja lähisuhdeväkivaltaan, joka tapahtuu yleensä kodissa, sekä muihin ihmisiin kohdistuvaan väkivaltaan, joka esiintyy yleensä kodin ulkopuolella riippumatta siitä, ovatko tekijä ja kohde toisilleen tuttuja. (mt., 23.) Väkivalta voidaan jäsentää myös väkivaltatilanteen mukaisesti perheväkivallaksi, työpaikkaväkivallaksi, lähisuhdeväkivallaksi, katuväkivallaksi ja muuksi väkivallaksi (Siren & Honkatukia 2005, 17).

Perhe- ja lähisuhdeväkivalta on lähisuhteessa elävien ihmisten välistä tarkoituksellista voiman ja vallan käyttöä, jonka kohteena voi olla puoliso tai kumppani, lapsi tai ikääntynyt vanhempi. Lähisuhdeväkivaltaa esiintyy kaikissa kulttuureissa ja kaikissa sosiaaliryhmissä. Lähisuhdeväkivalta voi olla luonteeltaan fyysistä, psyykkistä, kemiallista, seksuaalista tai perustarpeita laiminlyövää ja se voi käsittää monia erilaisia väkivallan muotoja. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 17–18.) Psyykkinen väkivalta voi ilmetä hyljeksintänä, syrjintänä, halventamisena, pilkantekona, pelotteluna, uhkailuna, hylkäämisellä tai eristämisenä (Krug 2005, 79). Lapsen kohdalla psyykkistä väkivaltaa on myös lapsen korruptoituminen ja lapsen käyttäminen aikuisten tarpeisiin (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 17). Lapsen tunnetarpeiden huomiotta jättämistä voidaan nimittää myös emotionaaliseksi kaltoinkohteluksi, joka tarkoittaa lapsen jättämistä ilman asianmukaista ja kannustavaa elinympäristöä psyykkisen väkivallan seurauksena (Krug 2005, 79). Epätarkoituksenmukaisen lääkityksen tai päihteiden tarjoaminen on kemiallista väkivaltaa. Seksuaalista väkivaltaa on pakottaminen seksuaaliseen tekoon, seksuaalinen hyväksikäyttö tai raiskaus, kuten myös fyysinen tai sanallinen ahdistelu sekä paritus. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 17–18.) Lasten kohdalla väkivallaksi luetaan myös lapsen tarpeiden laiminlyönnin vanhempien tai muiden lapsen hoidosta vastuussa olevien taholta. Laiminlyönti on sitä, että vanhempi jättää huolehtimatta lapsen kehityksestä esimerkiksi ravinnon, terveyden, koulutuksen tai elinympäristön turvallisuuden suhteen, vaikka perheellä tai hoivaajalla olisi kohtuulliset resurssit niistä huolehtimiseen. (Krug 2005; 79, 85.) Lähisuhdeväkivallalle on tyypillistä, että sitä ei mielletä yhtä vakavaksi ja rikolliseksi teoksi kuin tuntemattoman tekemää väkivaltaa. Koska lähisuhdeväkivaltaan liittyy häpeää, salailua ja väikenemistä, ei se tule ulkopuolisten tietoon niin helposti kuin muu väkivalta. Lähisuhdeväkivalta on monesti luonteeltaan pitkäaikaista ja ajan myötä pahenevaa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 18.) Lähisuhdeväkivalta on usein luonteeltaan syklistä ja välillä saattaa olla pitkiäkin jaksoja, jolloin elämä perheessä on hyvinkin tavanomaista. Tämä selittää osaltaan vaikeutta lähteä väkivaltaisesta parisuhteesta. (Antikainen 1999, 202.)

Suomessa poliisiin tietoon tulleesta väkivallasta noin 12 prosenttia on lähisuhdeväkivaltaa, jonka eri muodot kuten lapseen ja puolisoon kohdistuva väkivalta, ilmenevät usein samoissa perheissä. Perheen sisällä tapahtuva väkivalta on voimakkaasti sukupuolittunut ilmiö, jossa tekijänä on

useimmiten mies ja kohteena nainen. Poliisiin tietoon tullessa parisuhdeväkivallassa 86 prosentissa tapauksista uhrina on nainen (Salmi ym. 2009.) Miehiin verrattuna, naiset kokevat myös yli kaksi kertaa useammin fyysisiä vammoja ja kolme kertaa useammin psyykkisiä haittoja lähisuhdeväkivallan seurauksena (Karjalainen 2015, 2). Miehen riskiin pahoinpidellä kumppaniaan on havaittu liittyvän yksilöön, ihmissuhteisiin, yhteisöön ja yhteiskuntaan liittyviä altistavia tekijöitä. Yksilötekijöitä ovat esimerkiksi runsas alkoholinkäyttö (ks. kpl 3.3.), nuoruus, masennus, persoonallisuushäiriö ja väkivallalle altistuminen lapsena. Ihmissuhdetekijöitä ovat aviollinen epäsopu tai epävakaas, perheen huono toimivuus ja miehen hallitseva asema perheessä. Yhteisöllisiä ja yhteiskunnallisia tekijöitä ovat esimerkiksi perheväkivallan vähäinen sanktiointi, perinteiset sukupuolinormit ja väkivaltaa tukevat sosiaaliset normit. Myös taloudellinen stressi ja köyhyys yksilö-, perhe-, tai yhteisötasolla on yhteydessä pahoinpitelyriskiin. Tämänhetkisen tietämyksen mukaan tekijöiden yhteisvaikutuksen ajatellaan olevan oleellista väkivallan synnyssä suorien kausaliiteettisuhteiden sijaan. (Krug ym. 2005, 120.) Marjukka Huttusen ym. (2015, 382) mukaan parisuhdeväkivalta on sukupuolittunutta myös sen suhteen, miten tytöt ja pojat havaitsevat perheessään parisuhdeväkivaltaa. Kun 11–17 –vuotiailta nuorilta kysyttiin parisuhdeväkivallan esiintyvyydestä kotona, olivat tytöt huomanneet selvästi poikia useammin parisuhdeväkivallan kaikkia muotoja. Ero voi selittyä yksinkertaisimmillaan esimerkiksi sillä, että tutkimukseen vastanneiden tyttöjen perheissä väkivaltaa on todellisuudessa enemmän, mutta taustalla voivat olla myös sukupuolten erilaiset tavat kohdata, suhtautua ja tulkita tilanne väkivallaksi. (mt.)

Poliisille ilmoitetusta lasten ja nuorten kohtaamasta väkivallasta noin kolmannes tapahtuu perhepiirissä. Sekä lapseen kohdistuneessa että lapsen näkemässä väkivallassa epäiltynä on myös useimmiten isä. Nuorten kohdalla ilmoituksia perhepiirissä esiintyvistä väkivallasta on varsin vähän, ja epäsuoran väkivallan uhreiksi poliisi kirjaa usein pieniä lapsia. Tämä saattaa johtua ajattelumallista, jonka mukaan äidin ja isän välinen väkivalta saatetaan yhä nähdä pääosin kahdenkeskisenä toimintana ja nuorten ajatellaan olevan vähemmän alttiita epäsuoralle väkivallalle. Erityisesti äitien lapseensa kohdistamat väkivallanteot jäävät pääosin ilmoittamatta poliisille, etenkin tyttöihin kohdistunut väkivalta. Tämä on selvinnyt verratessa tietoja uhritutkimuksessa kerättyihin tietoihin (Humppi 2008; 6, 74.) Anna Heinonen (2015) on tutkinut kuritusväkivaltaa lastensuojelun asiakirjoissa ja päätöksentekoprosesseissa sekä poliisisin käsityksiä kuritusväkivallasta ja sen tutkinnasta. Tutkimus osoittaa, että alle kolmasosassa väkivaltatapauksia on tehty tutkintapyyntö poliisille ja että poliisien eroavat käsitykset kuritusväkivallasta vaikuttavat rikostutkintaan (mt., 4).

Lapseen kohdistuvaan psyykkiseen ja emotionaaliseen väkivaltaan on kiinnitetty perinteisesti vähemmän huomiota kuin helpommin määriteltäviin fyysiseen pahoinpitelyyn ja seksuaaliseen

hyväksikäyttöön. Ei-fyysisen väkivallan ja kurinpitomenetelmien esiintyvyyteen vaikuttavat vahvasti kulttuuriset tekijät, mutta esimerkiksi lapsille huutaminen on tutkimusten mukaan kulttuurista riippumatta vanhempien yleinen lapsiin kohdistama psyykkisen väkivallan muoto. Psyykkisen väkivallan kokemisen seurauksia on vaikea selvittää ja todennäköisesti tilannetekijät sekä lapsen ikä vaikuttavat lapsen kokemiin haittoihin. (Krug ym. 2005, 84–85.) Suomalaisnuorten kokemuksissa henkinen väkivalta, muun muassa nimittely, pilkkaaminen ja halveksunta olivat yleisin parisuhdeväkivallan muoto, jota he olivat kotonaan havainneet. Henkisen väkivallan leimaama vuorovaikutus kotona voi muovata merkittävästi sen vaikutuspiirissä kasvavan lapsen ja nuoren käsityksiä ihmissuhteista ja sukupuolten välisistä valtasuhteista, eikä tätä vaikutusta tulisi aliarvioida. (Huttunen ym. 2015, 381.) Myös Lepistön & Paavilaisen (2011) tutkimien nuorten kohdalla henkinen väkivalta oli selvästi yleisintä. Symbolista aggressiota, kuten kiroilua, haukkumista, murjottamista, potkimista, esineiden heittämistä ja väkivallalla uhkailua oli kokenut 62 prosenttia 14–17-vuotiasta nuorista ja vakavaa väkivaltaa, kuten esineellä tai nyrkillä lyömistä, potkaisua, aseiden käyttämistä tai sillä uhkailua viisi prosenttia tutkittavista (mt., 226–227). Lapsiin kohdistuvasta väkivallasta myös laiminlyönti on asia, jonka laajuutta ja vaikutuksia lapsiin on hankala määritellä ja vertailla etenkin eri maiden kesken. Aikuisten käsitykset sekä viralliset määritelmät eroavat sen suhteen, mikä on laiminlyöntiä eikä väkivallan ilmoitusvelvollisuudesta säätelevissä laeissa välttämättä tunnusteta laiminlyöntiä. (Krug ym. 2005, 84–85.)

Perheessä esiintyvän väkivallan yleisyyttä on kartoitettu lapsiuhritutkimuksen puitteissa vuosina 1988, 2008 ja 2013 kysymällä asiaa suoraan lapsilta ja nuorilta. Lapsilta ja nuorilta kysyttiin vanhempien ei-fyysisistä aggression ilmauksista sekä lievista ja vakavista fyysisen väkivallan teoista vastajaa kohtaan. Lisäksi vastaajilta tiedusteltiin, ovatko he nähneet väkivaltaa muiden perheenjäsenten kesken. (Fagerlund ym. 2014, 47–71.) Lapsiuhritutkimusten mukaan vuosikymmenten kuluessa lasten ja nuorten raportoima väkivalta perheessä on vähentynyt sekä heihin itseensä kohdistuvana että muiden välisen väkivallan näkemisenä. Erityisesti kuritusväkivallan käytön suhteen muutos on selvä (mt. 121–122), kuvastaen todennäköisesti osaltaan 1984 tapahtuneen lasten kurituksen kriminalisoinnin jälkeistä asenneilmapiirin muutosta. Toisaalta kun perheessä tapahtuvan kuritusväkivallan yleisyyttä selvitettiin laajassa kyselytutkimuksessa suoraan 15–16-vuotiailta nuorilta, ilmoitti vielä 80-luvun lopulla 72 prosenttia vastanneista joutuneensa lievän väkivallan kohteeksi ja 8 prosenttia oli kokenut vakavaa väkivaltaa vanhempiansa taholta (Sariola 1990, 39).

3.2. Suhtautuminen perheen sisäiseen väkivaltaan

Perheessä tapahtuvan väkivallan käsitteellistäminen ja nimeäminen sosiaalisesti ongelmaksi on historiallisesti tarkasteltuna varsin tuore asia ja suhtautuminen läheisissä suhteissa tapahtuvaan väkivaltaan liittyy läheisesti perheen, ennen kaikkea naisen ja lapsen asemaa koskeviin käsityksiin. Hannele Forsberg (2004, 74–90) on tarkastellut, miten lasta perhepiirissään koskettavaan väkivaltaan on eri aikoina suhtauduttu. Vielä 1800- ja 1900-lukujen taitteessa lapset ja naiset olivat miehen omaisuutta ja hänellä oli ehdoton valta perheensä jäseniin. Koska lapsen ajateltiin olevan jo syntyessään paha, oli ruumiillinen kuritus sallittua ja tavanomaista. Tuolloin varhaiset lastensuojelijat pyrkivät kitkemään tätä isien julmuutta ja inhimillistä pahetta moralisoivilla interventioilla patriarkaalisiin perheisiin. (mt., 77–79, 85.) Varsinaisesti lasten pahoinpitely sosiaalisena ongelmana määriteltiin vasta 1960-luvulla, kun ilmiötä alettiin tunnistaa lääketieteen piirissä *Battered Child* –oireyhtymänä. Väkipalta käsitettiin lääkärin antamaa psykiatrista hoitoa vaativaksi sairaudeksi, jota pyrittiin ymmärtämään ja selittämään tieteellisesti. 1970-luvulla huomio kiinnittyi kotona tapahtuvassa väkivallassa erityisesti sukupuolten väliseen valtaongelmaan ja naisten pahoinpitelyihin, jotka tulivat yleisempään tietoisuuteen poliisin kotihälytyspalvelusten myötä sekä naisliikkeen myötävaikutuksella. Naisten ja lasten pahoinpitelyt rinnastettiin toisiinsa, ja kotonaan väkivallalle altistuneita lapsia ajateltiin autettavan ensisijaisesti auttamalla äitejä. (mt., 80–81, 85; Krug ym. 2005, 12; Fagerlund ym. 2014, 121.) Ensimmäiset turvakodit Suomeen perustettiin vuonna 1979, samaisena vuonna, jolloin vanhempien kuristusosoikeus lapsiaan kohtaan poistettiin rikoslaista Suomessa (Keskinen 2005a, 31–32).

Viimein, tultaessa 1980-luvulle, lasten ruumiillinen kurittaminen kiellettiin Suomessa lailla. Kotona tapahtuvaa väkivaltaa kuvaamaan vakiintui *perheväkivallan* käsite (esim. Peltoniemi 1984) ja se alettiin nähdä perheen sisäisenä ihmissuhde- ja vuorovaikutushäiriönä, jota voitiin hoitaa ammattilaisten ohjaamien perhekeskustelujen avulla. Perhedynaamista näkökulmaa ja perheväkivallan käsitettä on arvosteltu siitä, että ne hämärtävät väkivallan tekijän ja kohteen (vrt. päihdeperhe, kpl 2.2., s.9) ja jättävät lapsen väkivallan kokijana taka-alalle. (Forsberg 2004, 79, 82, 85.) Perheväkivaltaa vastaavia käsitteitä ovat esimerkiksi Englannissa paljon käytetty *kotiväkivalta* ('domestic violence') ja Yhdysvalloissa erityisesti perheterapeuttisissa yhteyksissä käytetyt *aviosuhteeseen viittaavat käsitteet* ('conjugal violence' ja 'marital violence'). Väkivallan näkeminen ensisijassa koko perheen ongelmana alkoi väistyä 1990-luvulla, kun väkivaltakeskustelussa nousi keskiöön kotona tapahtuvan väkivallan voimakas sukupuolittuneisuus, jota oli muissa Pohjoismaissa jo pitkään kuvattu käsitteellä *naisiin kohdistuva väkivalta*. Samoihin aikoihin myös

lähisuhdeväkivallan käsite vakiintui kuvaamaan lähisuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa. (Huhtalo ym. 2003, 9; Notko 2011, 92.) Myös tässä tutkielmassa käytän *lähisuhdeväkivallan* käsitettä kuvaamaan lapsen perhepiirissään kohtaamaa väkivaltaa. Käsitän lapsen lähisuhteiksi kaikki lapsen ja hänen perheensä elämään liittyvät henkilöt, riippumatta sukulaisuussuhteesta.

Nykysuhtautuminen lapsen lähisuhteissaan kokemaan väkivaltaan nojaa pitkälti traumatutkimuksiin, joiden mukaan lapsi altistuu väkivallan traumatisoivalle vaikutukselle myös eläessään väkivallan ilmapiirissä, eikä pelkästään ollessaan väkivallan kohteena tai väkivallan todistajana (esim. Callaghan 2015, 1-2). Lasten omissa kokemuksissa lähisuhdeväkivallan läheisyydessä eläminen kuvautuu esimerkiksi jatkuvana kontrolloinnin ja pelon ilmapiirinä sekä vanhemman arvaamattomiin reaktioihin liittyvänä valmiustilassa olemisena (Øverlien 2013, 277). *Kodissaan väkivallalle altistunut lapsi* on erityisesti kansainvälisessä tutkimuksessa käytetty termi, joka viittaa väkivallan ilmapiirissä kasvavan lapsen altistumisesta monenlaiselle stressille, sekä tunne-elämän ja käyttäytymisen pulmille (Callaghan 2015, 1-2). Tämä vuosituhannen vaihteessa valtaa saanut suhtautumistapa lapsen kotonaan kohtaamaan väkivaltaan pohjautuu osaltaan myös lapsen oikeuksien puolesta puhumiseen ja lapsen aseman vahvistumiseen. Sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa lapsen oman näkökulman ja kokemusten valottaminen on näkynyt lapsuustutkimuksen 'uutena aaltona', jossa tunnustetaan pientenkin lasten kyky kommunikoida väkivallasta ja pyritään kohtaamaan ja kuulemaan lasta itseään. (Forsberg 2004, 83–85.) Myös tässä tutkielmassa on läsnä ajatus lapsesta tai nuoresta, jolle ”pelkkä” väkivallan ilmapiirissä eläminen voi olla haitallista. Toisaalta lapsia ja nuoria ei tässä tutkielmassa käsitetä pelkästään lähisuhdeväkivallan passiivisina uhreina ja *hiljaisina todistajina* (Callaghan 2015, 1-2) tai homogeenisena joukkona, vaan omista lähtökohdistaan ja tilanteestaan käsin toimivina yksilöinä.

Väkivallan syitä on etsitty biologiasta, psykologiasta, sosiaalisen oppimisen teorioista ja muista sosialisaatioteorioista sekä sosiokulttuurisista näkemyksistä. Varhaisimmat selitysmallit olivat lähinnä psykopatologiseen persoonallisuuteen liittyviä malleja, joista väkivaltaiseen käyttäytymiseen yhdistyy lapsuuden kokemuksista juontuva persoonallisuuden häiriö. (Notko 2011, 92.) Psykologisissa malleissa aggressio käsitetään myös ihmisen luonnolliseksi energiaksi, joka edellyttää purkautumista. Biologisina syinä väkivaltaiseen käyttäytymiseen on pidetty evoluutiota, geeniperimää, hormoneja ja nykyisin erityisesti aivojen toimintahäiriöitä. (Notko 2011, 92; Jokinen 2000, 15.) Sosiaalisen oppimisen teorit selittävät väkivaltaa kotona opittuna toimintamallina, johon voivat vaikuttaa myös sosialisaation kautta opitut sukupuoliroolit ja niiden mukainen käyttäytyminen (Heiskanen 2002, 92). Oppimisteorioiden mukaan väkivallan käyttö tai väkivallan kohteena oleminen normalisoituu lapsuuden perheessä ja väkivalta lähiympäristössä lisää yksilön riskiä pahoinpidellä

itseään tai muita, mutta ei yksinään selitä eikä aiheuta turvautumista väkivaltaan (Heiskanen 2002, 92; Notko 2011, 92). Sosiaalipsykologia painottaa väkivallan kohteen ja tekijän välistä tunnesuhdetta ja esimerkiksi ongelmat parisuhteessa tulkitaan perhedynamiikkaan liittyviksi väkivallan syiksi (Notko 2011, 92). Tilanneteorioiden mukaan tilannekohtaiset tekijät ja olosuhteet, kuten eri syistä johtuva stressi tai alkoholin vaikutuksen alaisena oleminen altistaa väkivallan puhkeamiselle (Heiskanen 2002, 94). Sosiokulttuuriset teoriat painottavat sosiaalisten normien sekä miesten ja naisten epätasa-arvon merkityksiä perustellen väkivaltaa patriarkaatin tuotteena ja naisen yhteiskunnalliseen alistamiseen pyrkimisenä (Jokinen 2000, 16–17). Feministinen naisuhritutkimus korostaa puolestaan nimenomaisesti naisiin kohdistuvan väkivallan erityispiirteiden huomioonottamista (Heiskanen 2002, 106).

3.3. Alkoholin ja väkivallan kierre

Alkoholin liittyminen väkivaltatilanteisiin on osoitettu useissa tutkimuksissa (esim. Piispa 2013, 80). Suomalaiselvityksen mukaan noin kolme neljästä kaikista pahoinpitelyrikoksiin syyllistyneestä on ollut alkoholin vaikutuksen alaisena (Piispa ym. 2006, 71). Joidenkin arvioiden mukaan noin 80 prosentissa puolisojen välisestä väkivallasta ja 20–30 prosentissa lapsiin kohdistuneesta väkivallasta on osallisena alkoholi (Velleman & Templeton 2007, 80). Kun tarkastellaan Suomessa tapahtunutta vakavaa parisuhdeväkivaltaa, ovat tekijä, uhri tai molemmat päihtyneitä yli 40 prosentissa tapauksista (Karjalainen 2015, 2). Suomalaisten naisten kokemaa väkivaltaa kartoittaneen tutkimuksen mukaan noin kahdessa tapauksessa viidestä joko tekijä, uhri tai molemmat ovat päihtyneitä vakavimmissa parisuhdeväkivaltatapauksissa (Piispa ym. 2006, 74). Vaikka parisuhdeväkivallan osapuolet eivät ole yhtä usein päihtyneitä kuin muussa väkivallassa, niin tapaukset ovat seurauksiltaan vakavampia ja tulevat useammin poliisin tietoon juuri silloin, kun molemmat osapuolet tai väkivallantekijä ovat päihtyneitä. Yleistäen voi todeta, että mitä vakavammasta väkivallanteosta on kysymys, sitä todennäköisemmin tekijä on päihtynyt. (Piispa 2013, 82; Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 19.)

Kaikkein suurin naisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan riski on yhteisöissä, joissa yhdistyy miesten humalajuomista suosiva kulttuuri sekä sukupuolten epätasa-arvoa ja naisiin kohdistuvaa vallankäyttöä suosiva normisto. Miehen hallitsematon alkoholinkäyttö lisää voimakkaasti väkivaltatilanteiden ja väkivallan kärjistymisen riskiä, joten sukupuolittuminen ikään kuin kertautuu alkoholidonnaudessa väkivallassa. Sallivat asenteet humalajuomista kohtaan ja korkea alkoholinkulutustaso väestössä lisäävät myös riskiä alkoholin ongelmakäyttöön ja tilanteisiin, joissa humala saattaa johtaa väkivaltakäyttäytymiseen. Väkivaltatilanteiden riski lisääntyy erityisesti

silloin, kun humalan ajatellaan ”luonnollisesti” johtavan väkivaltaan ja päihtymys sallitaan selitykseksi tai puolustukseksi väkivaltakäyttäytymiseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 12.)

Sen lisäksi, että humalajuominen ja jatkuva runsas alkoholinkäyttö lisäävät väkivaltaisen käyttäytymisen riskiä sekä joutumista väkivallan kohteeksi, päihtymystila myös kärjistää ja pitkittää väkivaltaa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 3, 19). Humalatila voi madaltaa kynnyistä lähisuhdeväkivaltaan lisäten ja kärjistäen esimerkiksi rahaan tai mustasukkaisuuteen liittyviä erimielisyyksiä, ja ulkoisen kontrollin puuttuminen kotiympäristössä voi osaltaan alentaa sosiaalista painetta pidättäytyä väkivallasta. Päihtymystä käytetään myös oman vastuun kieltämiseen sekä tekosyynä väkivaltaan. (Piispa 2013, 78.) Ristiriitatilanteissa päihteiden käyttö voi toimia väkivallan myötävaikuttajana, koska alkoholi vähentää estoja, heikentää arviointikykyä ja kykyä kontrolloida tapahtumien kulkua. Väkivaltatilanne voi olla myös vuorovaikutteinen ja vakavinta väkivalta on tilanteissa, joissa molemmat osapuolet ovat päihtyneitä. Toisaalta toistuva väkivallan kohteeksi joutuminen lisää myös riskiä käyttää alkoholia hallitsemattomasti. Väkivalta ja alkoholinkäyttö voivat siis ikään kuin ruokkia toisiaan ja päihdeongelma voi vaikeuttaa väkivallan tunnistamista vaikeuttaen väkivallan kierteen katkaisua. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 19–20, 47; Krug ym. 2005, 120.) Juomisen runsaus on merkittävämpi tekijä väkivallan esiintyvyyden ennustamisessa kuin se, kuinka usein juodaan (Piispa 2013, 81). Juomatapatutkimuksen mukaan Suomi on viime vuosikymmenten aikana muuttunut ”viinamaasta olutmaaksi”, kun väkevien alkoholijuomien kulutus on puolittunut ja oluen kulutus on selvästi kasvanut (Mäkelä ym. 2010, 15–16). Koska vahva humalatila on tutkimusten mukaan omiaan raaistamaan väkivaltaa, on kehityskulku kohti mietoja alkoholijuomia huomionarvoinen seikka tarkasteltaessa alkoholisidonnaista väkivaltaa.

Lasten ja nuorten omat kokemukset alkoholisidonnaisesta väkivallasta tulevat esiin säännönmukaisesti laadullisissa tutkimuksissa koskien lapsuutta perheessä, jossa vanhemmalla on päihdeongelma vaikka varsinaisesti lähisuhdeväkivallan näkökulmasta tehtyä tutkimusta elämisestä päihdeperheessä on Suomessa vähän. Esimerkiksi Henna Pirskasen (2011, 111-112) haastattelemien, päihdeongelmaisten isien aikuisten lasten kokemuksissa itseen kohdistunut tai perheessä esiintynyt fyysinen väkivalta on vahvasti läsnä *vihatarinoissa*. Myös Maritta Itäpuiston (2005,74) tutkimista, lapsuuttaan päihdeperheessä muistelleista aikuisista joka kolmas oli kokenut itse ja nähnyt kotonaan fyysistä väkivaltaa ja jos mukaan otetaan myös kuvaukset henkisestä, seksuaalisesta, taloudellisesta tai sosiaalisesta väkivallasta, oli sitä kokenut kaksi kolmannesta tutkituista. Elämistä päihdeongelman läheisyydessä on tutkittu myös lukuisissa opinnäytetöissä ja esimerkiksi Pia Valkosen (2012) pro gradu – tutkielmassa kokemus väkivallan näkemisestä ja kokemisesta tulee esiin *väkivaltatarinoissa*. Niissä kuvataan vanhempien välisiä rajuja riitoja, joihin kuuluu esimerkiksi tavaroiden paiskomista,

mutta myös lapsen kohdistuvaa raakaa ja toistuvaa fyysistä väkivaltaa, kuten lyömistä. Henkinen väkivalta tulee tarinoissa esiin välinpitämättömyytenä ja lapsen ikätasoisten tarpeiden laiminlyömisinä, syyllistämisenä sekä vieraannuttamisena. (mt., 36–37.)

Väkivallan yleisyys vanhemman päihteidenkäyttöön liittyen tulee esiin sekä kansallisissa että kansainvälisissä survey -tutkimuksissa. Suomalaisnuorten 12–18 -vuotiaiden ikäluokalle suunnatussa, alkoholin haittoja selvittäneessä kyselytutkimuksessa on tullut esiin, että 23 prosenttia 18-vuotiaista on joutunut todistamaan väkivaltaa. Mitä vanhemmasta nuoresta on kyse, sitä useammin nuori on joutunut itse väkivallan kohteeksi (Takala & Ilva 2012, 179). Samaisen tutkimuksen mukaan yli puolet nuorista oli todistanut perheriitoja ja kolmannes vastaajista oli kokenut pelkoa juovaa vanhempaa kohtaan (mt.). Kun 10–14 -vuotiailta brittinuorilta kysyttiin vanhempiensa alkoholinkäytöstä, kertoi niin ikään kolmasosa vastaajista pelkäävänsä päihtynyttä vanhempaa ja miltei viidesosalla oli kokemus siitä, että vanhemmasta tulee alkoholin vaikutuksen alaisena vihainen ja aggressiivinen (Childwise 2010). Perheväkivalta sekä lasten tarpeiden laiminlyönti näyttäytyi myös vahvasti vanhempien alkoholinkäytön aiheuttamana haittana laajassa, irlantilaisnuorille kohdistetussa kyselytutkimuksessa (ISPCC 2010, 20–24).

3.4. Alkoholin ja väkivallan vaikutus lapsen kasvuun ja kehitykseen

Eläminen perheessä, jossa vanhemman alkoholiongelma häiritsee perheen toimivuutta (ks. myös kpl 2.3., ss.12–13) ja lisää myös lasten riskiä omiin ongelmiin. Tutkimusten mukaan perheessä esiintyvä väkivalta aiheuttaa lapsilla samankaltaisia ongelmia kuin vanhempien alkoholiongelman läheisyydessä eläminen. Jos lapsi elää perheessä, jossa esiintyy sekä vanhempien päihdeongelmaa että lähisuhdeväkivaltaa, kasvaa lapsen riski kokea sosiaalisia haittoja entisestään. (esim. Callaghan & Alexander 2015, 12; Velleman & Reuber 2007, 16.) Jätän tässä yhteydessä tarkastelun ulkopuolelle vanhemman päihteidenkäytön biologiset vaikutukset lapseen, joista merkittävänä voi pitää esimerkiksi lapsen altistumista sikiöaikana äidin päihteiden käytölle. On kuitenkin tärkeää tiedostaa, että lapsen sikiöaikaisella vaurioitumisella sinänsä voi olla vakavia vaikutuksia lapsen fyysiseen ja sosioemotionaaliseen kehitykseen, mutta sen lisäksi vaikutukset voivat kertautua lapsen joutuessa kasvamaan vaurioittavassa perheympäristössä (Koponen 2004, 3-4).

Tutkimustiedon valossa voi todeta, että vanhemman päihdeongelma kasvattaa todennäköisyyttä mielenterveyshäiriöihin kuten masennukseen ja syömishäiriöihin teini- ja nuoruusiässä. Vanhempien päihteidenkäyttö yhdistyneenä nuoren kokemalle väkivallalle joko kotona tai kodin ulkopuolella on

vahvasti yhteydessä nuoren kokemiin psyykkisiin häiriöihin (Karjalainen ym. 2015, 2; Holmila ym. 2008, 422). Lapsilla esiintyy myös tavallista enemmän käytöshäiriöitä, alisuoriutumista koulussa sekä tunne-elämän vaikeuksia, jotka voivat näkyä unihäiriöinä, toivottomuutena ja vieraantumisenä perheestä sekä omasta itsestä (Velleman & Templeton 2006, 12). Varsinaisen fyysisen tai psyykkisen väkivallan lisäksi lapset kokevat päihdeperheessä paljon negatiivisia tunteita kuten häpeää, syyllisyyttä, pelkoa ja vihaa (esim. Velleman & Templeton 2007, 80). Vanhempien käytös voi olla arvaamatonta ja muuttua sen mukaan, onko vanhempi päihtynyt vai krapulassa ja perheen tunneilmapiiirin nopea vaihtelu saattaa hämmentää lasta (Kivitie-Kallio & Politi 2004, 157–158). Vanhempien riitely voi pelottaa lasta ja tutkimuksissa on tullut toistuvasti ilmi, että henkinen väkivalta ja riitely on lasten kokemusten mukaan pahempaa kuin itse juominen (esim. Templeton 2007). Myös siirtymävaiheet lapsuudesta nuoruuteen sekä nuoruudesta aikuisuuteen voivat olla päihdeperheessä kasvaneelle vaikeampia kuin muille nuorille. Nuoruusiässä vanhemman päihdeongelman negatiiviset vaikutukset saattavat aiheuttaa nuorelle halun päästä pois kotoa ja viettää aikaa vahvasti kodista irrallisen kaveripiirin kanssa. Tämä saattaa osaltaan lisätä riskiä epäsosiaaliseen ja päihteitä suosivaan elämäntapaan sekä varhain aloitettuun seksielämään ja suunnittelemattomiin raskauksiin. (Velleman & Templeton 2007, 81.)

Lapset ovat monesti läsnä tai tietoisia perheessä tapahtuvasta väkivallasta, vaikka se ei kohdistuisi heihin itseensä. Joidenkin kansainvälisten selvitysten mukaan yli puolet lähisuhdeväkivallan kohteena olleista naisista on kertonut lastensa nähneen väkivaltatilanteita. Lähisuhdeväkivaltaa nähneet lapset ovat muihin lapsiin verrattuna alttiimpia tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmille, jotka voivat näkyä esimerkiksi ahdistuneisuutena, masennuksena, alhaisena itsekunnioituksena ja alisuoriutumisenä koulussa, tottelemattomuutena, painajaisunina tai fyysisinä vaivoina. Väkivaltaa perheessään kohdanneilla lapsilla on koko elämänsä ajan suurempi riski saada mielenterveysongelmia, ajautua rikollisuuteen, kokea ongelmia kaverisuhteissaan ja joutua kiusatuksi tai kiusata itse muita. He ovat myös muita alttiimpia tulemaan seksuaalisesti hyväksikäytetyiksi tai kokemaan lähisuhdeväkivaltaa myös omassa parisuhteessaan. (Callaghan 2015, 2-3; Krug ym. 2005, 126.) Aikaisemmin on ollut vallalla näkemys, että lähisuhdeväkivallan vaikutukset lapsen tai nuoren elämään ovat suuremmat, jos hän sekä todistaa väkivaltaa että joutuu itse väkivallan kohteeksi. Tämä kaksoisvaikutus ('double effect') on kuitenkin viime vuosina saanut rinnalleen tutkimusnäyttöä siitä, että lapset kärsivät edellä kuvatuista ongelmista vähintään yhtä paljon silloinkin, kun he eivät itse ole väkivallan kohteena, vaan altistuvat kotonaan lähisuhdeväkivallan näkemiselle. Erityisesti murrosiässä esiintyvät käyttäytymisen ongelmat ovat yhtä vaikeita riippumatta siitä, millä tavalla nuori on kotonaan väkivallalle altistunut. (Moylan ym., 2010, 62; Sousa ym. 2011, 128.) Osa

lähisuhdeväkivallan vaikutuksista voi olla neurobiologista ja liittyy voimakkaan stressin aiheuttamiin muutoksiin tai kehityksen häiriintymiseen lapsen aivoissa (Sinkkonen & Kalland 2005, 113).

Lapsen näkökulmasta lähisuhdeväkivallassa tilanteen traumatisoivuutta lisää se, että kriisin aiheuttaa läheinen ihminen, jonka pitäisi olla turvallinen ja huolehtiva. Yksi traumaattisesta kokemuksesta selviytymisen perusedellytys on se, että kriisin aiheuttajasta on mahdollista päästä turvallisesti eroon, eikä se lähisuhdeväkivallan kohdalla ole useinkaan mahdollista. Väkivallan kokemukset voivat traumatisoida lasta kerta kerralta syvemmin ja tapahtumien peittely sekä valehtelu vaikeuttavat avun saantia. Väkivaltatilanteiden syyt ja seuraukset ovat myös usein vääristyneitä ja väkivallan uhrit tai väkivaltaa todistaneet lapset saattavat kokea syyllisyyttä tilanteesta. Tämä vaikeuttaa osaltaan kriisin läpikäymistä ja työstämistä. (Huhtalo ym. 2003, 21–22.) Ensi- ja turvakotien asiakkaana olleiden lasten kokemuksissa on tullut esiin, että isän väkivallan syyksi riittää esimerkiksi kelpaamaton koulutodistus tai sopimaton ilme ja isä saattaa selkeästi ilmaista lyöntiensä olevan lapsen syytä (Forsberg 2002, 46). Forsbergin mukaan lapsi mieltää olevansa itsekin paha kokiessaan olevansa osasyöllinen väkivaltaan. Tarkasteltaessa lähisuhdeväkivallan vaikutuksia perheiden toimivuuteen on käynyt ilmi että perheissä, joissa esiintyy lasten kaltoinkohtelua, on perheen yhteenkuuluvuus, joustavuus, pysyvyys, viestintä ja roolivastavuoroisuus sekä yksilöityminen vähäisempää kuin muissa perheissä. Perheen toimivuus on siis kaikilla perhedynamiikan osa-alueilla heikompaa kuin perheissä, joissa ei esiinny lasten kaltoinkohtelua. (Paavilainen 1998, 6.)

Lasten *selviytymiskykyä* tai ”pärväämistä” kuormittavassa perhetilanteessa kuvaa *resilienssin* (‘resilience’) käsite. Resilienssi ei ole staattinen tai yksilöön sidottu ominaisuus vaan pikemminkin jatkuvasti muutokselle altis prosessi, joka rakentuu vuorovaikutuksessa lapsen ja hänen ympäristönsä kanssa. Lapsen elämässä on tutkimusten mukaan tunnistettavissa *suojatekijöitä* (‘protective factors’), jotka voivat vahvistaa lapsen resilienssiä. Tällainen suojaava tekijä voi olla yhden turvallisen ja pysyvän aikuiskontaktin olemassaolo sekä ajan, huomion ja kiintymyksenosoitusten saaminen ainakin toiselta vanhemmalta tai muulta aikuiselta. Myös vanhempien keskinäisen suhteen eheys ja tasapaino vanhemman osoittaman huolenpidon ja kontrollin välillä sekä muiden perhesuhteiden hyvän laadun on todettu suojaavan lasta alkoholinkäytön vaikutuksilta. Perheen ulkopuolinen toiminta kuten harrastukset ja ystävät ovat niin ikään lapsen resilienssitekijöitä. (Velleman & Templeton 2007, 82–83.) Suojaavien tekijöiden olemassaolo voi vaikuttaa kunkin yksittäisen lapsen kohdalla selviytymiskykyyn vahvistamalla yksilö- ja persoonakohtaisia tekijöitä, kuten itseluottamusta, muutokseen sopeutumiskykyä ja tunnetta siitä, että pystyy vaikuttamaan elämäänsä. Käytännössä tämä voi näkyä lapsen kohdalla esimerkiksi omien tulevaisuuden tavoitteiden asettamisena ja määrätietoinen tavoitteluna sekä kuvittelemalla oma aikuiselämänsä erilaiseksi kuin

omilla vanhemmilla. (mt.; Velleman & Templeton 2006, 16.) Sisarusten olemassaolo voi olla hyvä asia verrattuna kasvamiseen perheen ainoana lapsena, jolla ei ole välttämättä yhtään tukijaa perheessä. Erityisen haitallista lapsen kannalta on se, jos molemmilla vanhemmilla on päihdeongelma. Jos perheessä äiti on perinteisessä roolissa ottaen päävastuun lasten hoitamisesta, koetaan äidin juominen lapsen näkökulmasta yleensä ongelmallisempänä kuin isän juominen. Vanhempien ero saattaa parantaa ja rauhoittaa perhetilannetta, mutta jos vanhemmilla on toimimaton suhde, voi lapsi toisaalta menettää erossa täysin toisen vanhempansa. (Saarto 1996, 11.)

Olen tässä luvussa tarkastellut perheessä tapahtuvan väkivaltaa ja sen kietoutumista vanhempien alkoholin liikkäyttöön tuoden esille siitä koituvia sosiaalisia ongelmia erityisesti lasten näkökulmasta. Lähisuhdeväkivallan käsittäminen sosiaalisena ongelmana on historiallisesti varsin uusi asia ja liittyy läheisesti naisen sekä lapsen aseman ja oikeuksien kehitykseen. Lähisuhdeväkivalta on ilmiönä vahvasti sukupuolittunut. Se, että miehet ovat yleensä väkivallan tekijöinä, selittää osaltaan myös humalajuomiseen ja väkivallan yhtäaikaista ilmenemistä, koska päihtymystila altistaa väkivallan alkamiselle sekä pitkittää ja raaistaa väkivallan tekoja. Perheen lasten näkökulmasta sekä alkoholin liikkäyttö perheessä sekä lähisuhdeväkivalta erillisinäkin ilmiöinä aiheuttavat stressiä muuttaessaan perheen ilmapiiriä ja heikentäessään perheen toimivuutta. Yhdessä esiintyessään ne lisäävät entisestään lasten altistumista monenlaisille psyykkisille häiriötiloille ja ovat aina vakava kehitysriski lapselle, vaikka lapsi ei itse olisi väkivallan kohteena. Lapsen resilienssi kuormittavissa kotioloissa on yksilöllinen asia ja se on riippuvainen lapsen henkilökohtaisista sekä ympäristössä olevista suojatekijöistä. Seuraavassa luvussa siirryn tarkastelemaan lapsen toimijuutta perheessä sekä toimijuutta väkivallan läheisyydessä.

4. Toimijuus

Toimijuudella tarkoitetaan yksilön kykyä ja voimavaroja toteuttaa aikomaansa toimintaa rakenteiden asettamien ehtojen rajoissa (mm. Jäppinen 2015, 53). Toimijuuteen liittyy Anthony Giddensin (1984, 117–123, 150) rakenteistumisteoriaan sisältyvän klassikkomääritelmän mukaisesti toisin tekemisen mahdollisuus, joka erottaa tekijän toimijasta. Giddens kuvaa yhteiskuntaa todellisuutena, jossa toimija pystyy vaikuttamaan toimintaa rajoittaviin rakenteisiin ja muuttamaan niitä, mutta toisaalta yhteiskunta uusintuu myös toimijoiden rutiineissa. Rutiininomaisen toiminnan suorittajina tekijän ja toimijan keskeisenä erona onkin se, että toimija pohtii mahdollisuuttaan tehdä toisin, mutta tekijä ei. (Heiskala 2000, 188–189.) Toimijuus teoreettisesti tarkasteltuna edellyttää siis aina jonkinlaista valintaa ja toimijuutta on olemassa silloin, kun on mahdollisuus tehdä toisin tai reflektoida (Ronkainen 2006, 532).

Giddensin (1984, 151–153) mukaan toiminta ja rakenteet liittyvät kiinteästi yhteen ja ihmisen toiminnan ja rakenteiden suhde on kaksisuuntainen. Rakenteet rajoittavat ja määräävät, mutta myös mahdollistavat ihmisten toimintaa ja ihminen omaksuu, kantaa ja uusintaa sekä hyväksikäyttää rakenteita (mt.). Toiminnan näkökulmasta kaikki välittömässä toimintatilanteessa olevat asiat, jotka voivat mahdollistaa valintojen tekemistä tai rajoittaa toiminnan muotoja, ovat osa toiminnan rakenteellista ulottuvuutta (Alanen 2009, 99). Toimijuus kuvaa yksilön mahdollisuuksia ja valtaa oman toimintansa ohjaamiseen ja valintojen tekemiseen yhteiskunnassa, eikä näin ollen toimijuuden analyysiä voida irrottaa vallan tarkastelusta (Ronkainen 2002, 218). Valtasuhteiden pohtiminen ja näkyväksi tekeminen on oleellista, jotta voimme tunnistaa toimijuutta mahdollistavan ja edistävän sekä toisaalta toimijuutta tukahduttavan vallan (Eteläpelto ym. 2011, 357). Materiaaliset mahdollisuudet, yhteiskunnallinen asema, normatiiviset odotukset ja arvottaminen määrittää yksilön tai ihmisryhmän toisin toimimisen mahdollisuuksia ja sitä, mitä oikeuksia, vastuita ja odotuksia toimijalle asetetaan. Toimijuuden rakentuminen on myös sosiaalinen tapahtuma, johon ovat osallisena vuorovaikutussuhteet sekä kulttuuriset normit ja käsitykset. (Ronkainen 2006, 532.) Toimijuuden käsitteestä ja sen määrittelystä on käyty paljon keskustelua sosiologiassa ja eri määritelmässä rakenteiden rajoittavan roolin osuus ja yksilön valta toimia ”toisin” vaihtelee. Toiset korostavat toimijuudessa oman vapaan tahdon, moraalisten valintojen ja kyvykkyyden merkitystä sekä riippumattomuutta yhteiskunnan rakenteiden luomista rajoituksista. Toimijuus voidaan käsittää myös tavoitteellisena toimintana, jossa toimijat harkitsevat ja arvioivat tilanteita ja heillä on valta muuttaa tapahtumien kulkua. (Jyrkämä 2008, 191.)

Toimijuuteen liittyy läheisesti subjektiviteetin ja subjektiposition eli toimijaposition käsite. Toimijaposition voidaan määritellä tilanteittaiseksi identiteetiksi, josta käsin henkilö tulkitsee ympärillä olevan maailmaansa ja sen tapahtumia. Subjektiviteetin saa muotonsa ensisijaisesti toiminnassa sekä toimijuudessa ja se näkyy siinä, mitä ihminen arvostaa ja miten hän ajattelee, tuntee ja toimii. Subjektiviteettia voi kuvata tietyissä tilanteissa elettyjen toimijapositionien historiaksi. Esimerkiksi perheeseen instituutiona liittyvät omat diskurssinsa, jotka kerryttävät toimijapositionitamme osittain tiedostamattakin ja vaikuttavat subjektiviteettimme muotoutumiseen. (Ronkainen 1999, 28, 31–35, 50.) Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa toimijuuden ja subjektiviteetin kautta on perinteisesti tarkasteltu sitä, missä määrin yksilö ohjaa toimintaansa omilla valinnoillaan ja missä määrin yhteiskunnalliset rakenteet sekä lainalaisuudet vaikuttavat yksilön toimintaan. Nykyään toimijuuden käsitettä hyödynnetään yhä enemmän sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa tilanteittaisten toimijuuksien selvittämisessä.

4.1. Lapsen toimijuus perheessä

Vielä muutama vuosikymmen sitten käsitys lapsuudesta sosiologisena ilmiönä rakentui pitkälti näkemykseen lapsesta heikkona ja epätäydellisenä ”*tulevana aikuisena*” (‘becoming’), jonka pääasiallisena tehtävänä on kasvaa, kehittyä ja sosiaalistua kohti jäsentynyttä aikuiselämää ja yhteiskunnallista toimijuutta (Oswell 2013, 38–39). Sosiologian teorioiden näkökulmasta tarkasteltuna erityisesti Emily Durkheimin sosialisatio -käsite vaikutti myös ajatukseen lapsuudesta ja lapsesta, jonka ajateltiin syntyvän noviisina valmiiseen yhteiskuntaan ja sisäistävän yhteiskunnan sukupolvijärjestyksen mukaisen normiston sosialisatian kautta (Alanen 2009, 16–17). Vasta 1980-luvun lopulla lapsuutta alettiin ajatella moniulotteisempänä elämänvaiheena, jossa lapsi on tässä ja nyt omaa lapsuuttaan rakentava yksilö (‘being’), eikä hänen olevaisuuttaan määritellä yksinomaan suhteessa aikuisuuteen. Näinollen ei ole olemassa myöskään keskimääräistä tai ”normaalista” lapsuuden määritelmää, johon kunkin lapsen elämän ja kokeman lapsuuden voisi sisällyttää. Tämän, modernin lapsuuskäsityksen ja uuden lapsuudentutkimuksen mukaisesti lapsi ei ole vain passiivinen aikuisten hoivan ja kasvatuksen sekä sosiaalisen ympäristönsä vaikutuksen kohde. Lapsi nähdään pikemminkin sosiaalisena toimijana, joka kykenee tekemään erilaisia asioita maailmassa ja joka muovaa myös omalla olemassaolollaan ympäröivää yhteiskuntajärjestelmää. Yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen alalla *lapsen toimijuus* (‘childrens agency’) on avainkäsite, jolla tarkoitetaan lapsen valmiuksia ja taitoja sekä kykyä tuottaa merkityksiä toimintaansa. (Oswell 2013, 40–42; Alanen 2009, 22–23; James & Prout 1990, 7; 150–153.)

Lapsen toimijuus toteutuu suhteessa toimijuutta mahdollistaviin tai rajoittaviin *resursseihin*, joita ovat esimerkiksi perhe, ystäväpiiri sekä paikalliset koulutukselliset sekä taloudelliset rakenteet. Lapsella saattaa olla vähäisiä mahdollisuuksia rakentaa elämäänsä ja toimijuuttaan yhden resurssin suhteen, kun taas toisen resurssin kannalta mahdollisuudet voivat olla monipuolisemmat. Resurssit aiheuttavat myös eriarvoisuutta yksilöiden kesken siinä, miten paljon kullakin on mahdollisuuksia rakentaa toimijuuttaan. (Gordon 2005, 116–117.) Pierre Bourdieun käsittein sosiaalisen toiminnan edellyttämät toimintaresurssit ovat *pääomaa*, jota voi olla toimijoilla valmiina tai jota tulee heidän käyttöönsä tilanteen myötä tai annettuna. Sosiaalisen pääoman käsite viittaa niiden toimintaresurssien kokonaisuuteen, joita syntyy toimijan pysyvissä sosiaalisissa verkostoissa ystävyys- ja arvostussuhteiden tuloksena. (Lehtinen 2009; 92, 96.)

Perhe on olennainen osa lapsen sosiaalista maailmaa, jossa hän on aktiivisena osallistujana. Perhe yhdessä muiden lapsuuden instituutioiden, kuten päivähoidon, koulun ja lastensuojelun kanssa ovat *toimintaympäristöjä*, joiden sosiaalisissa suhteissa ja verkostoissa lapsen toimijuus toteutuu. Ne määrittävät osaltaan lapsuutta, rajaten sekä antaen lapselle ja nuorelle toimintamahdollisuuksia. (Alanen 2009, 22–23.) Perhe voidaan käsittää suhteellisen itsenäiseksi sosiaalisen toiminnan *kentäksi*, jolla on omat toimintalogiikkansa, pelisääntönsä ja resurssinsa. Myös pääoma on olemassa ja toimii vain suhteessa kenttään. Lapsen toimijuus muotoutuu tällöin suhteessa kentän asettamiin reunaehtoihin, jotka omaksutaan ajan myötä perheen toimintakäytänteiden ja vuorovaikutuksen kautta. (Alanen 2009, 91; Bourdieu & Wacquant 1995, 129.) Toisaalta lapsen käsittäminen ensisijaisesti ”vanhemmilleen kuuluvana” perheensä jäsenenä eikä yksilönä voi myös hämärtää lapsen oman toimijuuden, esimerkiksi lapsen oman päätöksentekokyvyn sekä lapsen oikeuksien tunnistamista. Vaarana voi olla mielenkiinnon väheneminen ja sen unohtaminen, miten lapset itse kokevat perhe-elämän ja vanhempiansa vanhemmuuden. (James & James 2008, 58–59.)

Alasen ym. (2005, 122–124) tarkastellessa lapsen elämänlaadun ja hyvinvoinnin rakentumista, ottavat he mukaan lapsen toimijuuden ulottuvuuksiin resurssien ja toimintaympäristön lisäksi myös lapsen omat ominaisuudet ja toimintatavat. *Ominaisuuksilla* tarkoitetaan lapsen käytännöllisiä, ruumiillisia ja sosiaalisia taitoja, joita lapset käyttävät joustavasti vaihdellen tilanteesta ja toimintaympäristöstä riippuen. Kun tarkastellaan nuoren toimijuutta väkivallan läheisyydessä, on lapsen toimijuuden ruumiillinen elementti näkyvästi läsnä esimerkiksi lapsen arvioidessa fyysistä kykenevyyttään puolustautua tai puolustaa muita väkivaltatilanteessa. *Toimintatavat* toimijuuden elementteinä viittaavat puolestaan osallistumisen tapaan, toiminnan organisointiin ja sosiaalisiin päätöksentekoprosesseihin, jotka ovat lapsilla usein kokonaisvaltaista toimintaa sekä erilaisia neuvottelujen ja vallankäytön tapoja. (mt.)

Lapsen käsittäminen *sosiaalisena toimijana* ('social actor') kuvastaa lapsen aktiivista osallistumista jokapäiväiseen sosiaaliseen elämään. Sosiaalisena toimijana lapsi toteuttaa *sosiaalista toimintaa* eli tarkoituksellista ja tahdonalaista tekemistä, jossa lapsi aktiivisesti rakentaa, ylläpitää ja muokkaa omaa ja muiden kanssatoimijoiden toimintaa sekä toimintaympäristöään. Muiden toimijoiden vastustus tai toimintatilanteen rajoitteet voivat aiheuttaa toiminnan epäonnistumisen. Joskus lapsi voi myös kokea, ettei kykene toimimaan tai ei halua toteuttaa tahtoaan. (Lehtinen 2009, 90–92.) Gordon (2005, 129) korostaa myös toimijuuden tunnon merkitystä eli sitä, onko lapsi oman käsityksensä mukaan toiminut tai voisiko tulevaisuudessa toimia jossakin tilanteessa. Erityisesti lasten kohdalla toimijuuden tunnolla voi olla suurta merkitystä, koska sukupolviasemansa vuoksi heidän voi olla mahdotonta toteuttaa tällä hetkellä haluamiaan ratkaisuja, mutta se voi olla tulevaisuudessa mahdollista.

Lapsen toimijuutta tarkasteltaessa huomio kiinnittyy myös siihen, mitä vaikuttamismahdollisuuksia lapsella on toimintaympäristössään ja mitä vaikutuksia lasten toiminnalla voi olla yhteiskunnan sosiaalisiin rakenteisiin ja muutosprosesseihin nähden (Lehtinen 2009, 92). Jos toimijuus käsitetään kirjaimellisesti Giddensin (1984, 379) määritelmän mukaisesti, on toimijuutta olemassa vai silloin, kun toimija pystyy aidosti valitsemaan, puuttuuko tai pidättäytyykö hän puuttumasta johonkin tapahtumasarjaan ja kun toimijalla on kykyä vaikuttaa tapahtumien kulkuun. Jo vauvalla voi olla toimijuutta, jota Mikael Leiman (2010) nimittää *illusoriseksi toimijuudeksi*, koska se perustuu vauvaa hoitavien aikuisten oikein ajoitettuun toimintaan. Lasten tiedollista toimijuutta lastensuojelun prosesseissa tutkineen Hanna Tulensalon (2015, 15–16) mukaan pieni vauvakin voi olla vuorovaikutustilanteessa toimijan positiossa olemuksellaan ja toiminnallaan, vaikka hän ei vielä itse pysty keskusteluun sanallisesti osallistumaan. Vauva saa itkullaan ympärillään olevissa aikuisissa aikaiseksi toimintaa ja siinä mielessä jo pieni vauva on toimija, jolla on kapasiteettia vaikuttaa ympäristöönsä (Morrow 2002, 113). Toisaalta lapsen ikä vaikuttaa toiminnan mahdollisuuksiin, joka tulee esiin selvästi esimerkiksi suhteessa perhepiirissä koettuun väkivaltaan. Vauvalla on esimerkiksi oleellisesti erilaiset toiminnan mahdollisuudet kodin ja väkivallan suhteen, kuin 15-vuotiaalla nuorella. (Eskonen 2005, 4.)

Lapsen toimijuutta määriteltäessä suhteellisen toimijuuden käsite antaa tilaa määritellä lapsen toimijuutta, joka rakentuu perhesuhteissa pitkälti sukupolvijärjestyksen määräämänä. *Suhteellinen toimijuus* (Virkki 2004, 18–24) haastaa ajatuksen toimijuudesta itsestään syntyvänä, yksilön sisäisenä ominaisuutena. Suhteellinen toimijuus tarkoittaa, että ihmisten toimijuus muodostuu niissä sosiaalisissa suhteissa, joissa ihmiset elävät ja toimivat (mt., 79). Lapsen toimijuus muodostuu vuorovaikutuksessa, kulttuuristen käsitysten ja normien sekä toimijan valta-aseman määräämänä

(Ronkainen 2006, 532). Jos valta käsitetään kaikissa sosiaalisissa suhteissa ja tilanteissa läsnä olevaksi, ei myöskään ole olemassa täysin valtasuhteiden ulkopuolella olevaa, itseriittoista toimijuutta (Virkki 2004, 79). Valta jakautuu yhteiskunnassa epätasaisesti vaikuttaen siihen, mitä oikeuksia ja vastuita toimijalla on sekä mitä odotuksia toimijaan kohdistuu. Mitä enemmän valtaa, sitä enemmän oikeuksia sekä mahdollisuuksia irtisanoutua velvollisuuksista. (Ronkainen 2006, 532.) Sukupolvijärjestys korostaa lasten ja aikuisten välistä valtaeroa, jolloin aikuisten vallan käyttöä pidetään luonnollisena asiana ja sitä saatetaan perustella lapsen riippuvuudella ja kypsymättömyydellä (Virkki 2004, 79). Vanhempien hallitseva valta suhteessa lapseen tulee esiin ongelmallisena esimerkiksi kurinpitoväkivallan kohdalla, jonka rinnastaminen muihin kasvatukseen saattaa tuoda oikeutusta kuritusväkivallan käytölle, jos sen käytön uskotaan olevan ”lapsen parhaaksi” (Oswell 2013, 107–108).

Kun lasten toimijuutta on tutkittu tilanteissa, joissa heillä ei ole paljoakaan valinnan mahdollisuutta tai vaihtoehtoja, näyttäytyy lapsen toimijuus rajoittuneena. Esimerkiksi Tansanian maaseutuyhteisöissä, joissa myös perheen lasten odotetaan osallistuvan maataloustöihin, kuvautuu lapsen toimijuus työntäyteisessä arjessa *ohuena* (‘thin agency’) ja lapsisotilaiden vaihtoehdoton toimijuus näyttäytyy pakotteiden *välissä olevana* (‘interstitial’). (ks. Bordonaro 2012, 422.) Katulapsia tutkinut Bordonaro (mt., 422–423) pohtii, että myös yhteiskunnan normisto voi toimia tällaisena lasten toimijuutta vahvasti rajoittavana tekijänä määräten, minkälainen toiminta ja toimijuus on lapselle sallittua. Esimerkiksi auktoriteeteista ja säännöistä vapaa katulapsen toimijuus ei ole yhteiskunnassa sallittua, mutta pitkät koulupäivät ovat. Bordonaro esittääkin, että tällä hetkellä toimijuuden tunnustaminen ei lasten kohdalla välttämättä tarkoita vapautta toimia.

Suhteelliseen toimijuuteen voidaan liittää myös toimijuuden ajallinen ulottuvuus, jolloin toimijuuden ajatellaan syntyvän toisaalta menneisyyden toimintamallien pohjalta, mutta sitä arvioidaan nykyhetkestä käsin sekä tulevaisuuteen suuntautuen (Virkki 2004, 22). Mustafa Emirbayer ja Ann Mische (1998, 970–972) jäsentävät toimijuuden ajallista ulottuvuutta esittäen, että toimijuus sisältää menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen suuntautuvien ”elementtejä”, joiden avulla toimijuus voidaan käsittää kolmijakoisena toimijuuksien ”kolmisointuna” (‘chordal triad’). *Toisteinen toimijuus* (‘iterational element’) viittaa menneisyyteen ja nykyisyyteen ja vallitsevien olosuhteiden tietoiseen säilyttämiseen, jossa toimija ottaa käyttöönsä aiempia ajattelu- ja toimintatapoja ylläpitäen tällä tavoin pysyvyyttä. Näin ollen toimijuutta voidaan löytää myös täysin rutiininomaisesta ja ennalta määritellystä toiminnasta. *Projektiivinen toimijuus* (‘projective element’) on tulevaisuuteen suuntautuvaa toimintaa, jossa tuotetaan kekseliäästi vaihtoehtoisia toimintamalleja tulevaisuuden ongelmatilanteisiin. *Käytännöllis-arvioiva toimijuus* (‘practical-evaluative element’) suuntautuu niin

ikää tulevaisuuteen, mutta siinä korostuu toiminnan kontekstuaalisuus ja vuorovaikutus muiden toimijoiden kanssa, jonka avulla toimija saavuttaa kapasiteetin arvioida ja tehdä päätöksiä vaihtoehtoisten toimintalinjojen kesken. Harkittujen päätösten avulla toimija osaa ratkaista eri vaihtoehtojen välisiä ristiriitoja ja tarvittaessa haastaa totut toimintamallit. Käytännön toiminnassa voi olla yhtäaikaaisesti läsnä kaikkia näitä ulottuvuuksia siten, että joku ulottuvuuksista on tilanteittaisesti vahvemmin edustettuna. (Emirbayer & Mische 1998, 970–972; Jäppinen 2015, 53.)

4.2. Toimijuus väkivallan läheisyydessä

Pakko ja alistaminen sekä vaihtoehdottomuus kaventavat toimijuuden tilaa (Ronkainen 2008, 1). Väkivalta on vallan käyttöä. Sillä on kyky tuottaa pelkoa ja rajoittaa tätä kautta toimijuutta. Pelon kautta väkivalta ylläpitää tiettyä järjestystä eli tiettyä vallan rakennetta. (Ronkainen 2002, 218.) Väkivallan tekijä pystyy omalla toiminnallaan määrittelemään totaalilla tavalla muiden toimintamahdollisuuksia. Kun lapsi kohtaa väkivaltaa kotonaan, määrittyy toimijuuden tila suhteessa aikuiseen ja suhteessa väkivaltaan ja lapsi pyrkii toiminnallaan saamaan pelottavan tilanteen jollakin tavalla hallintaansa. (Eskonen 2005, 5-6.) Ronkainen (2006, 547) pohtii toimijuutta väkivallan läheisyydessä esittäen, että kulttuurissamme nimenomaan väkivallan uhreilta odotetaan vahvaa toimijuutta suhteessa väkivaltaan, eikä niinkään väkivallan tekijöiden tai yhteiskunnan taholta. Väkivaltaisesti käyttäytyvän miehen haluan tai kykyyn muuttaa toimintaansa ei luoteta, eikä hänen muuttumistaan näin ollen voi vaatia ja toimijuus näyttäytyy heikkona. Väkivallasta kärsivän uhrin puolestaan täytyy tehdä jotakin, ottaa esimerkiksi vastuu väkivaltaisesta suhteesta lähtemisestä tai siihen jäämisestä. (Ronkainen 2006; 532, 535.) Vahingoittavissa perhesuhteissa eläviä naisia tutkinut Marianne Notko (2011, 198) pohtii, kuinka ei-toimija, väkivallan kohteensa oleva nainen saa sympatian sijaan osakseen ihmettelyä siitä, miksi 'ei tee mitään', esimerkiksi lähde suhteesta. Yksilön vastuuttamisen kysymyksiä väkivaltatyön ammattilaisten puhetaipojen näkökulmasta tarkasteltaessa on huomattu, että jos asiakas nähdään ensisijaisesti järkiolentona, jonka ”tehtävänä” on lopettaa väkivaltainen parisuhde, korostuvat asiakkaan omat voimavarat ja kyky tehdä valintoja (Virkki & Lehtikangas 2014, 125). Jos asiakas ei pysty tähän työntekijän näkökulmasta oikeaan ratkaisuun, on asiakas tulevaisuudessa korostuneesti itse vastuussa mahdollisesta väkivallan kohteeksi joutumisesta (mt.). Puolisonsa pahoinpitelemäksi joutuneita venäläisiä naisia tutkinut Maija Jäppinen (2013, 161) puhuu ei-muutos-orientoituneesta toimijuudesta ja sietämisestä sekä peräänkuuluttaa herkkyyttä tunnistaa väkivaltaa kokeneiden toimijuuden rajoja ja rajoituksia.

Lapsena seksuaalisesti hyväksikäytettyjä ihmisiä tutkinut Merja Laitinen (2004, 107) käyttää uhriuttavan vallan käsitettä kuvatessaan näkymätöntä valtasuhdetta lapsen ja aikuisen välillä lapsen seksuaalisen hyväksikäytön mahdollistajana. Laitinen tuo tutkimuksessaan esiin, miten läheiset ihmiset käyttävät valtaansa alistamaan ja nujertamaan lapset, haastaen pohtimaan lapsen hoivasuhteessa tapahtuvan vallankäytön oikeutusta. Vallankäytön oikeutus perustuu ajatukseen vanhempien luontaisesta ja korvaamattomasta rakkaudesta lapsiin ja silloin vallankäytöllä käsitetään ohjaavaa ja lasta positiivisesti rajoittavaa huolehtimista ja suojaamista. Laitinen (mt., 107–108) esittelee toisenlaisen näkökulman hoivasuhteessa tapahtuvaan vallankäyttöön ja jäsentää tutkittaviensa kertomuksissa esiin tullutta uhriuttavaa valtaa mielivallan, uhkaavan vallan, pakottavan vallan, manipulatiivisen vallan, hyvittävän vallan, viettelevän vallan sekä hoivaavan vallan käsitteiden avulla. Pakottava, fyysinen vallankäyttö tai sen pelko riittää lamaannuttamaan lapsen, joka joutuu sopeutumaan siihen, ettei hänen omalle tahdolle ole tilaa. Lapsella ei ole voimia muuttaa tilannetta eikä valtaa omaan koskemattomuuteensa. Toisaalta lapsella on myös toimijuutta siinä ahtaassa tilassa, jonka hänen perheensä on hänelle määrittänyt. Lapsi aistii kodin ilmapiiriä ja erityisesti hyväksikäyttäjän mielen liikkeitä. Jotkut lapset ovat itse käyttäytymisellään provosoineet hyväksikäyttöä, jotta säästyisivät jatkuvalla varuillaan ololta. (mt., 108.)

Rajoitettua toimijuutta on kuvattu esimerkiksi perheessä esiintyvän henkisen väkivallan yhteydessä (Notko 2011, 199) ja sukupolvi- sekä sukupuolijärjestelmään sidottu valtaero sekä väkivallan pelko näyttäytyy myös lähisuhteissa syntyneitä vihan tunteita tutkineen Tuija Virkin (2004, 75) aineistossa tutkittavien toimijuutta rajoittavana asiana. Ainoana ratkaisuna nujertavaan tilanteeseen ovat Notkon tutkittavat naiset esittäneet vahingoittavan suhteen katkaisemisen tai voimakkaan uudelleenmäärittelyn (Notko 2011, 199). Entisestä irrottautuminen ja rajoitteista vapautuminen sekä uudenlaisten valintojen kautta toisin toimiminen tulevat esiin myös Virkin (2004, 266) aineistossa. Väkiälyä uskonnollisissa yhteisöissä tutkinut Johanna Hurtig (2013, 291) kuvaa puolestaan *vajaan toimijuuden* käsitteellä tilannetta, jossa kuuliaisuus yhteisöä ja sen sääntöjä kohtaan tuottaa yhteisön jäsenelle tarkasti säädellyn ja rajatun toimijaposition, kaventaen yksilön toimijuutta.

Jäppinen (2015, 54) sekä Honkasalo (2006 ja 2008) ovat pohtineet vahingoittavien ihmissuhteiden näkökulmasta sitä, minkälainen toimijuus on mahdollista, jos vaihtoehdot ovat vähissä ja elämä on paikalleen jäämistä ja sietämistä. *Kiinnipitävä ja minimaalinen toimijuus*, joka tarkoittaa usein itsestään selvänä pidettävien ja päivästä toiseen toistuvien arkisten askareiden suorittamista, kuvaa toiminnan luonnetta tällaisessa tilanteessa (Honkasalo 2008, 216–217; Honkasalo 2006, 103). Honkasalo (2006, 105) myös pohtii, onko minimaalinen toimijuus ja erityisesti sietäminen toisaalta toimijuutta ollenkaan, jos toimijuuteen liitetään esimerkiksi vaatimus muutoksesta. Minimaalinen

toimijuus näyttäytyy pakottavana toimijuutena, jossa lähteminen on naisten oman arkielämän kontekstissa mahdotonta, vaikka nykyisen moraalikäsitteen mukaan avioero ja lähteminen olisikin mahdollista. Honkasalo (2008, 218–220) kuvaa tällaista naisten sijoilleen juurtumisen tilannetta sellaiseksi, että heillä oli mahdollisuus valita, mutta vähän. Passiiviseksi jättäytyminen ja pahojen päivien unohtaminen ja sormien läpi katsominen on Honkasalon (mt.) mukaan kaikkein pienintä, ”*mie en voi*” –toimijuutta.

4.3. Modaliteettiteoria toiminnan merkitysten jäsentäjänä

Modaliteettiteoria on semioottisen sosiologian piirissä, A.J. Greimasin (1982, 10–11, 23–24) ja Pariisin koulukunnan kehittämä tapa tarkastella ja analysoida puheessa ja kirjoituksissa syntyvän sosiaalisen todellisuuden merkityksiä liittyen subjektin toiminnan mahdollisuuteen, vaihtoehtoisuuteen tai velvoitteeseen. Modaalisuuden kautta tarkastellussa subjektiivisessa toimijuudessa ja subjektin tietynlaisuus yhdistyvät toiminnassa. Modaalisuudessa on kyse tavasta, jolla toimintaa kuvataan ja jolla se merkityksellistetään puheessa tai tekstissä, ei niinkään toiminnan ominaisuuksista tai niiden kuvaamisesta. (Ronkainen 1999, 234–235.) Suomessa modaliteettiteorian yhteydessä viitataan yleensä Sulkusen ja Törrösen (1997, 83–86) näkemykseen ja tulkintaan Greimasin käytännöllisen modaalisuuden lajeista tai ulottuvuuksista, joita ovat kykeneminen, osaaminen, haluaminen ja täytyminen. Kykeneminen ilmaisee tilannekohtaista fyysistä ja psyykkistä kykyä toimia, joka voi vaihdella samalla yksilöllä tilanteesta ja ajankohdasta toiseen. Täytyminen on velvoittavaa, pakonalaista toimijuutta, jossa erilaiset fyysiset, normatiiviset tai moraaliset pakot ja rajoitukset määräävät yksilön toimintaa. Osaaminen liittyy yksilön kompetenssin eli elämän aikana hankittujen tietojen ja taitojen mukaiseen, suhteellisen pysyvään toimijuuteen. Haluaminen on yksilön omasta motivaatiosta, päämäärästä ja tavoitteista syntyvää toimijuutta ja se voi yhdistyä myös eettisiin ja moraalisiin kannanottoihin. (mt.) Näiden modaliteettien perusulottuvuuksien lisäksi tunteminen (Sulkunen & Törrönen 1997, 91) ja voiminen (Jyrkämä 2007, 206) ovat vakiintuneet modaliteettien alatyypeiksi. Voiminen viittaa mahdollisuuksiin, joita tilanne ja siinä ilmenevät rakenteet tuottavat ja avaavat. Tunteminen liittyy ihmisen tarpeeseen arvottaa asioita ja liittyy kohtaamiinsa tilanteisiin tunteitaan. (Jyrkämä 2008, 195.)

Modaalisuuden ulottuvuuksia voidaan jäsentää myös sen mukaan, onko toiminnan motiivi lähtöisin tekijästä itsestään vai ulkopuolisesta toimijasta. Kykeneminen ja täytyminen viittaavat ulkopuoliseen toimijaan yksilön toiminnan motivaattorina, kun taas osaaminen ja haluaminen kuvastavat yksilön sisäistämien, vahvojen ja sisäsyntyisten voimavarojensa motivoimaa toimintaa. Jos ideaalisena

subjektina nähdään halunsa toteuttava, kompetentti yksilö, niin käytännölliset modeliteetit voidaan asettaa hierarkkiseen järjestykseen ja puhua vahvasta tai heikosta modaliteetista riippuen siitä, kuinka vahvaa subjektiutta ne tuottavat. Tällöin sisältä päin määrittävä osaaminen ja haluaminen edustaisivat vahvaa modaalisuutta, joista haluaminen on modaalisuuden hierarkiassa korkeimmalla. Ulkoa päin määrittävä täytyminen ja kykeneminen ovat heikkoa modaalisuutta. Täytyminen on modaliteettien hierarkiassa alimpana, koska toimijuudessa ei ole enää sijaa valinnoille. Hierarkkinen järjestys olisi tällöin vahvimmasta heikoimpaan haluaminen, osaaminen, kykeneminen ja täytyminen. (Veijola 1997, 131, 142–143.) Subjekti on siis tahtova, haluava, osaava, velvoitettu, voiva tai tunteva yksilö ja toimijuus kaikkienensa syntyä, muotoutuu ja uusiutuu näiden modaalisuuden lajien vuorovaikutuksen ja kokonaisdynamiikan tuloksena (Jyrkämä 2008, 195).

Suomalaisessa sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa modaliteettiteoriaa on sovellettu ainakin sosiaaliohjaajien (Laine 2008), nuorten työttömien (Lähteenmaa 2010), työssä uupuneiden (Kaskisaari 2004) ja masentuneiden (Romakkaniemi 2010) toimijuuden rakentumisen tarkastelussa sekä ikääntyvien toimintakyvyn (Jyrkämä 2007, 2008) kuvaamisessa. Suomalaisessa lasten toimijuuden tutkimuksessa toimijuuden modaliteetteja on hyödynnetty hyvin vähän. Ainoa löytämäni kotimainen tutkimus, jossa lapsen toimijuutta on sivuttu modaliteettien näkökulmasta, on Erja Sauraman (2002) väitöskirja, jossa on sovellettu modaliteettiteoriaan liittyvää aktanttimallia huostaanotto-prosessin tarkastelussa. Saurama (mt. 214) kuvaa tutkimuksessaan tilannetta, jossa lapsi käyttää tiedostamattomana selviytymiskeinonaan mukautumista sellaisiin olosuhteisiin, joihin hän ei voi itse vaikuttaa. Modaliteettiteorian kielellä lapsi tällöin ”oppi haluamaan täytymistä” (mt.).

4.4. Aikaisempaa tutkimusta lasten ja nuorten toimijuudesta päihteiden ja väkivallan läheisyydessä

Kotimaista tutkimusta lasten ja nuorten toimijuudesta vanhempien päihteiden käytön ja väkivallan läheisyydessä on vähän. Tutkittaessa lasten väkivaltakokemuksia ylipäänsä, on tullut esiin, että lapset joutuvat perheen sisäisissä ristiriidoissa helposti uhrin asemaan ja kokevat olevansa voimattomia vaikuttamaan perheen tilanteeseen (Haavisto 2003, 18). Avuttomuuden, voimattomuuden ja lamaantumisen tunteet tulivat esiin esimerkiksi haastateltaessa ensi- ja turvakotien asiakkaana olleita lapsia. Osa lapsista kertoi pyrkineensä puolustamaan väkivallan uhria, mutta toisaalta ne lapset, jotka eivät olleet uskaltaneet mennä väkivaltatilanteeseen väliin, potivat siitä syyllisyyttä. Niin ikään pelko tilanteeseen puuttumisen seurauksista ja samanaikaisesti pelko väkivallan kohteena olevan äidin vahingoittumisesta tai kuolemasta oli lasten usein kuvaama tunne. Kiintymys isään, joka on pelon

aiheuttaja, tekee tilanteesta lapsen näkökulmasta vielä vaikeamman ja jotkut lapset kuvaavat olevansa täysin tilanteen armoilla, vailla ulospääsyä. Osa lapsista haluaa myös ymmärtää väkivaltaista isäänsä. (Forsberg 2002, 45–46.) Kun Päivi Honkatukia ja Tarja Pösö (2004, 155) haastattelivat 12–18 –vuotiaita, koulukodissa asuvia nuoria heidän väkivaltakokemuksistaan, tuli kertomuksissa niin ikään esiin nuorten keinojen rajallisuus vaikuttaa kotona tapahtuvaan lähisuhdeväkivaltaan. Pojista osa kertoi yrittäneensä puolustaa äitiään isän tai isäpuolen väkivaltaa vastaan, ja väkivallan pysäyttäminen väkivallalla koettiin hyväksyttävänä tilanteessa, jossa mikään muu keino ei auta. Nuorten mielestä kuitenkin vanhemmat eivät missään tilanteessa saa käyttää väkivaltaa lapsiaan kohtaan. (mt.) Lasten kyvyttömyys lopettaa väkivalta tai paeta sitä on tullut esiin myös kahden ensi- ja turvakodin lapsiryhmään osallistuneen leikki-ikäisen tytön kokemuksissa (Pitkäkangas-Laitila ym. 2001, 180).

Inkeri Eskonen (2005) on tutkinut 4-8-vuotiaita turvakodin lastenryhmän osanottajia. Tutkittavat olivat kokeneet monenlaista väkivaltaa useissa ihmissuhteissa ja tilanteesta riippuen olivat olleet joko todistamassa isän väkivaltaa äitiä kohtaan, joutuneet itse isän väkivallan kohteeksi tai olleet itse väkivallan tekijöinä. Lasten kuvaamat väkivallanteot olivat vakavuudeltaan kaikkea lievän ja hengenvaarallisen välillä ja vakavimmissa tilanteissa lapset kertoivat isän luota pakenemisesta sekä väkivallan aiheuttamista fyysisistä vammoista. (mt. 8.) Kansainvälisiä selvityksiä liittyen lasten väkivaltakokemuksiin on esimerkiksi Alex Saundersin ym. (1995) ”It hurts me too”, jossa tarkastellaan 11–15 vuotiaiden nuorten puheluita ChilLine – puhelinpalveluun. Noin neljäsosa tutkimukseen osallistuneista soittajista kertoi alkoholin liittyneen kotiväkivaltaan, joka oli miltei 90 prosenttisesti äidin puolison väkivaltaa äitiä kohtaan. Nuoret ilmaisivat puheluissaan hyvin monenlaisia tuntemuksia, esimerkiksi vihaa, neuvottomuutta, surua, avuttomuutta ja häpeää liittyen perheväkivaltaan. Väkivaltaista isäänsä nuoret nimittivät esimerkiksi ”hulluksi koiraksi” ja ”voimalliseksi mielipuoleksi”, joka saattaa olla välillä myös mukava. Nuoret myös kokivat, että heidän täytyy olla perheessä vahva, jos äiti ei sitä ole. Nuoret toivat esiin, kuinka käsittämättömältä väkivalta heistä vaikutti ja kuinka he miettivät syitä väkivallan puhkeamiselle ja syyttivät siitä myös itseään. Nuoret kokivat, että heidän on puolustettava itselleen rakasta äitiään väkivaltatilanteissa oman vahingoittumisensakin uhalla, koska he eivät voineet antaa väkivallan vain tapahtua. (mt., 46–49.)

Uudemmissa tutkimuksissa nuorten toimijuus ja aktiivinen rooli vaikeassa perhetilanteessa on tullut vielä vahvemmin esiin. Esimerkiksi Carolina Øverlienin (2014, 162) tutkimat, turvakodin työskentelyn piirissä olevat nuoret kertoivat pystyvänsä suojautumaan väkivallalta ja mahdollisesta pelostaan huolimatta vaikuttamaan väkivaltatilanteen etenemiseen ja pysäyttämiseen. Nuoret myös

kyseenalaistivat kertomuksillaan perinteisiä voimakkaan isän sekä heikon äidin asemia kuvatessaan väkivaltaista isäänsä heikoksi ja naurettavaksi. Øverlienin mukaan tämä haastaa aikaisemman käsityksen nuorista väkivallan voimattomina ja passiivisina seuraajina ja luo moniulotteisempaa kuvaa perheen dynamiikasta. Aikaisemmassa, terapiaryhmän 12–15 –vuotiaita osanottajia koskevassa tutkimuksessa nuorilla havaittiin aikaulottuvuudeltaan kahdenlaista toimijuutta. Sen lisäksi, että nuoret kuvasivat toimintaansa väkivaltatilanteiden aikana, loivat he myös kuvaa tulevaisuudessa tavoittelemastaan toimijuudesta. (Øverlien & Hydén 2009, 479.)

Kun suomalaisilta 15–18 –vuotiailta nuorilta kysyttiin, ovatko he koettaneet vaikuttaa vanhempansa alkoholinkäyttöön jollain tavoin, kertoi yli 40 prosenttia nuorista osoittaneensa käyttäytymisellään, ettei pidä vanhemman alkoholinkäytöstä ja kolmasosa vastaajista oli ottanut asian puheeksi juovan vanhemman kanssa. Haittoja kokeneista nuorista 11 prosenttia oli koettanut estää juomistilanteita ja 8 prosenttia kertoo ehdottaneensa vanhemmalle avun hakemista. (Takala & Ilva 2012, 180.) Myös Holmila & Ilva (2010) raportoivat, kuinka 12–18 –vuotiaat, kaikille avoimeen web-pohjaiseen kyselyyn osallistuneet nuoret käyttävät monipuolisesti erilaisia tapoja eläessään arkea päihdeongelmaisen vanhemman kanssa. Holmila ja Ilva jaottelevat nuorten käyttämät tavat ongelmaa kohtaaviksi ja ongelmaa vältteleviksi strategioiksi, joihin molempiin kuuluu toiminnallisia, kognitiivisia ja tunnekeskeisiä tapoja selvittää arjessaan. Ongelmaa kohtaavia tapoja olivat esimerkiksi vanhemman haukkuminen, poliisille soittaminen, lastensuojeluilmoituksen tekeminen, päiväkirjan kirjoittaminen, itkeminen, asioiden miettiminen tai tilanteesta kertominen läheiselle. Pyrkimys pysyä erossa väkivaltaisesta vanhemmasta esimerkiksi ulos, omaan huoneeseen tai kaverin luokse menemällä sekä muihin asioihin keskittyminen, musiikin kuuntelu tai haavemaailmaan pakeneminen ovat esimerkkejä ongelmaa välttelevistä strategioista. Holmila ja Ilva pitävät tätä nuorten kykyä kehittää omia selviytymiskeinoja ilmaisuina toimijuudesta, jota tulee kunnioittaa ja tukea myös perhettä ja lasta autettaessa. (mt., 52–59.)

Kansainvälisen tutkimuksen kentällä esimerkiksi Emma Katz (2015, 70–77) tarkastelee kriittisesti lapsen toimijuuskeskustelua perheväkivallan kvantitatiivisen tutkimuksen kentällä. Katz toteaa, että monesti lapsi esitetään yksinomaan perheväkivallan passiivisena uhrina ja kiinnitetään huomiota erityisesti siihen, miten perheessä tapahtuva väkivalta vahingoittaa nuorta. Esimerkiksi silloin, kun lapsen rooli vanhempansa tukijana tunnustetaan, saatetaan se tulkita vanhemmuuden negatiivisesta omaksumisesta, lapsuuden menetyksestä ja nuoren kokemasta vahvasta emotionaalisesta stressistä. (mt., 74–77.) Äidin toimijuuden, erityisesti äidin vanhemmuuden laadun korostaminen ja sen vaikutusten arvioiminen lapsen hyvinvointiin osoittaa Katzin (mt., 72–73) mukaan vanhan, *yksisuuntaisen vuorovaikutusmallin* ('unilateral model') vallitsevuudesta perheväkivallan

tutkimuksessa. Silloin lapsen jokapäiväinen vuorovaikutus vanhemman kanssa sekä vahva ja monimuotoinen toimijuus jää tutkimuksessa vähemmälle huomiolle. Lapsilla on esimerkiksi kykyä vastustaa manipulointia vanhemman taholta. He haluavat tietää, mitä aikuiset suunnittelevat, ja haluavat ottaa osaa päätöksentekoon. Lapset haluavat keskustella väkivallasta ja tukea muita perheenjäseniä tai auttaa vanhempaa, esimerkiksi olemalla aktiivisessa roolissa tukemalla äidin päätöstä jättää väkivaltainen puoliso. Lapsen toimijuus vanhemman toimijuuden rinnalla on monimutkainen tapa pyrkiä vaikuttamaan perheenjäseniin. (mt.,72–75.)

Katz (2015, 77–78) esittää, että myös perheväkivallan tutkimuksissa hyödynnettäisiin kehityspsykologisen perhetutkimuksen piirissä kehitettyä näkemystä lapsen ja aikuisen välisestä *kaksisuuntaisesta vuorovaikutussuhteesta* ('bilateral model'), jonka mukaisesti lapsi voi tosiasiallisesti vaikuttaa vanhempansa uskomuksiin, asenteisiin ja käyttäytymiseen. Kaksisuuntainen vuorovaikutus pitää sisällään oletuksen, että vanhemmalla ja lapsella on yhtä paljon toimijuutta, vaikka lapsella ei ole yhtä paljon valtaa toteuttaa toimijuuttaan, kuin vanhemmalla. Vuorovaikutuksen kaksisuuntaisen luonteen hyödyntäminen auttaa lisäämään tietoisuutta lapsen tukiroolin laadusta ja siitä, miten he kokevat perheväkivallan ja miksi jotkut vahingoittuvat siitä enemmän kuin toiset. (mt.)

Myös Callaghan ym. (2015, 2) peräänkuuluttaa nuoren toimijuuden tunnustamista ja tunnistamista vanhempien välisen väkivallan läheisyydessä. Lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden nuorten haastatteluissa on tullut selvästi esiin, kuinka nuoret hyvin tiedostavat kotonaan pakottavan vallan olemassaolon. Eläessään itse tämän kontrolloivan perhedynamiikan alaisuudessa, he yrittävät vaikuttaa tilanteeseen monin tavoin, joko epäsuorin tai suoran keinoin toimimalla (mt., 21). Callaghanin ym. (mt., 2, 22–23) mukaan lapsia ei pitäisi ylittää väkivallan todistajiksi ('witnesses'), koska se korostaa lasten ja nuorten passiivista roolia ja väkivallan käsittämistä vain vanhempien väliseksi ongelmaksi. Lasta ja nuorta pitäisi pikemminkin ajatella vanhempien välisen väkivallan aktiivisena uhrina (direct victim') ja puhua lapsen kokemasta ('experience') väkivallasta, jolloin tulisi selvemmin esiin, miten vahvasti myös epäsuora väkivalta voi vaikuttaa lapseen (mt., 5). Myös käsitettä *väkivallan havaitseminen*, on käytetty tutkittaessa nuorten väkivaltakokemuksia (Huttunen ym. 2015, 371). Callaghanin (mt., 3) mukaan lasta ja nuorta tulisi ajatella toimijana, jolla on perheessä oma roolinsa esimerkiksi puolen ottajana ja erilaisten perheenjäsenten yhteenliittymien osana (mt.). Tutkimusten mukaan esimerkiksi isän väkivaltaisuus äitiä kohtaan muokkaa isän ja lapsen välistä suhdetta sekä vaikuttaa isän vanhemmuuteen, vaikka isä ei kohdistaisi väkivaltaa lasta tai nuorta kohtaan (Eriksson ym. 2005, 6).

Sekä lähisuhdeväkivallan (Øverlien 2010, 80; Forsberg 2005, 52) että päihdeperheiden (Itäpuisto 2005, 13) tutkimus on näyttänyt perinteisesti hyvin aikuiskeskeisenä. Lasten altistumista lähisuhdeväkivallalle tai vanhempien päihteiden käytölle on yleensä selvitetty kysymällä asiaa lasten sijaan heidän vanhemmiltaan. Kiinnostuksen kohteena ovat usein olleet lapsen tunne-elämän tai käyttäytymisen ongelmat psykologian näkökulmasta. Erityisesti päihdeperheiden tutkimusta on kritisoitu siitä, että lapsi nähdään vain potentiaalisena tulevaisuuden alkoholiongelmaisena. (Øverlien 2010, 80; Itäpuisto 2001, 21.) Suomalaisessa päihdeperheiden tutkimustraditiossa läheisnäkökulma on ollut vahva, mutta siinäkin alkoholiongelmaisten miesten puoliset ovat usein olleet pääroolissa perheen lasten kustannuksella. Päihdeperheen dynamiikan tarkastelussa lapsen kokemukset häviävät helposti perhekokonaisuuden sisään. (Itäpuisto 2005, 38–39.) Myöskin lasten tunteiden tarkastelu tutkimuksen keinoin on jäänyt vähemmälle huomiolle ja lasten tunnekokemusten kohdalla käytetään monesti psykologian termejä, kuten post-traumaattinen stressireaktio tai kiintymyssuhdehäiriö (Forsberg 2005, 50). Lähisuhdeväkivallan kohdalla etenkin laadulliselle, lasten kokemuksia tarkastelevalle pitkittäistutkimukselle olisi Øverlienin (2010; 80, 87) mukaan enemmän tarvetta.

Vaikka lapsi käsitetään uuden lapsuudentutkimuksen (esim. Alanen 2009, 9-30) mukaisesti toimijana, jolla on kykyä ottaa kantaa ja vastata omaan elämäänsä liittyviin kysymyksiin, ovat tutkimuksellisia katvealueita etenkin suoraan nuorilta kerätyt kokemukset elämisestä päihteiden ja lähisuhdeväkivallan läheisyydessä. Yhtenä syynä lasten tähän voi olla aikuisten portinvartijarooli lapsilta tietoa kerätessä (Hurtig 2006, 167). Jos tutkimuksen aihe on vanhemman kannalta arka, voi luvan antaminen sinänsä olla vaikeaa ja myös lasten tavoittaminen tutkimusta varten voi olla työlästä, koska se saattaa vaatia vanhemmalta luvan antamisen lisäksi ehkä myös muuta käytännön osallistumista tutkimusprosessiin (Pirskanen 2011, 56). Koska lapsen tapa tuottaa tietoa on erilainen kuin aikuisten, voi tutkijan näkökulmasta olla myös erityinen haaste tehdä lapsen todellisuus ymmärrettäväksi (Helavirta 2006, 195).

Näkemyks lapsesta ensisijaisesti perheensä jäsenenä ja ajatus lapsen auttamisesta aikuisten auttamisen kautta voi rajoittaa tiedon keräämistä lapsilta. Saatetaan ajatella, että lapsi kestää paljon ja unohtaa ikävät kokemukset ”korjautuen” itsestään ilman ulkopuolista apua (Hurtig 2006, 170). Vanhemmilleen lojaali lapsi ei välttämättä halua puhua vanhempansa käyttäytymisestä suojatakseen vanhempansa tai tietäessään vanhemman olevan tietoisia asiasta. Väkivallasta kertomisessa voi myös koitua lapselle todellinen riski joutua väkivallan kohteeksi. Lapselta ei välttämättä haluta kysyä suoraan mahdollisesti voimakkaita tunteita herättäviä asioita koska ajatellaan, että itsensä ilmaiseminen elämässä ajankohtaisen ja hankalan aiheen kohdalla on tutkittavalle vaikeaa tai se voi

traumatisoida lasta lisää, vaikka lapsen kuitenkin annetaan elää näissä olosuhteissa. (Hurtig 2006; 170–171; Øverlien 2010, 89–90.)

Lapsi ei myöskään kehityspsykologisessa mielessä ole vielä valmis tiedon tuottamisen näkökulmasta, ja tällä seikalla perustellaan lasten tutkimisen vaikeutta. Lapsen keskeneräisyys korostaa lapsen haavoittuvuuden lisäksi mahdollisia puutteita asioiden ilmaisemisessa, eikä omien havaintojen käsittely ja tilanteiden arviointi ole lapsella yhtä kehittynyt kuin aikuisella. (Hurtig 2006, 178.) Kuitenkin esimerkiksi kouluikäisten lasten perheväkivaltakokemuksia tutkineen Jennifer Swanstonin ym. (2014, 184) mukaan jo kahdeksanvuotias lapsi pystyy ilmaisemaan kokemuksiaan perheväkivallasta selkeästi. Erikssonin & Näsmanin (2012, 71–71) mukaan väkivaltaa kotonaan kokeneet lapset myös pitävät itse tärkeänä sitä, että he pääsevät osallisiksi tutkimusprosessista ja että heidän kokemuksensa tulevat tunnustetuiksi ja oikeutetuiksi. Omista väkivaltakokemuksista kertominen on lapsille merkityksellistä myös siksi, että tutkimuksen kautta he pystyvät mahdollisesti auttamaan muita samassa tilanteessa olevia lapsia (mt.).

5. Tutkimustehtävä

Nuorten näkökulmasta tehtyä suomalaista tutkimusta lähisuhdeväkivallasta on vähän, ja siinä on harvoin keskitytty tarkastelemaan nuorten kokemuksia toimijuuden kannalta. Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, minkälaista toimijuutta kokonaisuudessaan tuottaa eläminen perheessä, jossa vanhemman päihdeongelma ja siihen kietoutuva lähisuhdeväkivalta asettaa ehtoja nuoren kotielämälle. Tässä tutkielmassa nuoren toimijuus käsitetään suhteellisena ja vuorovaikutuksessa syntyvänä. Nuoren toimijuus muodostuu osaltaan myös suhteessa väkivaltatilanteissa tapahtuvaan vanhemman toimintaan, jota tarkastellaan ensin kartoittamalla nuorten väkivaltakokemuksia lähisuhteissaan.

Lähisuhdeväkivaltaa ja päihdeperheessä elämistä tutkittaessa nuorten itsensä tuottamat aineisto ovat olleet harvoin tutkimuksen kohteena. Tässä tutkielmassa aihetta lähestytään nuorten tarinamuotoisten kokemusten kautta, käyttämällä aineistona *Varjomaailma* – verkkopalvelussa julkaistuja kirjoituksia. Tarinoissa nuoret kertovat elämästään perheessä, jossa esiintyy lähisuhdeväkivaltaa, sekä nuorta häiritsevää vanhempien päihteiden käyttöä. Nuorten toimijuus on tässä kontekstissa lähtökohtaisesti ”kaksinkertaisesti” rajoitettua, koska sitä rajoittaa lähisuhdeväkivallan lisäksi myös nuoren sukupolviasema perheessä.

Tutkimustehtävänäni on selvittää, minkälaisia kokemuksia nuorilla on lähisuhdeväkivallasta, ja minkälainen kuva kirjoittajien toimijuudesta rakentuu tässä kontekstissa. Nuoren toimijuuden modaalisuuksia selvittämällä on tarkoitus syventää kuvaa siitä, mikä on subjektille eli kertomuksensa kirjoittaneelle nuorelle tunnusomainen tapa olla ja toteuttaa toimijuuttaan sekä siitä, minkälaisia toimijapositioneja lapset ja nuoret haluavat, kykenevät, osaavat, tai ovat pakotettuja ottamaan. Nuoret ovat itse kertomuksissaan määritelleet toimijapositionsa tietyssä tilanteessa, tietyllä hetkellä ja tietyssä tunnetilassa palstalle kirjoittaessaan. Kertomus omasta itsestä ja tulkinta kotitilanteesta voisi olla jonakin toisena päivänä tai hetkenä erilainen, mutta se on silti myös osittain tuotosta nuoren toimijapositionien historiasta. Aikaisempaan tutkimustietoon perustuvana ennako-oletuksena on, että nuorten toimijuudessa korostuvat ulkoa päin motivoitunut kykenemisen ja täytymisen modaliteetit tai näihin läheisesti liittyvät toimijuuden kuvaukset. Tutkimustehtävä tarkentuu kahdeksi tutkimuskysymykseksi:

1. Minkälaisia kokemuksia nuorilla on lähisuhdeväkivallasta?
2. Minkälaista toimijuutta ja minkälaisia toimijapositioneja nuoret tuottavat kertomuksissaan?

6. Aineisto ja menetelmät

6.1. Aineiston kuvailu

Aineisto koostuu lasten ja nuorten kirjoituksista A-klinikkasäätiön ylläpitämän *Varjomaailma*-verkkopalvelun *Tarinat* – palstalla. Varjomaailma-internetsivusto (www.varjomaailma.fi) on osa Lasinen lapsuus – toimintaa. Varjomaailma tarjoaa verkkovertaistukea vanhempiensa päihdeiden käytöstä kärsiville lapsille ja nuorille tarjoten matalan kynnyksen kanavan jakaa kokemuksia ja tunteita muiden samankaltaisia asioita kokeneiden lasten ja nuorten kanssa. Varjomaailmassa voi kertoa anonyymisti nimimerkillä oman tarinansa, keskustella muiden päihdeperheessä elävien kanssa ja esittää kysymyksiä sosiaalialan asiantuntijoille. Varjomaailmasta saa myös tietoa siitä, mihin voi ottaa yhteyttä, jos vanhemman päihdeiden käyttö huolestuttaa. Kaikille netin käyttäjille avointen keskustelupalstojen lisäksi varjomaailman sivuston kautta on mahdollisuus osallistua suljettuihin vertaistukiryhmiin. Varjomaailman *Tarinat* -palstan kirjoitukset ovat julkisia ja kaikkien internetin käyttäjien luettavissa, mutta kirjoittaakseen palstalle, täytyy lapsen tai nuoren rekisteröityä ja luoda tunnus Varjomaailma – verkkopalveluun.

Tässä opinnäytetyössä otin ensin tarkasteluun kaikki 254 kirjoitusta, jotka olivat tulleet *Tarinat* – palstalle verkkopalvelun avaamisesta 1.4.2008 lähtien 30.6.2014 saakka. Tekstinkäsittelyohjelmaan vietyinä tarinat käsittävät 223 sivua tekstiä, 1.5 rivivälillä. Aineiston keräämisajankohdan rajaamiseen vaikutti Varjomaailma-sivuston uudistaminen kesällä 2014, jolloin siihen asti toiminut *Tarinat* – palsta poistui käytöstä ja tarinat siirtyivät Varjomaailman blogi – osion *Minun tarinani* – palstalle, jossa oman tarinansa voi edelleen kertoa. Tämän tutkielman aineistona käytetyt tarinat ovat siis kaikki peräisin alkuperäiseltä *Tarinat* – palstalta. Olen käyttänyt kandidaatintutkielmassani aineistona *Tarinat* – palstan kirjoituksia, joten noin 50 uusimman tarinan osalta aineisto oli minulle entuudestaan tuttu².

Tätä tutkielmaa varten poistin aineistosta ensin sellaiset tarinat (103 tarinaa), joissa ei tule esiin kirjoittajan haitalliseksi kokema toisen tai molempien vanhempien alkoholinkäyttöä³. Lisäksi karsin

---

² Olen käsitellyt nettiaineiston ominaispiirteitä sekä kuvailut *Tarinat* – palstan kirjoituksia näiden 50 tarinan osalta myös kandidaatintutkielmassani (Taskinen 2014): Päihdeperheissä kasvavien lasten ja nuorten kokemuksia sosiaalisesta tuesta.

³ Poistetuissa tarinoissa haetaan vertaistukea esimerkiksi jos kotona esiintyy mielenterveyspulmia, vanhemmat ovat eronneet, kirjoittaja on kokenut kiusaamista tai sydänsuruja, tai jos alkoholi on kirjoittajalle itselleen ongelma. Myös pilailumielessä kirjoitetut tai kirjoittajien itsensä mukaan täysin fiktiiviset tarinat poistettiin.

aineistosta tarinat, joissa ei ollut mainintoja perheessä tapahtuvasta väkivallasta⁴. Tarinat on varustettu kirjoittajan nimimerkillä, eikä muita tunnistetietoja kirjoittajasta kerrota tarinan yhteydessä, koska anonymiteetti on yksi palstan perusajatuksista. Nimimerkin perusteella kuusi kirjoittajaa on kirjoittanut Tarinat-palstalle useamman, kuin yhden tarinan. Heistä neljä on kirjoittanut kaksi tarinaa ja kahdella nuorella on palstalla kolme tarinaa. Aineiston rajaamisvaiheessa yhdistin samalla nimimerkillä kirjoitetut tarinat aina yhden kirjoittajan tarinaksi. Muut palstan tarinat ovat nimimerkin perusteella peräisin eri kirjoittajilta. Tarinoiden yhdistämisen ja rajaamisen jälkeen lopullisen pro gradu – tutkielman aineiston muodosti 97 tarinaa eli 117 sivua tekstiä. Numeroin nämä tarinat juoksevilla numeroinnilla 1-97 siten, että ajallisesti uusin tarina on numero 1. Aineistoon valituista tarinoista suurin osa (n=51) on pituudeltaan 1-1.5 sivua, noin neljäsosa tarinoista on puolen sivun mittaisia ja joka kuudes tarina on pituudeltaan vähintään kaksi sivua. Pisin tarina on pituudeltaan viisi ja puoli sivua ja lyhin tarina on kuuden rivin mittainen.

Niistä kirjoittajista, jotka sukupuolensa ilmoittavat tai sen voi tarinasta muuten päätellä (esim. kirjoittaja puhuu itsestään 'isin tyttönä' tai nimimerkinä on tytön nimi), suurin osa (n=58) on tyttöjä. Poikakirjoittajia on nimimerkin perusteella viisi. Noin kolmasosa (n=34) tarinoista on kirjoitettu sillä tavalla, että kirjoittajan sukupuoli ei käy niistä selvästi ilmi, mutta näidenkin tarinoiden sisällöistä ja asiayhteyksistä voi varovaisesti päätellä, että ne ovat kolmea tarinaa lukuun ottamatta tyttöjen kirjoittamia. Hieman alle puolet kirjoittajista (n=43) ilmoittaa tarkan ikänsä. Näistä kirjoittajista suurin osa (n=26) on 15–17 –vuotiaita, 12–14 –vuotiaita on kymmenen ja 18–19-vuotiaita on neljä. Joukossa on myös kaksi 25-vuotiasta kirjoittajaa ja yksi 11-vuotias kirjoittaja. Noin joka kolmannen kirjoittajan ikää voi lisäksi päätellä kirjoittajan ilmoittaman koululuokan tai kouluasteen perusteella. Näistä kirjoittajista noin puolet on todennäköisesti yläkouluikäisiä ja puolet on jo ohittanut yläkouluian lähestyksen täysi-ikäisyyttä. Kahdeksantoista tarinan kohdalla kirjoittajan ikää on vaikea päätellä. Koska kaiken kaikkiaan selvä enemmistö kirjoituksista vaikuttaa olevan 14–17 –vuotiaiden nuorten tekemiä, olen valinnut käyttäväni tässä tutkielmassa kirjoittajista käsitettä nuori.

Kaikissa tähän tutkielmaan valituissa kirjoituksissa kerrotaan siis sekä vanhemman alkoholinkäytöstä että lähisuhdeväkivallasta. Muita kirjoituksissa esiintyviä toistuvia teemoja ovat työttömyys ja rahahuolet, perheen muutot, vanhempien erot sekä vanhemman uudet kumppanit, joilla on myös usein alkoholiongelmia. Niin ikään kirjoittajan omasta psyykkisestä pahoinvoinnista kerrotaan usein, kuten myös kirjoittajan kokemasta koulukiusaamisesta ja kouluvaikeuksista. Tunteita, joita vanhempien

---

⁴ Näissä tarinoissa yleisin aihe oli kirjoittajan huoli ja pelko juovan vanhemman pärjäämisestä sekä vanhemman juomisen vaikutuksista kirjoittajan omaan elämään ja jaksamiseen. Neljässä tarinassa kirjoittaja mainitsee erikseen, että vanhempi ei käytä fyysisistä väkivaltaa.

päihdeidenkäyttö ja väkivalta nuorissa herättää kuvataan monessa tarinassa. Rakenteellisesti ja juonellisesti suurin osa tarinoista on ”elämäkerrallisesti” kirjoitettu, ensin lapsuutta muistellen ja pikkuhiljaa nykypäivään siirtyen. Tarinat eroavat toisistaan eniten siinä, miten vanhemman päihdeongelmaa ja perheessä esiintyvän väkivallan alkamista kirjoittajan elämässä on kuvattu. Osa tarinoista alkaa maininnalla siitä, miten vanhemmalla on ollut päihdeongelma ja/ tai perheessä on ollut väkivaltaa niin kauan kuin kirjoittaja muistaa. Näissä tarinoissa juoni alkaa lapsuuden muistelusta, ja saattaa sisältää nykytilanteen kuvauksen lisäksi myös tulevaisuuden suunnittelua. Osassa tarinoita kirjoittaja kertoo elämänsä olleen onnellista ja huoletonta johonkin vastoinkäymiseen saakka, jonka jälkeen vanhemman alkoholinkäyttö tai väkivalta on alkanut tai lisääntynyt. Esimerkiksi isovanhemman kuolema tai vanhemman työttömyys tai fyysinen sairastuminen saattavat olla tällaisia elämän käännekohtia, joilla kirjoittaja arvioi olleen huomattavaa vaikutusta perheen elämään. Tarinoista yksitoista on miltei kokonaan yhden väkivaltatilanteen tiivistä kuvausta tai tämän tyyppinen tilannekuvaus toimii johdantona varsinaiseen tarinaan. Seitsemässä tarinassa kirjoittaja keskittyy pelkästään perheen nykyhetken ja siihen liittyvien omien tuntemustensa kuvailuun.

6.2. Aineiston analyysi

Käytän tutkielmassani analyysimenetelmänä sisällönanalyysiä. Tällä analyysimenetelmällä pyritään saamaan aikaiseksi objektiivinen ja systemaattinen esitys analyysin kohteena olevasta aineistosta, joka voi olla mikä tahansa kirjallisessa muodossa oleva dokumentti. Sisällönanalyysissä aineisto hajotetaan pienempiin osiin, eritellään ja järjestetään uudelleenlaisiksi kokonaisuudeksi. Analyysin edetessä tutkittava ilmiö pelkistyy alkuperäisen aineiston moninaisesta ja monisanaisesta muodosta ilmiötä kuvaaviksi käsitteiksi (”concept”) tai kategorioiksi (”category”), joiden avulla tutkittavaa ilmiötä voidaan kuvata tiivistetysti ja tehdä selkeitä ja luotettavia johtopäätöksiä. Sisällönanalyysin heikkoutena voidaan pitää sitä, että joskus analyysi voi jäädä keskeneräiseksi, jos sisällönanalyysin keinoin järjestetty aineisto esitetään sellaisenaan tutkimuksen tuloksena, eikä huomiota ole kiinnitetty riittävästi mielekkäiden johtopäätösten tekemiseen. Analyysin aikana on kiinnitettävä huomiota erityisesti siihen, miten luotettavasti kategoriat jäsentävät aineistoa. Jos johtopäätökset vaikuttavat hyvin yksinkertaisilta ja kategorioita on vähän, saattaa yhden kategorian sisällä olla liikaa eri asioita. Suuri määrä kategorioita voi puolestaan kertoa siitä, että kategorioiden kesken on päällekkäisyyttä, eivätkä eri kategoriat ’sulje toisiaan pois’. Molemmat tilanteet voivat olla merkki analyysin keskeneräisyydestä. Sisällönanalyysin etuja ovat herkkyyys aineistolle ja joustavuus tutkimuksen

suunnittelun suhteen. Sisällönanalyysi sopii myös täysin jäsentymättömien sekä suurien tekstiaineistojen analyysiin. (Elo & Kyngäs 2007, 108, 113–114; Tuomi & Sarajarvi 2009, 103, 108.)

Sisällönanalyysiä voidaan toteuttaa *sisällönerittelyinä* tai varsinaisena (laadullisena) *sisällönanalyysinä* riippuen siitä, halutaanko tutkittavan ilmiön kuvaamisessa painottaa määrällistä vai laadullista ulottuvuutta. Sisällönerittelyllä tarkoitetaan tekstin sisällön kvantitatiivista jäsentämistä tutkittavan ilmiön suhteen, ja sisällönanalyysillä dokumentin sisällön sanallista kuvaamista. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 105–106.) Toinen sisällönanalyysin tekemiseen liittyvä valinta on se, edetäänkö analyysissä induktiivisesti yksityiskohtaista empiiristä tietoa yhdistellen kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä vai deduktiivisesti etsien käsitteelliselle ja yleisemmän tason tiedolle vahvistusta empiirisestä aineistosta. Jos tutkittavasta ilmiöstä ei ole paljon tietoa valmiina, on induktiivinen lähestymistapa suositeltava, kun taas teorian testaamiseen soveltuu deduktiivinen sisällönanalyysi. (Elo & Kyngäs 2008, 109.) Induktiivista sisällönanalyysiä voidaan nimittää myös aineistolähtöiseksi sisällönanalyysiksi, erotuksena deduktiivisesta teorialähtöisestä sisällönanalyysistä. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä aineistosta etsitään tutkimustehtävän kannalta olennaiset ilmaukset ja pelkistetään eli redusoidaan ne esimerkiksi koodaamalla. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 108–109.) Miles & Huberman (1994, 73) esittävät koodaamisen ”sykleinä” tai ”kierroksina”, jolloin ensimmäinen koodauskierros alkuperäisen aineiston pelkistämistä koodeiksi ja toisella koodauskierroksella voidaan operoida ensimmäisellä koodauskierroksella syntyneiden koodien kanssa. Eri koodaustapoja voidaan erotella esimerkiksi sen mukaan, onko koodilla tarkoitus kuvailla tiivistetysti tiettyä asiakokonaisuutta (’descriptive coding’), prosessia (’process coding’) vai halutaanko koodeihin tallentaa autenttisia ilmauksia aineistosta (’in vivo coding’). Jos on tarpeen korostaa tutkittavien subjektiivista kokemusmaailmaa, voidaan koodaamalla kiinnittää huomiota esimerkiksi aineistossa esiintyviin tunteisiin (’emotion coding’) tai arvoihin (’values coding’). (mt.74–76.) Koodausvaiheen jälkeen koodit ryhmitellään eli klusteroidaan, muodostetaan alaluokkia ja niitä yhdistämällä yläluokkia. Luokkien yhdistämistä jatketaan niin kauan, kuin se on aineiston näkökulmasta mahdollista. Tätä vaihetta kutsutaan abstrahoinniksi, jossa on pyrkimys esittää aineisto lopulta teoreettisina käsitteinä. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 110–112.)

Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä analyysi etenee deduktiivisesti ja aineiston luokittelu perustuu olemassa olevaan viitekehykseen tai käsitejärjestelmään. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä muodostetaan analyysirunko aikaisemman tiedon perusteella ja aineistosta nostetaan esille analyysirunkoon sopivia sisältöjä ennalta valitun teorian kautta. Jos analyysirunko on väljä, voidaan aineistosta etsiä myös asioita, jotka eivät sovi analyysirunkoon ja analysoida näitä huomioita aineistolähtöisen sisällönanalyysin mukaisesti. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 113.) Teoriaohjaava eli

teoriasidonnainen sisällönanalyysi on edellisten analyysitapojen välimuoto tai yhdistelmä, jossa analyysi lähtee liikkeelle aineiston ehdoilla mutta jossain vaiheessa abstrahointia empiirisestä aineistosta löytyneet ilmaisut liitetään teoreettisiin käsitteisiin (mt. 117). Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä aineistosta tehdyille löydöksille etsitään tulkintojen tueksi teoriasta selityksiä tai vahvistusta. Aineiston analyysi kytkeytyy teoriaan, mutta ei perustu pelkästään siihen. (Eskola 2001, 182.) Tässä tutkielmassa käytän analyysin ensimmäisessä osassa (Nuorten väkivaltakokemukset) aineistolähtöistä sisällönanalyysiä ja toisessa osassa (Nuorten toimijuus) sekä aineistolähtöistä että teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä.

Aloitin aineiston analyysin lataamalla lopullisen aineiston tarinat Atlas.ti – analyysiohjelmaan⁵, jota käytin aineiston käsittelyn ja hallinnan apuna. Saadakseni kokonaiskuvan aineistosta ja väkivallan muodoista sekä eri muotojen esiintyvyydestä aineistossa, luokittelin tarinat ensin sen mukaan, esiintyykö tarinassa henkistä, fyysistä, vai jotakin muuta väkivallan muotoa. Sen jälkeen merkitsin aineistosta kaikki kohdat, joissa kuvataan väkivaltatilanteita ja pelkistin nämä ilmaisut väkivaltaa kuvaaviksi aineistolähtöisiksi koodeiksi sen mukaan, minkälaisesta väkivallasta on kysymys ja kenen välillä väkivaltaa esiintyy. Koodasin maininnat väkivallasta siten, että jos tarinassa kävi ilmi, kuka on väkivallan tekijä ja kuka on väkivallan kohde, nimesin koodin sen mukaisesti (esim. ”*isä hakkasi veljen ravintolassa*” tai ”*äiti haukkui kirjoittajaa*”). Jos tekijä tai kohde ei käynyt tarinasta ilmi, pyrin nimeämään koodin kutakin tilannetta mahdollisimman hyvin kuvaavaksi (esim. ”*sukulaiset tappelivat*” tai ”*jokainen ilta päättyi huutoihin ja iskuihin*”).⁶ Tämän jälkeen yhdistin väkivallan kuvaukset kahdeksi temaattiseksi yläkategoriaksi sen mukaan, kohdistuuko lähisuhdeväkivalta kirjoittajaan, vai onko kirjoittajan kirjoittaja lähisuhdeväkivallan näkijänä tai kuulijana⁷. Temaattiset alakategoriat muodostin aineistolähtöisistä koodeista kunkin alakategorian alle väkivallan tekijän ja kohteen sekä väkivallan muodon mukaan (esim. ”*päihtynyt isä pahoinpitelee äitiä*” tai ”*vanhemmat riitelevät keskenään*”).

Tutkielman toisessa osassa käsittelen lasten ja nuorten kertomuksia elämästään väkivallan ja vanhemman päihdeongelman läheisyydessä toimijuuden näkökulmasta. Etsin ja koodasin ensin

---

⁵ Atlas.ti on laadullisen aineiston analyysiin kehitetty tietokoneohjelmisto, jossa voi jäsenellä teksti- ja videomuotoista aineistoa koodaamalla (coding) ja tekemällä muistiinpanoja (memos). Koodauksista voi muodostaa koodiperheitä (code families) sekä tulostaa erilaisia raportteja omien merkintöjen pohjalta. Koodauksen tuloksia voi halutessaan käsitellä myös SPSS-ohjelmalla. Samaan analyysiin voi ottaa useista eri lähteistä peräisin olevia aineistoja. Kokonaisuutta, johon kuuluvat kaikki tutkimuksen sisältämät aineistot, koodaukset ja muistiinpanot, kutsutaan nimellä hermeneuttinen yksikkö (hermeneutic unit, HU). Tutkimuskysymyksestä ja aineistosta riippuen koodit voivat olla etukäteen valittuja tai ne voivat muodostua analyysin edetessä osittain tai täysin aineistolähtöisesti.

⁶ Tämä koodaustapa liittyy myös Atlas.ti –ohjelman käytettävyyteen, koska tällä tavalla nimetystä koodijoukosta voi hahmottaa nopeasti esimerkiksi väkivallan tekijät asettamalla koodit aakkosjärjestykseen.

⁷ Atlas.ti-ohjelmassa nimityksellä 'code family'

aineistolähtöisesti kaikki aineistossa esiintyvät kuvaukset kirjoittajan omasta toiminnasta, ajatuksista ja tunteista liittyen väkivallan tekoihin, väkivallan tekijöihin ja elämiseen vanhempien päihdeongelman ja lähisuhdeväkivallan läheisyydessä. Näistä toimijuuden ilmauksista muodostui esianalyysissä viisi temaattista toimijuuden yläkategoriaa, sisältäen yhteensä 14 alakategoriaa (esim. ”*pelon rajoittama*” tai ”*välttelevä*”), jotka on esitetty liitteessä 2. Syventääkseni kuvaa nuorten toimijuudesta, jatkoin analyysiä toimijuuden modaliteettien näkökulmasta. Kävin toimijuuden alakategoriat läpi teoriaohjaavasti, tulkiten toimijuuden ilmauksia Greimasin modaliteettiteorian (Sulkunen & Törrönen 1997; Jyrkämä 2008) mukaisesti haluamisena, osaamisena, voimisenä, kykenemisenä, täytymisenä tai tuntemisenä. Osa toimijuuden ilmauksista sisälsi suoraan modaliteettiin viittaavan verbin, esim. haluta, tahtoa, osata, voida, kyetä, pystyä, täytyä, tai tunnetilaa kuvaavan verbin ja osa ilmauksista on sellaisia, joissa kirjoittajan modaliteetin voi tulkita asiayhteydestä.

Jäsennän modaliteettianalyysin tulokset sen mukaan, ilmeneekö nuoren toimijuus ensisijaisesti suhteessa väkivaltaiseen vanhempaan tai väkivaltaisiin vanhempiin, suhteessa muihin ihmisiin ja ympäristöön, vai suhteessa nuoreen itseensä ja hänen omiin tulevaisuuden näkymiinsä. Perustelen tätä jäsennystä sillä, että nuoren eläessä alkoholiin kietoutuvan väkivallan läheisyydessä, korostuu nuoren toimijuuden suhteellisuus erityisesti suhteessa vanhempaan, joka tutkielman ensimmäisessä osassa tarkastelun kohteena olleiden nuorten väkivaltakokemusten perusteella on ensisijaisesti pelottava vanhempi. Lisäksi on kiinnostavaa tarkastella nuorten käsityksiä toimijuutensa mahdollisuuksista suhteessa ympäristöön ja itseen sekä omaan tulevaisuuteen, koska suurin osa kirjoittajista on jo teini-ikäisiä tai vanhempia. Tämän ikäisten nuorten toimijuus toteutuu paljolti myös kodin ulkopuolella ja omaan itsenäistymiseen liittyvät kysymykset ovat ajankohtaisia monelle kirjoittajalle.

Analyysin tulokset jakaantuvat kahteen eri lukuun tutkimuskysymysten perusteella. Ensimmäisessä luvussa pyritään vastaamaan aineistolähtöisesti teemoitellen kysymykseen siitä, minkälaisia väkivaltakokemuksia kirjoittajilla on tarinoiden perusteella. Toisessa luvussa aineisto esitellään kirjoittajien toimijuuden näkökulmasta, etsien vastausta siihen, minkälaisena palstalle kirjoittaneiden lasten ja nuorten toimijuus kuvautuu tarinoiden valossa.

6.3. Eettisiä näkökohtia

Ensimmäinen ja lähtökohtainen tutkimuseettinen näkökohta tässä tutkielmassa on kirjoittajien anonymiteetin säilyttäminen. Anonymiteetti on yksi *Varjomaailman* tärkeimmistä toimintaperiaatteista, joka täytyy ottaa huomioon jo tutkimuslupaa A-klinikkasäätiöltä hakiessa.⁸ Toinen tärkeä eettiseen pohdiskeluun haastava näkökulma tässä tutkielmassa on se, että tutkittavat ovat lapsia, joiden valta-asema on aikuisiin verrattuna heikompi (Kiili 2006, 71). Koska tutkielman aihe on vielä lisäksi sensitiivinen ja käsittelee yhteiskunnassamme monesti vaiettuja aiheita, vanhempien päihteidenkäyttöä ja lähisuhdeväkivalta lasten näkökulmasta, on tarpeellista perustella aiheen valintaa, sekä tutkimuksen toteuttamiseen liittyviä seikkoja, kuten aineiston hankkimista ja tulkintaa ja tutkielman mahdollisia seurauksia tutkittaville nuorille.

Tutkimusaiheen valinnassa ensimmäinen eettinen kysymys liittyy siihen, onko alkoholiperheissä elävien lasten ja nuorten kirjoitusten analysointi tirkistelyä suljettujen kotiovien taakse. Granfelt (2006, 131) esittää myös kysymyksen: mikä oikeuttaa julkaisemaan ihmisten yksityisyyttä, kärsimystä ja syyllisyyttä sosiaalityön tutkimuksessa? Toisten kärsimyksen tarkastelu silkasta omasta mielenkiinnosta tai siksi, että aineisto tarvitaan opinnäytetyön tekemiseen, ei ole eettisesti kestävä lähtökohta tutkimukselle. Silloin hyödyntäisin nuorten kokemuksia itsekkäistä lähtökohdista ja kyseessä olisi yksipuolinen hyötysuhde, jossa tutkittavat eivät saa mitään. Tämä ei voi olla Rauhalan & Virokannaksen (2010, 238) mukaan eettisesti kestävä lähtökohta tutkimukselle. Opinnäytetyöni kohdalla tärkein perustelu on se, että nuorten kokemukset ja näkemykset perheen elämästä ja ongelmista saattavat olla hyvinkin erilaisia, kuin mitä aikuiset olettavat. Tähän liittyy myös käsitykseni lapsesta ja nuoresta toimijana, joka ei ole olemassa vain tulevaisuuden aikuisuutta varten. Käsitän lapsuuden ja nuoruuden myös elämänvaiheina, joita täytyy varjella ja vaalia aikuisten toimesta. Siksi näen tärkeänä tuoda tutkimuksen keinoin esiin vaurioittavissa perhetilanteissa kasvavien nuorten kokemuksia. Tämä on mielestäni tärkeää myös siksi, että alkoholin käyttö on suomalaisessa yhteiskunnassa hyvin arkipäiväistynyt ilmiö ja koskettaa hyvin monia nuoria.

Tässä tutkielmassa käytetty aineisto on nuorten Internet-kirjoituksia. Se on niin sanottu luonnollinen aineisto, jota ei ole luotu tutkimusta varten, vaan se on syntynyt pyytämättä. Aineiston syntymiseen ei ole vaikuttanut se, että sitä tullaan käyttämään osana tutkimusta, eikä tutkija ei ole voinut ohjata sen sisältöä mihinkään suuntaan. Se, että aineisto on syntynyt täysin tutkittavien ehdoilla, on tärkeä

---

⁸ Olen pohtinut vanhempiensa päihteidenkäytöstä kärsivien lasten ja nuoren tutkimiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä myös kandidaatintyössäni (Taskinen 2014): *Päihdeperheessä kasvavien lasten ja nuorten kokemuksia sosiaalisesta tuesta*.

perustelu tämän tutkielman kannalta, jossa nuoret ovat kirjoittaneet vaikeiksi kokemistaan aiheista omasta tahdostaan. Tällöin tutkijan ei tarvitse pohtia sitä, aiheuttaako asioista kysyminen tutkimusta varten tutkittaville esimerkiksi lisää ahdistusta tai pahaa mieltä. Nuorten väkivaltakokemuksia tutkinut Øverlien (2010, 90) pohtii, kuinka väkivallasta kertominen ei saa koskaan aiheuttaa tutkittaville pienintäkään riskiä joutua väkivallan kohteeksi kertomisen seurauksena. Myös tämä riski on minimoitu käyttämällä internet – aineistoa, jossa tarinat on kirjoitettu anonyymisti. Aikuisten portinvartijarooli ei muodostu esteeksi aineiston keräämiselle, kun tarkastellaan lain mukaan jopa mahdollisesti rangaistavia tekoja. Toisaalta se, että tutkittavilta nuorilta itseltään ei ole ollut mahdollista kysyä lupaa osallistua tutkielmaan, on mahdollinen eettinen epäkohta tämän tutkielman toteuttamisessa. Portinvartijan roolissa on ollut kuitenkin A-klinikkasäätiö, jolta tutkimuslupa on haettu.

Tutkielman toteuttamisessa yksi eettisen pohdinnan aihe on suorien lainausten käyttö. Varjomaailma (varjomaailma.fi) ohjeistaa tutkimuksen tekijöitä siten, että keskusteluja saa lainata, kun niistä poistaa palstalla käytetyt nimimerkit sekä mahdollisia keskustelijan tunnistamiseen liittyviä tietoja. Nuorten keskustelua Nyyti ry:n ylläpitämällä ”olkapää” – verkkopalstalla tutkinut Camilla Granholm (2010, 161–162) on tarkastellut suorien lainausten käyttämisen eettisiä näkökohtia tilanteessa, jossa verkkokirjoitusten anonyymiteetti esti tutkijaa pyytämästä nuorilta henkilökohtaista suostumusta suorien lainausten käyttöön. Granholm pohtii, murenisiko nuorten luottamus Nyyti ry:tä kohtaan jos he saisivat tietää, että heidän kirjoituksiaan on lainattu tutkimusta varten. Suorien lainausten käyttäminen houkutti Granholmia, mutta hän päätti silti olla käyttämättä lainauksia, vaikka niiden käyttämistä ei kielletty Nyyti ry:ssä (mt.). Mielestäni kyseessä on valaiseva esimerkki tilanteesta, jossa tutkijan on oman eettisen pohdintansa perusteella päätettävä miten toimia, koska kyseessä olevaan tilanteeseen ei ole olemassa eettistä toimintaohjetta.

Granfeltin (2006, 131) mukaan pahojen tekojen kuvaaminen sitaateissa korostaa moraalisia ristiriitoja. Tässä tutkielmassa ”pahantekijä” on yleensä kirjoittajan vanhempi ja vaikeiden kokemusten sekä pahojen tekojen tuominen sellaisenaan suorina lainauksina tutkielmaan voi mahdollisesti leimata vanhempaa tarpeettomasti. Jotta pahuus ei näyttäytyisi yksioikoisesti vain esimerkiksi marginaaliryhmän pulmana tai sisäsyntyisenä yksilötason ongelmana, olisi tärkeää esittää suorat lainaukset alkuperäisessä kontekstissaan, tuomaan esiin myös huolellista tilanteiden ja olosuhteiden otollisuuden pohdintaa (Granfelt 2006, 132). Myös ymmärrys siitä, että olisi itsekkin joissakin olosuhteissa voinut päätyä samanlaisiin tekoihin, on tärkeää (mt., 127–129). Toisaalta pahasta vaikeneminen tai sen pois selittäminen ei auta tutkittavaa, eikä lisää ymmärrystä tutkimuskohteesta. Se pikemminkin jättää tutkittavan pahan keskelle (mt., 132.)

Käytän tässä tutkielmassa runsaasti suoria aineistolainauksia, pyrkien kunnioittamaan lainausten käytöllä aineistoa ja kirjoittajia mahdollisimman hyvin. Nuorten kokemuksia tutkineet ovat pohtineet sitä, tekevätkö tulkinnat oikeutta nuoren kokemukselle, etenkin kun tutkittavalla on harvoin mahdollisuus esimerkiksi tarkentaa tai korjata tulkintoja tutkimusprosessin aikana (esim. Kiili 2006, 73; Hämäläinen 2012, 90). Myös tässä tutkielmassa näen tärkeänä pyrkiä perustelemaan aineistosta tekemiäni tulkintoja riittävästi ja mahdollisimman läpinäkyvästi. Koen suurta vastuuta tulosten ja tulkintojen esittämisestä myös siksi, että Pro Gradu – tutkielma on lähtökohtaisesti julkinen dokumentti, joten joku tutkittavista nuorista saattaa myös päätyä sitä joskus lukemaan. Toivon vilpittömästi, että kuka tahansa nuori, jonka aikanaan *Varjomailmaan* kirjoittama tarina on päätynyt tämän tutkielman aineistoon, voisi lukea tutkielman loukkaantumatta ymmärtäen, että tarkoituksena ei ole alleviivata tai moralisoida tekoja tai leimata tekijöitä, vaan tuoda esiin moninainen joukko vanhempiensa päihteidenkäyttöä ja lähisuhdeväkivaltaa kotonaan kokevia nuoria ensisijaisesti heidän toimijuutensa kautta.

7. Nuorten väkivaltakokemukset

Tässä tutkielmassa tarkastellaan ensin nuorten kokemuksia lähisuhdeväkivallasta. Nuorten kirjoittamissa tarinoissa (n=97) on yhteensä 245 mainintaa väkivallasta ja niissä kuvataan monenlaista väkivaltaista toimintaa. Fyysistä väkivaltaa on esimerkiksi lyöminen tai hakkaaminen nyrkillä, kuristaminen, päällä istuminen, ranteesta puristaminen, vartaloon potkiminen, veitsellä uhkaaminen, hiuksista roikottaminen tai repiminen, seinään paaskaaminen, tavaroiden rikkominen tai omaisuuden tuhoaminen, vaatteiden repiminen, raiskaaminen ja vaarallisten lääkkeiden tai alkoholin antaminen alaikäiselle kirjoittajalle. Suurimmassa osassa tarinoita (n=57) kerrotaan fyysisen väkivallan lisäksi henkisestä väkivallasta, kuten haukkumisesta, huutamisesta, nimittelystä, mitätöinnistä, syytelystä tai uhkailusta tai kirjoittajan altistumisesta vanhempien avoimelle seksielämälle. Yhdeksässä tarinassa kerrotaan fyysisestä väkivallasta ilman mainintaa psyykkisestä väkivallasta. Toisaalta henkisen ja fyysisen väkivallan käsittäminen toisistaan erillisinä väkivallan muotoina on koettu ongelmallista ja keinotekoiseksi väkivaltatutkimuksen kentällä, koska fyysisellä väkivallalla on aina myös henkisiä seurauksia (Husso 2003, 47). Noin joka kolmas tarina (n=31) ei sisällä fyysistä väkivaltaa, vaan niissä kerrotaan pelkästään henkisestä väkivallasta. Tarkempi numeerinen erittely aineistossa esiintyvistä väkivallasta tekijöiden, kohteiden ja väkivallan tyyppin mukaan on esitetty liitteessä 1. On kuitenkin huomionarvoista, että aineistoa ei ole tuotettu väkivallan tutkimisen näkökulmasta, joten tuloksista ei voi suoranaisesti päätellä kaiken nuorten kokeman lähisuhdeväkivallan määrää vaan kyse on väkivaltakokemuksista, joista nuoret ovat halunneet kertoa *Varjomaailmassa*.

Väkivalta tulee tarinoissa esiin joko yleisluontoisina toteamuksina vanhemman väkivaltaisuudesta: *"Joskus siitä (isä) tulee humalassa aggressiivinen"* (65) tai tarkkana tilannekuvauksena, jossa kirjoittaja käy läpi yhtä väkivaltatilannetta: *"Näky oli seuraava: Isä kamalassa kännissä kuristaa äitiä, sen jälkeen lyö tätä ja iskee vielä viinapullon rikki. Sitten lentää tuoli ja hän poistuu paikalta huutaen "Te kuolette kaikki!"* (25). Silloin kun väkivallan tekijä on tarinassa yksilöity, on se useimmiten kirjoittajan isä, mutta myös äiti ja isäpuoli esiintyvät aineistossa väkivallan tekijöinä. Osassa tarinoita kerrotaan *"vanhempien tappelevan"* tai *"riitelevän"* ilman tekijöiden tarkempaa yksilöintiä. Samassa tarinassa saatetaan kertoa useasta eri aikoina tapahtuneista väkivaltatilanteista, esimerkiksi muistella ensin lapsuudessa koettua väkivaltaa ja kertomalla sen jälkeen viimeaikaisista väkivaltatilanteista. Kyseessä voi olla myös perheen viikkoja jatkunut kriisitilanne, johon liittyy monenlaista väkivaltaa.

Jäsennän nuorten väkivaltakokemukset sen mukaan, mikä rooli kirjoittajalla on väkivallasta kerrottaessa. Jäsennys avataan seuraavissa luvuissa: 7.1. Nuori lähisuhdeväkivallan todistajana ja 7.2. Nuori lähisuhdeväkivallan kohteena. Vaikka käytän kategorioiden nimeämisessä nuorista käsitettä väkivallan todistaja, en ajattele kirjoittajia *väkivallan hiljaisina todistajina*, jolla saatetaan alleviivata lapsen passiivista roolia ja ulkopuolisuutta perheessä esiintyvän lähisuhdeväkivallan osapuolena (Callaghan 2015, 1). Perustelen käyttämäni jäsentelyä tulosten esittämisen selkeydellä sekä kokonaiskuvan saamisella nuorten kokemasta lähisuhdeväkivallasta. Kirjoittajan rooli itse väkivallan tekijänä tulee aineistossa esiin miltei poikkeuksetta vain nuoren itse itseensä kohdistaman väkivallan kautta, jota tarkastellaan nuoren toimijuuden tulosten yhteydessä (ks. kpl 8.3.1., ss. 84–87). Toimijuuden näkökulmasta tarkasteltuna seuraavassa esitetyt nuorten väkivaltakokemukset kuvaavat pääsääntöisesti muiden perheenjäsenten, yleensä kirjoittajan vanhempien väkivaltatoimijuutta. Esittelen seuraavassa näitä nuorten väkivaltakokemuksia käyttäen aineistolainauksia, jotka on kopioitu verkkosivustolta alkuperäismuodossaan.

7.1. Nuori vanhempien välisen riitelyn ja väkivallan todistajana

Tarinoissa on yhteensä 119 kuvausta siitä, kuinka kirjoittaja altistuu kotonaan lähisuhdeväkivallan näkemiselle tai kuulemiselle. Miltei aina lapset ja nuoret todistavat väkivaltaa, joka tapahtuu heidän vanhempiensa välillä. Näitä ilmauksia on aineistossa 91 kappaletta. Lisäksi kirjoittajat kertovat esimerkiksi perheessä esiintyvistä taloudellisesta väkivallasta sekä isän ja muiden sisarusten välisestä väkivallasta.

7.1.1. Vanhemmat riitelevät keskenään

Noin joka toisessa tarinassa kuvataan vanhempien riitelyä. Yksitoista kirjoittajaa kuvaa vanhempien päivästä toiseen jatkuvaa riitelyä, jota on saattanut jatkua niin kauan kuin kirjoittaja pystyy muistamaan: *”Vanhempani riitelevät kaiken aikaa, he ovat aina riidelleet.”* (54). Noin puolet riitakuvauksista sisältää pelkästään vanhempien sanallista riitelyä: *”Joka ilta isi ja äiti huus.”* (40), mutta jos sanalliseen riitaan liittyy tarinoissa myös fyysistä väkivaltaa, niin vanhempien välinen riita edeltää fyysistä väkivallantekoa tai voimistaa sitä. Toisissa tarinoissa vanhempien välistä riitaa kuvataan hyvinkin tarkasti, kertoen esimerkiksi otteita vanhempien välisistä keskusteluista. Yhdeksän kirjoittajaa kuvaa, kuinka molemmat vanhemmat ovat riidan alkaessa päihtyneenä: *”Äiti joi joka päivä. Iskä joi myös. Ne tappeli joka ilta.”* (59). Riidat alkavat tarinoiden perusteella kuitenkin kaksi kertaa useammin silloin, kun isä on päihtynyt verrattuna riidan alkamiseen

molempien vanhempien ollessa päihtyneitä. Kolmessa tarinassa riita alkaa vain äidin ollessa humalassa. Myös aikaisemmin suomalaislapsia tutkittaessa on tullut ilmi, että vanhempien alkoholinkäyttö ja päihtymystila liittyy riitojen alkamiseen (Eskonen 2005, 3).

Kahdessa tarinassa kuvataan sitä, kuinka työssä käynti pitää perheen arkea kasassa ja työttömänä tai loma-aikoina vapaa-ajan ja alkoholinkäytön lisääntymisen myötä myös riidat lisääntyvät: *”Kaikki aina alkaa siitä kun isällä alkaa vapaapäivät. Silloin hän alkaa juoda viinaa/olutta ja juovuksissa alkaa valittamaan äidille.”* (13). Vanhemman työttömyys on tullut myös aikaisemmin esiin tekijänä, joka lisää nuorten kokeman henkisen ja lievän fyysisen väkivallan yleisyyttä silloin, kun nuori itse on väkivallan kohteena (Fagerlund ym. 2014, 53). Kirjoituksissa mainituista yksittäisistä riidan aiheista vanhempien välillä yleisin on isän alkoholinkäyttö: *”Mun vanhemmat on tapellu niin kauan ku mä muistan ihan kaikesta mutta eniten isän alkoholin juonnista.”* (30). Kahdesti riidan syynä mainitaan rahahuolet ja kahdesti isän epäilyt siitä, että äiti on valehdellut tai pettänyt isää. Kolmen kirjoittajan mielestä riita vanhempien välillä voi alkaa myös täysin ilman syytä: *”Koko ikäni oon saanut katsoa broidini kanssa vanhempieni juomista ja heidän riitelyään. Heidän riitansa saavat alkunsa jostain niin päättömistä asioista”* (88). Mustasukkaisuus riitojen ja siitä seuraavan fyysisen väkivallan laukaisijana on tullut esiin myös aikaisemmin tutkittaessa isän taholta äitiin kohdistuvaa väkivaltaa, kuten myös riidan alkaminen ilman, että siihen pystytään nimeämään erityistä syytä (Saunders & McGee 2000, 28).

Eskosen (2005, 31) mukaan lapset ovat hyvinkin tietoisia vanhempien riidoista ja riitojen syistä. Lapset saattavat kuvailla tarkasti väkivaltatilanteita, joista vanhemman mukaan heidän ei pitäisi olla lainkaan tietoisia. Riidat tapahtuvat tarinoissa monesti ilta- ja yöaikaan, jonka vuoksi vanhemmat joskus aliarvioivat sitä, miten paljon lapset ovat nähneet tai kuulleet (Oranen 2001, 45). Myös nuorten kirjoituksissa tulee esiin, kuinka kirjoittaja *”meni kattoon oven raosta” ...ja ...”kuunteli iha hiljaa”* (42) vanhempien öistä riitelyä: *”monta yötä olen valvonut kuunnelleet vanhempien riitoja, isäni uhkauksia ja äitini itkua.”* (41). Tutkimusten mukaan vanhemmat toisaalta myös yrittävät suojata lapsia kuulemasta ja näkemästä riitatilanteita, esimerkiksi laittamalla lapsen aikaisin nukkumaan omaan huoneeseensa, koska ovat huomanneet, että lapset ovat valppaina vanhempien riidellessä ja yrittävät kuulla mitä kotona tapahtuu (Swanston 2014, 192).

7.1.2. Päihtynyt isä pahoinpitelee äitiä

Nuorten kokemukset vahvistavat yleisesti tiedossa olevaa ilmiötä parisuhdeväkivallan selvästä sukupuolittuneisuudesta, koska tyypillisimmillään kirjoittajan todistama väkivalta näyttää

tarinoissa isän väkivaltaisena käyttäytymisenä äitiä kohtaan. Isän tai isäpuolen fyysistä väkivaltaa äitiä kohtaan kuvataan 21 tarinassa, ja äidin väkivaltaa isää kohtaan yhdessä tarinassa. Fyysistä väkivaltaa on saattanut olla kirjoittajan perheessä siitä asti, kun kirjoittaja on ollut pieni: *”Lapsuudestani minulla on vain muistot, kuinka isä tukisti ja pahoinpiteli äitiä.”* (1) tai riidat ovat alkaneet kärjistyä fyysiseksi väkivallaksi ajan myötä: *”Olin 4 vanha kun äitini ja isäni tilanne alkoi lähteä lopullisesti käsistä”... ”Tuohon samaan aikaan isäni alkoi väkivaltaiseksi ja pahoinpiteli äitini useaan otteeseen.”* (15). Osassa tarinoita riidan osapuolia ei ole yksilöity vaan kerrotaan esimerkiksi, kuinka *”Jokainen ilta päättyi huutoon, syytöksiin ja iskuihin.”* (79). Nuorten kokemusten perusteella vahvistuu aikaisempi käsitys siitä, että päihtymystila altistaa lähisuhteissa tapahtuvalle fyysiselle väkivallalle ja joskus myös raaistaa sitä (Evans 2006, 55). Fyysistä väkivaltaa käyttävä isä on tarinoissa poikkeuksetta päihtynyt: *”Isästä tuli uskomaton hirviö kännissä: hän huusi, raivosi, löi äitiä, heitteli tavaroita, uhkaili”...* (25). Toisaalta yksi nuori mainitsee isän olevan arvaamaton ja äkkipikainen myös selvin päin, mutta humalatilan pahentavan asiaa.

Aina nuori ei ole ollut näkemässä tai kuulemassa äidin pahoinpitelyä. Viidessä tarinassa kirjoittaja löytää todisteita väkivallasta ja epäilee väkivaltaa. Epäilykset siitä, että isä on kohdistanut väkivaltaa äitiä kohtaan voivat aiheuttaa äidissä näkyvät väkivallan merkit: *”seuraavana päivänä äiti tuli takaisin niskatuen, vähäisten hiuksien ja mustelmilla olevan naaman kanssa.”* (65) tai kodin sekasortoisuus: *”Olohuoneemme on kuin maanjäristyksen jäljiltä.”... ”Olohuoneenpöytäme on haljennut kahtia.”* (73). Väkivallan merkeistä lapset tulevat tietoiseksi perheessä tapahtuneesta väkivallasta, vaikka eivät olisi olleet paikalla tapahtumien aikana (Oranen 2001, 45). Kirjoittajat tuovat esiin tarinoissa myös sitä, kuinka kuormittavaa on lähisuhdeväkivallan näkeminen:

”Isi löi aina jotakuta. Se ei lyöny ikinä mua. Se ei oo koskaan sanonu mulle mitään paha, eikä koskaan satuttanu mua suoraan. Mut se ei tiääkkään miten paljo muhun vieläki sattuu, ku se löi äitiä ja mun veljee.” (40)

”Tuntuu pahalle ku se (isä) huutaa äidille humalapäissään kaikkee.” (29)

Useissa tutkimuksissa on tullut esiin, että väkivallan ilmapiiri välittyy ja voi haitata sekä traumatisoida perheen lapsia, vaikka he eivät olisi näkemässä väkivaltatilanteita tai olisi itse väkivallan kohteena (esim. Callaghan 2015; Mullender 2002). Callaghan peräänkuuluttaa väkivallan ilmapiirissä elävien lasten ja nuorten käsittämistä väkivallan suorina uhreina (’direct victims’), eikä passiivisina väkivallan todistajina, jotta myös epäsuoran väkivallan haitallisia vaikutuksia otettaisiin entistä paremmin huomioon esimerkiksi auttamisjärjestelmässä.

Noin joka viidennessä aineiston tarinassa kerrotaan vanhempien eron liittyneen isän alkoholinkäyttöön ja väkivaltaisuuteen: *”Äiti huomasi sen ja kertoi millanen mun iskä oli ollu silloin*

joskus ennen niiden eroa: Iskä ei ollu melkein koskaan selvinpäin. Se oli lähestulkoon aina humalassa, ja siinä tilassa se oli kauheen väkivaltainen. Hakkas äitiä.” (33). Kirjoittajat, jotka kertovat vanhempiensa eronneen, asuvat pääsääntöisesti äidin tai äidin ja isäpuolen kanssa. Erotarinoissa pois muuttaminen saatetaan kuvata helpottavana: *”Onneksi pelko loppui kun muutimme pois.*” (7), mutta joskus isän henkisen väkivallan kuvataan jatkuvan eron jälkeenkin: *”isäni ei tätä sulattanut vaan lähetti jatkuvasti tappouhkauksia äidin uudelle miehelle ja äidilleni uhkausviestejä yms.*” (4). Eräs nuori kertoo, että vaikka hän ei enää asunut väkivaltaisen isänsä luona, fyysinen väkivalta alkoi heti uudestaan perheen yhteisellä isänpäivätapaamisella. Myös Eskosen (2005, 11) haastattelemien lasten kohdalla on tullut esiin, että asuminen eri paikassa kuin väkivaltaa käyttävä vanhempi, ei takaa väkivallan loppumista. Isän käyttämä väkivalta ei välttämättä lopu vanhempien eroon (Eriksson ym. 2005, 6) ja isän kontrolloiva käytös suhteessa äitiin saattaa jatkua vielä vuosia eron jälkeen (Callaghan 2015, 12).

Vanhemman uusi kumppani saattaa luoda kirjoittajalle toivon paremmasta, mutta aineistossa on useista kuvauksia siitä, kuinka myös vanhemman uusi kumppani on alkoholiongelmainen ja mahdollisesti väkivaltainen. Seitsemässä tarinassa kuvataan tilannetta, joissa äidin erottua väkivaltaisesta isästä, tulee nuoren elämään isäpuoli tai äidin miesystävä, joka on myös väkivaltainen. Eräällä kirjoittajalla oli tästä useampia kokemuksia: *”Kaikki mun äitin miesystävät on tavalla tai toisella ollu väkivaltaisia.*” (95). Yhdessä tarinassa tulee esiin kirjoittajan käsitys siitä, että äiti alkoi käyttämään alkoholia aikaisempaa enemmän alkoholiongelmaisen kumppanin väkivallan myötä ja että se toi mukanaan lisää väkivaltaa: *”Se ukko nimitteli ja solvasi sitä, ja pikkuhiljaa mun mutsi rupes tarttumaan pulloon. Pikkunaukkuja. Lopulta se rupes tinttaamaan ihan kunnolla, että se sais pistettyä vähän vastaankin.*” (71). Äitiin kohdistunut seksuaalinen väkivalta isän taholta mainitaan yhden kirjottajan tarinassa.

7.1.3. Muu perheessä esiintyvä väkivalta

Kymmenessä tarinassa kerrotaan väkivallasta isän ja kirjoittajan sisaruksen välillä. Yksi kirjoittaja kertoo isoveljiensä olevan väkivaltaisia isää kohtaan ja muissa tarinoissa isä on väkivaltainen kirjoittajan sisaruksia kohtaan: *”Sitten tuli se päivä, kun mun 3-vuotias pikkuveli tuli mun luo ja sanoi 'isä lyö' se pysäytti mut.*” (2). Neljä kirjoittajaa kertoo lisäksi muiden sukulaisten välisestä väkivallasta, jota he ovat nähneet tai kuulleet tapahtuvan. Äidin harjoittamaa väkivaltaa isää kohtaan kuvataan tarinoissa vähän. Vain yhdessä tarinassa kuvataan äidin kohdistavan fyysisistä väkivaltaa isää kohtaan: *”mutsi iski fajjalta keuhkopussin rikki iskemällä suoraan rintaan.*” (57) ja kolmessa tarinassa kuvataan nimenomaisesti sitä, että riita alkaa kun päihtynyt äiti huutaa isälle. Äiti kuvataan

käyttämässä väkivaltaa myös puolustautuessaan isäpuolen väkivaltaa kohtaan: *”Mutta minä olin nähnyt kuinka isäpuoli muuttui väkivaltaiseksi humalassa ja kuristi äitiä. Äiti puolustautui lyömällä kasvoihin.”* (17). Äitipuoli mainitaan koko aineistossa kaksi kertaa väkivallan kohteena.

Joka kymmenes kirjoittaja kertoo taloudellisesta ahdingosta, joka liittyy kirjoittajan käsityksen mukaan vanhemman alkoholiongelmaan: *”ei kukaan tiedä miltä tuntuu kun ei ole koskaa rahaa mihinkään, vain koska se menee vanhempien osalta johonkin tärkeämpään... Viinaan.”* (69). Useimmiten näissä tarinoissa kuvataan, kuinka isä käyttää omia ja äidin rahoja alkoholiin ja aiheuttaa tällä tavalla perheelle taloudellista ahdinkoa: *”Tämän (riidan) jälkeen, (isä) meni tyhjentämään heidän yhteisen tilin baariin.”* (1). Yhteisten rahojen käyttäminen vastoin puolison tahtoa omiin menoihin voidaan käsittää taloudelliseksi väkivallaksi. Rahaan liittyvää puolison kontrollointia on raportoitu perheessä tapahtuvan väkivallan muotona, esimerkiksi kun mies kontrolloi kaikkea perheen rahaliikennettä tai kieltäytyy antamasta kumppanilleen rahaa tai ostamasta vaatteita (Saunders & McGee 2000, 31).

7.2. Nuori väkivallan kohteena

Kuvauksia, jotka liittyvät kirjoittajan itseensä kohdistuneeseen väkivaltaan, on tarinoissa yhteensä 109 kappaletta. Mainintoja isän tai äidin kirjoittajaan kohdistamasta fyysisestä tai psyykkisestä väkivallasta on 65 kappaletta. Näiden kuvausten lisäksi kirjoittajat kertovat väkivallan uhasta ja pelosta sekä siitä, että vanhempien ja muiden läheisten riitaisten välit kuormittavat kirjoittajaa.

7.2.1. Päähtynyt vanhempi riitelee nuoren kanssa

Kirjoittajan ja vanhemman toistuvia riitoja kuvataan noin joka kolmannessa tarinassa. Kaksikymmentäkuusi kirjoittajaa kuvaa, kuinka isä haukkuu ja uhkailee kirjoittajaa ja kaksitoista kirjoittajaa kertoo jatkuvasta kovasta riitelystä äidin kanssa. Kuten muukin lähisuhdeväkivalta, myös vanhempien ja kirjoittajien väliset riidat alkavat tyypillisesti silloin, kun vanhempi on päähtynyt: *”Mun äiti juo melkeen joka toinen päivä, ja aina kun se tulee baarista kotiin, niin ensimmäiseksi se alkaa huutaa jostain ihan turhasta mulle.”* (28). Riita saattaa alkaa siitä, kun kirjoittaja asettuu vanhempansa vastaan esimerkiksi kertomalla mielipiteensä vanhemman alkoholikäytöstä: *”Yleensä kumminkin hän (isä) huutaa minulle jos huomautan hänen juomisestaan ja käskää painumaan huoneeseeni.”* (87). Sekä isä, äidin että isäpuolen harjoittama henkinen väkivalta

kirjoittajaa kohtaan tulee esiin tyytymättömyyden ilmauksina sekä kirjoittajan määräilynä, haukkumisena ja solvaamisena:

”Se (isäpuoli) huutaa mulle aina, haukkuu mua mm. huoraksi ym. Yritän pitää tän jutun siistinä, voin vaan sanoa et se haukkuu mua ku viimestä päivää.”...” Se tulee kertoo mulle melkeen joka ilta kui...huono ihminen...mä olen.” (59)

”kaikki ongelmat vieritetään hänen (kirjoittajan) niskaan.” (78)

hän (äiti) alkaa haukkumaan minua ja kertoo kuinka en ollut toivottu lapsi ja hän halusi tehdä abortin.” (73)

”Nään isääni harvoin ja silloin kun nään häntä saan kuulla kuinka olen lihonnut & rumentunut.” (46).

Riitojen ja muun väkivallan yhteydessä kuvataan neljässä tarinassa myös tavaroiden rikkomista tai heittäilyä. Yksi kirjoittaja muistelee, kuinka *”äiti rikkoi tahallaan suutus päissään maijamehiläinen - videoni, jota rakastin.” (60)*, ja toinen kertoo, kuinka isä heitti veljeä imurilla.

Sanallisiin riitoihin liittyvästä fyysisen väkivallan uhkasta kertoo kymmenen kirjoittajaa. Näistä yksi kuvaa riitatilannetta seuraavasti: *”huusin isälleni, että olisi hiljaa. siitä isäni raivostui, nousi seisomaan ja tönäisi minut huoneeseeni.”...”kun isäni oli tulossa lähemmäs ja siltä näytti, että hän olisi lyömässä” (76)*. Seitsemän nuorta kuvaa väkivallan uhkaa ja riitatilannetta, jossa humalassa oleva isä on aikonut lyödä tai yrittänyt lyödä kirjoittajaa. Kahdessa tarinassa isä on sanallisesti uhannut, että lyö kirjoittajaa, ja kahdessa tarinassa vanhempi on uhkaillut tappavansa kirjoittajan. Yhdessä tarinassa kirjoittaja nimenomaisesti toteaa, että vanhempi ei vielä käytä fyysistä väkivaltaa, mutta arvioi fyysisen väkivallan uhkan olevan olemassa: *”Väkivaltaa ei onneksi vielä ole ilmennyt, mutta montaa kertaa on käsi heilahtanut uhkaavasti että lyöntiä odotellessa.” (61)*. Kahdessa tarinassa tulee esiin, kuinka riidat vanhemman kanssa ovat alkaneet kärjistyä fyysiseksi väkivallaksi, kun kirjoittaja on tullut teini-ikään: *”Murros äin myötä mutsin ja mun välit kiristy ja riideltiin melkene joka asiasta. Aina kun riideltiin se otti mun tukasta kiinni ja riuhtoi kun hullu, pari kertaa löikin mua.”(84).*

Väkivallan pelkoa kuvataan kolmessatoista tarinassa. Kirjoittaja saattaa esimerkiksi jännittää, milloin vanhempien riitely alkaa uudestaan: *”Jos he eivät välttämättä riitele, niin jännitän paljon, sitä, että milloin he alkavat riidellä.” (13)*. Kahdessa tarinassa nuori on pelännyt juopuneen vanhemman auton kyydissä ja viisi kirjoittajaa on pelännyt, että isä vahingoittaa äitiä, esimerkiksi *”satuttaa äitiä tappelussa” (24)*, tai äidin lisäksi myös itseään: *”Mä pelkään isääni, vain sen puolesta jos se tekee äidilleni jotain tai vahingoittaa itseään.” (72)*. Yksi nuori nimittää itse väkivallan pelkoa väkivallaksi:

”Loppujen lopuks, nykyään ajattelen, että vaikk3a se ei olis kertaakaan lyöny, tukistanu, heitelly mitää tavaroita tms. niin sen pelkääminen oli silti kamalaa väkivaltaa. Ja se huuto ja riitely.” (5)

Myös aikaisemmin lasten väkivaltakokemuksia tutkittaessa on tullut esiin, että väkivallan jatkuva uhka on kaikkein ahdistavinta ja pelottavinta. (Oranen 2001, 49).

Itsemurhalla uhkailu on yksi henkisen väkivallan muoto, kuten myös uhkaaminen jonkun muun perheenjäsenen hengen riistämiseksi, jota on tullut esiin tutkittaessa miehensä väkivallasta kärsineitä äitejä ja lapsia (Saunders & McGee 2000, 33). Myös tässä aineistossa vanhemman itsemurhapuheet ovat aiheuttaneet nuorille pelkoa ja avuttomuuden tunteita. Kuudessa tarinassa kerrotaan, kuinka vanhempi on uhannut itsemurhalla. Yksi kirjoittaja muistelee, kuinka psykiatrisella osastolla hoidossa ollessaan isä oli soitellut hyvästejä: *”se ei loppunut siihen vaan pelkoon ja soittoihin joissa isä sanoi hyvästejä koska se oli menettänyt meidät”... ”Mua ne puhelut kuitenkin satutti ihan hirveän paljon, koska mä en voinut sille mitään.”* (24). Yhdessä tarinassa nuori arvelee, että viranomaisten puuttuminen perheen tilanteeseen saattoi vaikuttaa isän itsemurhapuheiden alkamiseen: *”Seuraavana päivänä sossuje käynnistä iskä uhkas tappaa ittensä hyppäämällä jokeen.”* (7) ja toisessa tarinassa nuori kertoo vanhemman toivoneen kuolemaa: *”Sanoo olevansa huono äiti ja ihminen. Käskee hakemaan pesäpallomailan ja tappamaan sen.”* (84). Yksi kirjoittaja kertoo isosiskonsa itsemurhasta. Joskus vanhemman jatkuvat uhkailut aiheuttavat kirjoittajassa myös ärtymystä: *”Ja joudun kuuntelemaan sitä itsesääliä ”tapa itteni, voisin vaikka ampuu itteni, ei kukaa mua jää kaipaamaan.”*(34). Myös vanhemman toteutunut itsemurha mietityttää nuorta jälkikäteen, jos siitä ei ole kotona puhuttu: *”Isäni hirtti itsensä, en vieläkään tiedä miksi. Ehkä parempi etten tiedä.”* (8).

7.2.2. Päähtynyt vanhempi kohdistaa fyysistä väkivaltaa nuorta kohtaan

Noin joka kolmannessa tarinassa kerrotaan, että vanhempi kohdistaa päähtyneenä fyysistä väkivaltaa kirjoittajaan. Isä on nuorta kohtaan väkivaltainen 20 tarinassa, isäpuoli kolmessa tarinassa. Yhdessä tarinassa nuori on joutunut kohtaamaan väkivaltaa sekä isänsä että isäpuolensa taholta ja kaksi kirjoittajaa on ollut molempien vanhempiensa fyysisen väkivallan kohteena. Yhdeksän nuorta kertoo lyömisestä, iskemisestä tai hakkaamisesta isän tekemän fyysisen väkivallan muotona: *”faija löi minua monesti”* (62) ja *”faija oli iskeny kolme poskihammasta multa irti”* (71). Kolmessa tarinassa isä tönnii tai huitoo kirjoittajaa ja yhdessä tarinassa isä repii kirjoittajaa hiuksista. Kaksi nuorta kertoo, kuinka isä yritti kuristaa ja yksi kirjoittaja on joutunut isäpuolensa potkimisen kohteeksi. Kaksi nuorta ei erittele isän väkivallan tekoja vaan toteaa kuinka *”isä kävi käsiksi”* (16) tai *”iskä rupes käymään päälle”*(50). Kahdessa tarinassa nuori joutuu isän väkivallan kohteeksi mennessään auttamaan äitiään:

”Isä työntää minut pois edestä, paiskaudun seinää vasten. Olen vähän aikaa pökerryksissä, mutta kohta olen taas heidän välissään. Isä huutaa, äiti huutaa, minä huudan.” (73)

”En edes muista mitä isälleni huusin, olin aivan shokissa ja niin vihainen, sen muistan että hän paiskasi minut sen jälkeen kaappia päin.” (49)

Yksi kirjoittaja arvelee valikoituneensa sattumanvaraisesti raivostuneen isän väkivallan kohteeksi ja kahdessa tarinassa nuorella on se käsitys, että isä purkaa kirjoittajaan pettymystään äidin käyttäytymistä kohtaan. Eräs kirjoittaja pohtii joutuneensa isän väkivallan kohteeksi, koska on helpompi väkivallan kohde kuin äiti: *”Faijalla ei jostain kumman syystä rohkeus riittänyt mutsin ravisteluun, niin se nappas mut kohteeksi.” (71)*. Yksi nuori kuvaa tilannetta, jossa isäpuolen fyysinen väkivalta kohdistuu perheenjäsenistä ainoastaan häneen: *”Hän (isäpuoli) huutaa minulle, äidilleni ja pienemmille sisaruksilleni, mutta väkivaltainen hän on vain minua kohtaan. Hän saattaa vain tulla huoneeseeni kirota kovaan ääneen ja lyödä minua.” (47)*.

Kahdeksan nuorta kertoo fyysisestä väkivallasta, kuten lyömisestä, hakkaamisesta, kuristamisesta, riuhtomisesta tai hiusten repimisestä päihtyneen äidin taholta: *”Äitini heitti minut kaapin oveen, kun oli kännissä” (45)*. Kaksi nuorta kuvaa riitatilanteiden äidin kanssa johtavan toistuvasti myös fyysiseen väkivaltaan:

”Aina kun riideltiin se (äiti) otti mun tukasta kiinni ja riuhtoi kun hullu, pari kertaa löikin mua.” (84).

”Olen monesti tapellut äidin kanssa, pari paitaani on mennyt siinä hommassa rikki. Hiuksiakin on tainnut molemmilta lähteä.” (61)

Kun nuori kertoo miten ”riideltiin” äidin kanssa, tulee ilmaisussa esiin myös riitatilanteen vastavuoroisuus. Toisen kirjoittajan kuvauksessa nuoren oma toiminta ja fyysinen puolustautuminen äidin väkivaltaa vastaan tulevat vielä vahvemmin esiin, kun nuori kertoo ”tapelleensa” äidin kanssa, jolloin ”molemmilta on tainnut lähteä hiuksia” (ks. myös s. 67, Halu ja kyky määritellä uudelleen rajojaan suhteessa väkivaltaiseen vanhempaan).

7.2.3. Muu nuoren kokema väkivalta

Kahdeksan nuorta on kärsinyt vanhempiensa tai muiden perheenjäsentensä huonoista väleistä siksi, että perheenjäsenet haukkuvat toisiaan kirjoittajalle ja kirjoittaja kokee joutuvansa riitojen välikappaleeksi. Yksi nuori kertoo, että vanhemmat *”kantaa kaunaa toisilleen minun kautta.” (27)* ja toinen ei halua olla paikalla, kun vanhemmat kohtaavat: *”En tykkää olla paikalla jos mut mutsi ja faija näkee toisensa. Ne alkaa heti riitelee vaik ei oo enää yhdessä. Mä oon sen kaiken touhun välissä.” (93)*. Kahdessa tarinassa nuoren isovanhemmat puhuvat pahaa nuoren vanhemmasta, ja yhdessä tarinassa kirjoittajan isäpuoli haukkuu nuoren isää. Yhdessä tarinassa isä syyllistää nuorta erosta: *”Kun isä kuuli asiasta (kirjoittaja oli kertonut isän väkivaltaisuudesta), hän marssi luokseni ja ilmoitti eroavansa äidistä ja sanoi, että se on minun syytäni. järkytyin.” (21)*. Myös toinen kirjoittaja on joutunut ottamaan vastaan vanhemman katkeruutta eroon liittyen: *”keskustelu päättyi*

siihen, että isäni haukkui äitiäni” ...”ja keskustelu jatkui sillä, että hän alkoi väittää, että äitini oli kääntänyt meidät häntä vastaan jne. (6). Yhdessä tarinassa nuori on ollut vanhempien eron jälkeen suoranaisten uhkailun kohteena: ”Se (isä) kävi koululla mua kyttäilemässä ja soitteli iltaisin ja uhkaili kuinka se tappaisi mut koska mä olin samanlainen huora kuin mutsi ja kamala narkkari voi kyllä se tietää ku kaikki musta puhuu.” (71).

Kemiallisesta väkivallasta kerrotaan kolmessa tarinassa. Yhdessä tarinassa kirjoittaja kuvaa tilannetta, jossa isäpuoli antaa kirjoittajalle hengenvaarallisia lääkkeitä: *”Mä kysyin ”Mitä sä annoit?” Ja sen pelottavat viimeiset sanat jotka muistan oli ”Sun kannattais mennä nyt sänkyyn, sul voi lähtee koht taju.” Ja se lähtikin.” (59). Kahdessa tarinassa äiti on alkanut tarjota nuorelle alkoholijuomia. Näistä kirjoittajista toinen kertoo, että äidin tarkoituksena oli ”opettaa” kirjoittaja ”juomaan”. Yksi nuori on joutunut isänsä seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi ja kaksi kirjoittajaa kodin ulkopuolisen henkilön raiskaamaksi. Yhdessä tarinassa nuoren pahoinpitelijä on ollut veli, yhdessä sisko ja yhdessä poikasystävä, joka käytti kirjoittajaa myös seksuaalisesti hyväksi. Yhdessä tarinassa kirjoittaja kärsi lapsena toistuvasti vanhempiensa liian avoimesta intiimielämästä. Kolmessa tarinassa on kuvausta siitä, että vanhemmat eivät ole huolehtineet kirjoittajan ikätasoisesta huolenpidosta, esimerkiksi olemalla huolehtimatta nuoren ruoan saannista tai jättämällä kirjoittajan yksin kotiin illalla lähtiessään baariin. Yksi kirjoittaja muistelee olleensa 12-vuotiaana *”kolmekin päivää kotona tietämättäni missä äiti on.” (89)**

7.3. Yhteenvetoa nuorten väkivaltakokemuksista

Kaiken kaikkiaan tämän aineiston valossa nuorten kotonaan näkemä ja kuulema väkivalta on tyypillisimmillään vanhempien välistä toistuvaa, kovaäänistä riitelyä. Riidat alkavat poikkeuksetta isän tai molempien vanhempien ollessa päihtyneinä, yleensä ilta- tai yöaikaan. Vanhempien välisten kovien riitojen todennäköisyys kasvaa isän työttömyysjaksojen, lomien, vapaapäivien ja viikonloppujen aikana, jolloin sanalliset riidat myös kärjistyvät helpommin fyysiseksi väkivallaksi. Vanhempien välisten riitojen syinä mainitaan isän alkoholinkäyttö, perheen rahahuolet tai äidin uskottomuus tai sen epäily ja siitä johtuva isän mustasukkaisuus. Nuorten kotonaan todistama fyysinen väkivalta on miltei aina päihtyneen isän harjoittamaa väkivaltaa muita perheenjäseniä kohtaan. Useimmiten väkivallan kohteena on äiti tai kirjoittaja, joskus myös kirjoittajan sisarukset. Äiti on vain harvoin fyysisesti väkivaltainen isää kohtaan. Nuoret kertovat myös taloudellisesta väkivallasta tai arvelevat että isän alkoholinkäyttö on heikentänyt selvästi perheen taloudellista tilannetta. Riitely kuormittaa kirjoittajia, esimerkiksi häiritsemällä yöunta ja aiheuttamalla

voimakasta pelkoa. Isän alkoholinkäyttö ja väkivaltaisuus tulee esiin yleisenä vanhempien eron syynä, mutta joskus vanhempien päihteiden käyttö ja väkivalta jatkuu joko uuden kumppanin kanssa tai erilleen muuttaneen isän puolelta väkivaltana tai uhkailuna.

Kun nuori joutuu vanhempiensa väkivallan kohteeksi, on tilanne yleensä sellainen, että päihtynyt isä tai äiti haukkuu, solvaa, nimittelee tai uhkailee kirjoittajaa. Isä riitelee kirjoittajan kanssa noin kaksi kertaa useammin kuin äiti. Joskus riitoihin liittyy tavaroiden heittäminen tai rikkomista. Nuoret kertovat myös tilanteista, joissa vanhempi on uhannut tai yrittänyt lyödä kirjoittajaa, sekä pelosta ja stressistä, jota väkivallan odottaminen ja pelkääminen sekä väkivallan ilmapiirissä eläminen aiheuttaa nuorena muulloinkin, kuin väkivaltatilanteen aikana. Fyysistä väkivaltaa kirjoittajaa kohtaan harjoittaa kolme kertaa useammin isä kuin äiti ja jotkut nuoret kertovat fyysisen väkivallan alkaneen vasta kirjoittajan tultua teini-ikänsä. Nuori joutuu vanhemman väkivallan kohteeksi esimerkiksi tilanteessa, jossa nuori pyrkii estämään vanhempien välistä väkivaltatilannetta menemällä väliin tai yrittämällä puolustaa alakynnessä olevaa vanhempaa. Osa nuorista kärsii siitä, että vanhemmat tai muut sukulaiset haukkuvat toisiaan kirjoittajalle, jolloin nuori kokee joutuvansa aikuisten välisen kaunan välikappaleeksi. Vanhempien itsemurhapuheet sekä itsemurhayritykset aiheuttavat kirjoittajissa pelkoa ja ahdistusta sekä avuttomuuden tunteita. Yhteenveto nuorten väkivaltakokemuksista on esitetty taulukossa 1 sivulla 61.

TAULUKKO 1: YHTEENVETO NUORTEN VÄKIVALTAKOKEMUKSISTA. SULUISSA VÄKIVALTAMAININTOJEN LUKUMÄÄRÄ.

NUORTEN VÄKIVALTAKOKEMUKSET	
<i>Nuori lähisuhdeväkivallan todistajana (119)</i>	<i>Nuori lähisuhdeväkivallan kohteena (109)</i>
<p>Vanhemmat riitelevät keskenään (47) Päihtynyt isä haasta riitaa, haukkuu ja uhkailee äitiä Riita alkaa, kun molemmat vanhemmat ovat päihtyneitä Riitojen aiheena on isän alkoholinkäyttö, perheen rahahuolet tai isän mustasukkaisuus.</p> <p>Päihtynyt isä pahoinpitelee äitiä (26) Nuori näkee tai kuulee väkivaltatilanteen Nuori löytää todisteita tai epäilee fyysistä väkivaltaa. Vanhemmat ovat eronneet isän päihteiden käytön ja väkivaltaisuuden takia (18) Eron ja äidin uuden kumppanin myötä päihteiden käyttö, riidat, väkivalta ja väkivallan uhka jatkuvat.</p> <p>Muu perheessä esiintyvä väkivalta Isä on väkivaltainen nuoren sisaruksia kohtaan (10) Taloudellinen väkivalta isän taholta (11) Päihtynyt äiti haastaa riitaa tai on väkivaltainen isää kohtaan Isoveljet tappelevat isän kanssa tai sukulaiset tappelevat keskenään</p>	<p>Päihtynyt isä (20) tai äiti (12) riitelee nuoren kanssa Nuoren syyttelyä, nimittelyä ja haukkumista Nuori kokee väkivallan uhkaa (10) Nuori pelkää väkivaltaa ja vanhemman itsemurhapuheita (19)</p> <p>Päihtynyt isä (20), isäpuoli (3), äiti (8) tai molemmat vanhemmat (2) kohdistavat fyysistä väkivaltaa nuorta kohtaan Nuori joutuu vanhemman väkivallan kohteeksi arvostellessaan vanhemman toimintaa tai mennessään vanhempien tappeluun väliin</p> <p>Muu nuoreen kohdistuva väkivalta Nuori kokee olevansa vanhempien riitojen välikappaleena (8) Isoveli, isosisko tai poikaystävä kohdistaa väkivaltaa nuoreen (3) Nuori on kokenut kemiallista (3) tai seksuaalista (3) väkivaltaa, tai hänen huolenpitoaan on laiminlyöty (3)</p>

Nuorten väkivaltakokemuksissa toimijoita ovat ihmiset nuoren lähipiirissä. Yleisimmin nuoret kuvaavat väkivallan yhteydessä isän toimintaa, mutta myös äidin ja vähäisessä määrin jonkun muun lähipiirin ihmisen toimintaa. Seuraavassa luvussa siirrytään tarkastelemaan nuoren omaa toimintaa ja toimijuuden kokonaisuutta. Nuoren toimijuus määrittyy osaksi myös suhteessa väkivaltaa käyttävään vanhempaan, joka määrittää pelkoa tuottavasta positiostaan käsin nuoren toimijuutta ja nuorelle tarjoutuvia toimijapositioneja.

8. Nuorten toimijuus väkivallan läheisyydessä

Ensimmäisessä tulosluvussa tarkastelun kohteena olleet väkivaltamaininnat ovat osaltaan esimerkkejä kirjoittajan vanhempien ja muiden lähipiirin ihmisten väkivaltatoimijuudesta. Tutkielman toisessa osassa tutkimuksellinen mielenkiinto kohdistuu *Varjomaailmaan* kirjoittaneiden nuorten toimijuuteen heidän eläessään vanhempien päihdeongelman ja perheessä esiintyvän väkivallan läheisyydessä. Etsin nuorten toimijuuden ilmauksista Greimasin modaliteettiteorian (Sulkunen & Törrönen 1997) mukaisesti haluamisen, osaamisen, voimisen, kykenemisen täytymisen ja tuntemisen ilmauksia. Joskus nuoren toiminnan modaalisuus tulee esiin suoraan modaaliverbin (haluta, tahtoa, osata, voida, kyetä, pystyä, täytyä) tai tunnetta kuvaavan ilmaisun (vihata, pelätä, luottaa) perusteella. Osa ilmauksista on sellaisia, joissa kirjoittajan modaliteetin voi tulkita asiayhteydestä. Nuorten toimijuuden jäsentelyssä korostuu toimijuuden suhteellisuus eli toimijuuden muodostuminen niissä sosiaalisissa suhteissa, joissa nuoret elävät ja toimivat. Tulokset on esitetty kolmena päälukuna sen mukaan, toteutuuko toimijuus ensisijaisesti: 1. suhteessa nuoren väkivaltaiseen vanhempaan, 2. suhteessa muihin ihmisiin vai 3. suhteessa nuoreen itseensä ja omaan tulevaisuuteen. Tulosten esittelyn yhteydessä käytän paljon aineistolainauksia. Pyrin tällä tietoisella ratkaisulla tuomaan esille mahdollisimman läpinäkyvästi sen, miten olen päätenyt esittämiini tulkintoihin.

8.1. Toimijuus suhteessa väkivaltaisiin vanhempiin

Nuoret kuvaavat tarinoissa paljon toimintaansa, ajatuksiaan ja tunteitaan liittyen väkivaltaa käyttävään vanhempaan. Nuoret muistelevat lapsuuttaan ja haluavat arvioida uudelleen kokemuksiaan. Omien tarpeiden pohtiminen synnyttää halun määritellä uudestaan omia rajoja suhteessa vanhempaan, joka toteutuu kykenemisenä vähentää yhteydenpitoa ja rajata vanhempaa väkivaltatilanteessa. Äärimmillään turhautuminen kotitilanteen muuttumattomuuteen tulee esiin nuoren vahvana haluna muuttaa pois kotoa heti kun se on mahdollista. Haluun arvioida uudelleen kokemuksiaan ja oma rajojaan sekä haluun päästä pois kotoa liittyy runsaasti vihan, katkeruuden ja epäkunnioituksen ilmaisuja väkivaltaista vanhempaa kohtaan. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna toimijuus suhteessa omaan vanhempaan toteutuu myös vahvasti tuntemisen modaliteetin kautta. Halun, kykenemisen ja tuntemisen ilmauksissa rakentuu kuva nuoresta, joka toimii *turhautuneesta, itsevarmasta, rohkeasta ja muutosta haluavasta* toimijapositiona käsin. Kuvatessaan toimijuuttaan väkivaltatilanteessa nuoret kuvaavat pakkoa paeta sekä lamaantumista eli kykenemättömyyttä tehdä

mitään. Ennakoimalla väkivaltilanteita ja välttelemällä väkivaltaista vanhempaa, nuori *kykenee* mahdollisesti suojautumaan väkivallalta ja vähentämään altistumistaan väkivallalle. Nuoren toimijapositiona määrittää näissä toimijuuden kuvauksissa *turvattomuus ja vaihtoehdottomuus*. Nuoret pohtivat myös sitä, miksi vanhemmalla on päihdeongelma tai miksi vanhempi käyttää väkivaltaa. Nuoret haluavat ymmärtää vanhemman tilannetta ja *haluavat* muuttaa ongelmaista vanhempaa, mutta kokevat kykenemättömyyttä kun tilanne ei muutu vanhemman toistuvista lupauksista tai kirjoittajan yrityksistä huolimatta. Näiden ilmausten kautta nuorista rakentuu kuva *ymmärtävinä ja muutosta haluavina sekä keinottomina toimijoina*.

8.1.1. Halu arvioida uudelleen mennyttä ja viha väkivaltaista vanhempaa kohtaan

Noin joka viidennessä tarinassa kirjoittaja muistelee mennyttä elämäänsä, kertoo lapsuudestaan ja haluaa arvioida kokemuksiaan uudelleen. Erään kirjoittajan kohdalla oman menneisyyden uudelleen arviointi alkoi kirjoittajan muutettua omilleen ja kuunnellessaan asuinkumppaninsa kertomuksia omasta kotielämästään:

”mä tajusin mistä kaikesta mä olin jäänyt paitsi.” ... ”Mulle tuli sairas olo, kun mä tajusin kuinka ihmiset, joiden olisi pitänyt olla mun elämäni tuki ja turva, oli hyväksikäyttänyt ja pahoinpidellyt mua vuosikausia.” ... (71)

Vaille jäämisen tajuaminen ja siitä seurannut ”sairas olo” voi kertoa pettymyksestä sen suhteen, mitä kirjoittaja olisi itsekin halunnut ja mitä asuinkumppani oli saanut: tukea ja turvaa läheisiltä. Kahdessa tarinassa lapsuuden perhe ei ole vastannut nuoren toiveita ja käsityksiä hyvästä perheestä. Yksi kirjoittaja liittyy perheeseen monia määreitä, joita hän kokee omasta perheestään ja omasta elämästään puuttuneen: *”Hyvä, ehjä perhe. Vahva tukipilari, murtumaton. Se minulta on aina puuttunut”* (55). Puuttuminen viittaa nuoren toiveeseen ja haluun kuulua tällaiseen, ”ehjään ja murtumattomaan” perheeseen. Toinen kirjoittaja määrittelee turvallisuuden sellaiseksi kodin ominaisuudeksi, josta hän on jäänyt paitsi ja jota hän olisi itse halunnut: *”olet saanut kaiken mitä olet halunnut” - Niin, paitsi turvallisen kodin...”* (25). Kyseinen nuori on keskustellut asiasta vanhempiensa kanssa ja myöntää saaneensa paljon kaikkea. Ilmaisusta voi kuitenkin tulkita, että turvallinen koti on kirjoittajan mielestä kaikkein tärkein asia, jonka hän olisi halunnut. Halun modaliteetin lisäksi tässä ilmaisussa tulee esiin nuoren kykenemättömyys, koska vanhemmat eivät ole ymmärtäneet, mitä kirjoittajalta on puuttunut.

Tarinoissa tuodaan esiin myös käsityksiä hyvästä lapsuudesta, josta nuoret ovat itse kokeneet jääneensä paitsi ja jonka olisivat itsekin halunneet kokea: *”Mutta en voi olla mieltimättä, etten ole oikein saanut elää kunnollista lapsuutta, siis sitä iloista ja huoletonta aikaa.”* (49). Ilmaisuihin viittaa

siihen, että kirjoittaja olisi halunnut elää ”kunnollisen lapsuuden”, johon kuulu ilo ja huolettomuus. Kahdessa tarinassa nuori nimeää isänsä henkilöksi, joka on ”*pilannut*” (1, 41) kirjoittajan lapsuuden. Toteamukset pilalle menneestä lapsuudesta voi ajatella halun modaliteetin kautta toiveena siitä, että lapsuus olisi ollut erilainen. Joskus halu toisenlaisen lapsuuden kokemiseen tulee esiin kateutena niitä kohtaan, joille tämä on ollut mahdollista: ”*olemme kateellisia nille jotka ovat saaneet viettää täyden lapsuuden.*” (47). Ilmaisuihin ”täydestä lapsuudesta” viittaa siihen, että oma lapsuus on ollut kirjoittajan kokemuksen mukaan jollakin tavalla vajaa. Myös Swanstonin (2014, 189) tutkimien lasten kokemuksissa on tullut esiin ”menetetyn lapsuuden teema”, kun tutkittavat ovat alkaneet verrata omaa perhettään ja vanhempiensa toimintatapoja muihin perheisiin. Neljässä tarinassa nuori ei voi antaa kokemaansa väkivaltaa anteeksi vanhemmalleen. Yksi heistä pohtii anteeksiantamisen mahdollisuutta isänsä haudalla: ”*Voisiko antaa anteeksi? Unohtaa ei koskaan, mutta antaa anteeksi? Ei, ei voisi. Haava oli vieläkin tuore ja kipeä.*” (79).

Kokemus omasta väärinkohtelusta tulee kahdessatoista tarinassa esiin voimakkaina ”*katkeruuden*” (55), ”*inhotuksen*” (76) sekä ”*palavan ja tulisen vihan*” (4) tunteina väkivaltaista vanhempaa kohtaan tai ”*kunnioituksen menetyksenä*” (13) suhteessa väkivaltaiseen vanhempaan. Pettymys väkivaltaiseen vanhempaan tulee yhdessä tarinassa esiin isän vanhemmuuden mallin kyseenalaistamisena: ”*inhosin kaikkea siinä ihmisessä ja mietin että mulla ei ole isää joka on oikeasti joku roolimalli.*” (80). Yksi kirjoittaja haluaa kieltää tunnesuhteen vanhempiinsa kokonaan: ”*Koulupäivien jälkeen en odottanut isää kotiin. Hän oli olemassa mutta ei minulle, ei minun isänä. Isä oli kuollut minulle. Äidin rakkaus oli vihaa ja huutoa.*” (77) ja yhdessä tarinassa nuoren viha tulee esiin väkivaltaisina ajatuksina: ”*Purin kaikki tunteeni pelaamiseeni. Aina kun löin palloa kuvittelin siihen isäni tai äitini kasvot ja rupesi pallot lentämään.*” (73). Äärimmillään viha tulee esiin kahden kirjoittajan toiveena vanhemman kuolemasta. Lasten kokemuksissa on aikaisemmin tullut esiin lapsen halu tappaa väkivaltainen isä (esim. Saunders 1995, 47) sekä halu satuttaa väkivaltaista isää hyvin raailla tavoilla (esim. Eskonen 2004, 12–13). Voimakkaat vihan tunteet vanhempaa kohtaan ovat tulleet esiin myös silloin, kun isänsä alkoholinkäytöstä lapsena kärsineet aikuiset ovat muistelleet joutuneensa lapsuudessa isän fyysisen väkivallan kohteeksi tai olleensa perheväkivallan todistajana (Pirskanen 2011, 111–112).

Vihantunteen ja halun modaliteeteista käsin nuoren toimijaposition näyttäytyy *itsevarmana*. Viha on vahva tunteen ilmaus ja sen voi tulkita pettymyksenä siitä, että kirjoittajan elämä kotona ei vastaa kirjoittajan käsitystä onnellisesta perhe-elämästä. Myös Lähteenmaa (2010, 59) liittää työttömien nuorten toimijuutta tutkiessaan tutkittavien kirosanoina ja muuna sadatteluna ilmi tulevan vihan tunteen tahtomisen modaliteettiin ja pettymykseen siitä, että tahtominen tai toivominen ei ole

tuottanut toivottua tulosta. Läheisissä ihmissuhteissa väkivallan pelko näyttäytyy yhtenä vahvana vihan tuntemista ja ilmaisuja rajoittavana tekijänä (Virkki 2004, 74–75). Tästä näkökulmasta ajateltuna nuorten esiin tuomat, runsaat vihantunteet väkivaltaista vanhempaa kohtaan voisi tulkita siten, että Varjomaailma on nuorten mielestä riittävän turvallinen foorumi, jossa vihaa, katkeruutta ja turhautumisen tunteita voi ilmaista vapaasti, esimerkiksi ilman pelkoa vanhemman suuttumisesta. Eräs nuori kuvaa Varjomaailman turvallisuutta myös siitä näkökulmasta, että anonyyminä kirjoittamalla on mahdollisuus säilyttää oma toimijuutensa: ”voin nyt sit ilmeisesti anonyymisti kysyä apua tilanteeseeni, ilman et kukaan hyökkää päälle?” (5).

8.1.2. Halu ja kyky määritellä uudelleen rajojaan suhteessa väkivaltaiseen vanhempaan

Omien kokemusten myötä syntyneitä voimakasta turhautumista perhetilanteeseen tuodaan tarinoissa esiin vahvoilla halun ilmaisuilla: ”tämä saa riittää” (76) tai miten kirjoittaja ei ”kestänyt enää katsella häntä (isää), tai kuunnella vanhempien riitoja.” (41), tai kuten eräs kirjoittaja toteaa: ”olen kurkkuanimyöten täynnä tätä touhua” (4). Nuoret myös pohtivat omaa rooliaan perheessä ja sitä, mitä itse haluavat ja tarvitsevat: ”Ei minun pitäisi huolehtia vanhemmistani tässä iässä vaan omasta opiskelustani, tulevaisuudestani ja ylipäättänsä elämästäni!” (13). Omat tarpeet ja rajat voidaan ilmaista myös painokkaasti, omien oikeuksien puolustamisena: ”Minulla on oikeus nukkua, eikä kuunnella tölkin avausta ja valittamista keskiyöhön saakka.” (1) tai: ”mä rupesin kyllästymään olemaan koko ajan hymytyttö jota voi kotona mätkiä ja silti se kiltisti tekee kaiken koulussa ja kotona eikä pistä missään vastaan.” Vanhempien alkoholiongelmasta kärsivien lasten perheitä tutkinut Ackerman (1990, 33) nimittää tätä vaiheeksi, jossa lapsen tietoisuus alkaa herätä ja lapsi alkaa pohtia, ettei hänen ole pakko elää tällaista perhe-elämää.

Halu määrittää omia rajojaan uudelleen aktualisoituu neljässä tarinassa vahvana toimijuutena ja toimintana, kun nuori kertoo vanhemmalleen suoraan oman mielipiteensä. Kirjoittajan turhautuminen ja suuttumus auttavat mielipiteen esille tuomisessa:

”kirjoitin eilen isälleni lapun keittiön pöydälle jossa vaadin tämän pelleilyn loppumista” (4)

”15 vuoden tuska vaan purkautu ulos ja mä huusin niille itku kurkussa miten ne on pilannu mun elämän” (38)

”en ole koskaan edes kiroillut tahallani vanhemmilleni ja nyt haukkusin ja kiroilin isälleni minkä ehtisin. minusta ei tuntunut yhtään pahalta, muuta kuin se, että isäni pelotti minua” (76)

”Viime aikoina olen ollut kurkkuanimyöten täynnä vanhempieni riitelyä. Sen takia olen hyvin luokkaavasti ja agresiivisesti haukkumalla hyökännyt pääosin isääni vastaan.” (13)

Omien rajojen uudelleen määrittely tarkoittaa viiden nuoren kohdalla sitä, että he haluavat ottaa etäisyyttä väkivaltaisesti käyttäytyvään vanhempaan. Yksi kirjoittaja ei haluaisi tavata äitiään

"ainakaan niin usein" (86) ja toinen kirjoittaja miettii, että: *"se viikko iskällä on jo liian pitkä aika!"* (30). Yhdessä tarinassa kirjoittaja on saanut idean lähteä vaihto-oppilaaksi, koska *"se ois hyvä keino päästä ottaan vähän etäisyyttä tähän kotitilanteeseen."* (5). Seitsemässä tarinassa nuori on pystynyt päättämään, että tapaa harvemmin väkivaltaista etävanhempaa tai vain *"silloin, kun oli pakko"* (32), eikä esimerkiksi loma-aikoina, jolloin isä juo. Eräs kirjoittaja ei enää kyläile isänsä luona entiseen tapaan, *"koska isäni juo aina silloinkin, vaikka olisi luvannut ettei"* (81) ja toinen käy kotona vain lemmikkieläimiensä vuoksi.

Nuoret kykenevät rajaamaan arkista yhteydenpitoa vanhempaan myös esimerkiksi kieltäytymällä antamasta puhelinnumeroaan tai olemalla vastaamatta puheluihin. Yksi nuori ei vastaa isän puheluihin, koska ei *"tiiä, onko se selvinpäin vai humalassa."* (33). Kolmessa tarinassa kerrotaan, kuinka kirjoittaja ei ole väkivaltatilanteen jälkeen ollut *"puheväleissä kolmeen viikkoon"* (38) tai ei ole ollut *"tekemisissä kohta puoleen vuoteen"* (78) vanhemman kanssa. Yksi nuori puolestaan kykenee olemaan välittämättä isän käytöksestä: *"Isäni haukkuu minua huoraksi mutta en ota sitä kuuleviin korviin"* (46). Tulkitsen tilanteittaiseksi kykenemiseksi myös kirjoittajan toteamuksen siitä, että hän *"koettaa olla noteeraamatta"* (13) vanhempien kovaa riitelyä. Halu ja kyky rajata vanhempaa on tullut esiin myös Callaghanin (2015, 19–20) tutkimien lasten kohdalla, jotka ovat esimerkiksi kieltäytyneet isän antamista lahjoista, eivätkä ole suostuneet antamaan isälle tietoja äidistä.

Seitsemän nuorta kertoo, että on oppinut aikaisempien kokemustensa myötä rajaamaan vanhempaa väkivaltatilanteessa (ks. myös kpl 7.2.2. Päihtynyt vanhempi pahoinpitelee kirjoittajaa, s. 58). Näissä ilmauksissa pakko ja tilanteittainen kykeneminen yhdistyy osaamisen modaliteettiin, joka tulee esiin nuorten arvioina oman toimintansa vaikutuksista. Eräessä tarinassa kirjoittaja luottaa osaltaan opintojensa myötä hankittuihin kykyihinsä ja taitoihinsa puolustaa itseään isää vastaan väkivaltatilanteessa: *"Nykyään isäpuoli ei uskalla koskea, kun se tietää, että opiskelen turvallisuusvalvojaksi, elikä eräänlaiseksi vartijaksi, joten se tietää että osaan puolustaa itseäni."* (57). Yhdessä tarinassa nuori tietää aikaisemman kokemuksensa perusteella, että pystyy mahdollisesti estämään väkivaltatilanteen kehittymisen kaatamalla alkoholin pois. Yksi kirjoittaja on huomannut, että isä on alkanut *"toimia varovaisemmin"* kirjoittajan alettua *"soittaa poliiseja rauhoittelemaan tilannetta"* (13) ja toisessa tarinassa kirjoittaja pohtii jälkikäteen olleensa neuvokas *"tajutessaan"* hälyttää apua paikalle: *"tajusin välittömästi soittaa hätänumeroon"* (83). Eräs nuori kertoo, miten saa isän lopettamaan väkivallan: *"Jokus on väkivaltainen, mutta pysähtyy kun käsken. Ei se ketään muuta usko."* (17). Yhdessä tarinassa kirjoittaja puolestaan arvioi pelastaneensa vanhemman hengen toiminnallaan: *"Jos minä en olisi mennyt pysäyttämään äitiä, en tiedä olisiko isääni enää olemassa."* (86) ja eräs nuori kertoo, kuinka hän esti isän itsemurhayrityksen *"puhumalla isän ympäri"* (7).

Väkivallan estäminen puhumalla on aikaisemmin tullut esiin esimerkiksi kun eräs Øverlienin (2016, 3) haastattelemista nuorista kertoi toimivansa ”isän psykologina” ja tällä tavoin kykenevänsä estämään isän väkivaltaista käyttäytymistä äitiä kohtaan. Halu ja kyky määrittää rajojaan suhteessa vanhempaan kertovat nuoren toimijuudesta, joka toteutuu *rohkeasta* toimijapositiona käsin.

8.1.3. Turhautuminen ja halu päästä pois kotoa

Noin joka viides nuori kertoo vahvasta halustaan päästä muuttamaan kokonaan pois kotoa, eräs kirjoittaja kertoo pohtineensa sitä jo 13-vuotiaana päivittäin. Halu kotoa pois pääsystä näyttäytyy esimerkiksi hartaana tulevaisuuden toiveena ja ainoana ratkaisuna saada helpotusta tilanteeseen: *”Toivoisin vaan pääseväni täältä pois.”...”Valoa näkyy tunnelin päässä, sillä enemmän tai myöhemmin pääsen täältä pois.”* (9). Kotoa pois muuttamisesta haaveillessaan, käyttävät nuoret painokasta, vihan ja turhautumisen kyllästämiä kieltä. Yksi kirjoittaja nimittää kotiaan *”helvetin esikartanoksi”* (57) ja toinen korostaa lähtevänsä heti kun se on mahdollista: *”mut mä en kyl aio asuu tässä talossa sekuntiikkaa enemmän ku on pakko”* (97). Yhdessä tarinassa painotetaan kotoa lähtemisen lopullisuutta: *”...sen tiedän, että sitten kun muutan pois kotoa, en enää ikinä palaa, sen verran olen kokenut kaikkea pahaä täällä.”* (57) ja toisessa tarinassa nuori kertoo aikeistaan lähteä joka tapauksessa ja aikoo *”nukkua vaikka kadulla jos ei muuta”* (75). Eräs kirjoittaja korostaa positiivisen tunnesuhteen heikkoutta isäänsä kohtaan todetessaan vahvoihin sanakäänteihin ettei tule kokemaan ikävää: *”Ja olen varma että, kun täältä pois pääsen isäni luota niin ei ikävä tule kunnes vasta helvetti jäätyy.”* (4). Yhdessä tarinassa nuori turvautuu rukoilemaan kotoa pois pääsyä:

”en kestä enään olla kotona ja haluan pois niin nopeasti kuin mahdollista”...”En ole uskovainen kummemmin mutta olen silti rukoillut monesti ennen nukkumaan menoa, että ” Jumala kiltti jos olet siellä... Pelasta minut posi täältä alkoholi ongelmaisen isäni luota ja vie minut turvaan! En kestä enään!”
(4)

Kun nuoret kertovat painokkain sanankääntein aikeistaan karistaa lapsuudenkodin pölyt jaloistaan mahdollisimman nopeasti, näyttäytyy nuoren toimijuus haluamisen modaliteetin kautta hyvin vahvana aiottuna toimijuutena ja toimijapositiona *muutosta haluavana*. Vihan tunne voi olla nuoren tulevaisuuden hyvinvoinnin kannalta tärkein ”moottori” pyrkiä pois vahingoittavasta ihmissuhteesta ja vihan synnyttämä aiottu toimijuus voi toimia nuoren itsenäistymisen resurssina. Vihan voima muutoksen toteuttamisessa on tullut esiin myös Virkin (2004) tutkimissa vihatarinoissa.

Osa kotoa pois haluavista nuorista pohtii kotoa lähtemisen esteitä. Kaksi kirjoittajaa toteaa alaikäisyydestään johtuvan rahan puutteen olevan lähdön esteenä. Toinen näistä kirjoittajista mietti täysi-ikäisyyden merkitystä myös itsenäisen asumisen helpottumisen kannalta: *”Mutta en voi muuta*

kuin nyt kärsiä ja odottaa kunnes täytän 18 v. noin. 2 vuoden päästä kunnes saan sitten asumistukea jotta saisin maksettua asumiseni ja elämiseni. (4). Yksi nuori ei halua asua enää kotona, mutta ei tiedä minne menisi ja toinen kertoo, ettei halua mennä lastenkotiin, mutta haluaa pois kotoa. Yhdessä tarinassa kirjoittajan huoli äidin selviytymisestä väkivaltaisen isän kanssa lykkää muuttoaikeita: *”Jos sossut tietäs tän tilanteen, mulla ois jo uusi koti jossain. Olisin lähteny jo aikoja sitten, mutta en voi jättää äitiä tänne.”* (29). Yhdessä tarinassa nuori muistelee lapsuuttaan: *”olisin ollut iloinen jos minut olisi otettu huostaan. Mutta ei, kukaan ei tehnyt mitään.”* (23). Kaikki nämä kotoa pois lähtemisen ja pääsemisen vaikeudesta kertovat tarinat on tulkittavissa halun lisäksi kykenemättömyyden modaliteetista käsin. Toisaalta haluaminen on toimijuuden modaliteettien hierarkiassa ylimpänä viitaten siihen, että haluamisen synnyttämä toimijuus ja toiminta on luonteeltaan vahvaa toimijuutta -siitäkin huolimatta, että halun kohteena olevalla toiminnalla ei ole välttämättä aina realistisia toteutumismahdollisuuksia.

Neljässä tarinassa kirjoittaja on jo muuttanut pois kotoa. Yksi kirjoittaja kertoo lähteneensä *”ovet paukkuen himasta toiselle paikkakunnalle opiskelemaan.”* (71), jonka jälkeen hän on tavannut äitiään vain satunnaisesti. ”Ovet paukkuen” kotoa lähteminen viittaa kirjoittajan turhautumiseen ja on saattanut vaikuttaa myös siihen, että kirjoittaja on halunnut lähteä opiskelemaan toiselle paikkakunnalle, kauemmas äidistä. Vanha elämän taakse jättäminen on vaatinut yhden jo kotoa pois lähteneen kirjoittajan kohdalla konkreettista muistojen tuhoamista: *”Revin kaikki kuvat minusta kotoa” ...”Revin jopa kuvat jotka olin itse maalannut/piirtänyt. Halusin, ettei minusta jäisi mitään sinne.”* (60). Kirjoittaja ei halua olla osa lapsuuden perhettään edes muistoissa ja menneisyydessä. Tilapäinen tai pysyvä kotoa pois pääsy on aikaisemminkin tullut esiin lasten ja nuorten toivomana ratkaisuna kuormittavaan kotitilanteeseen. Holmilan ja Ilvan (2010, 53–54) tutkiessa vanhempiansa päihteiden käytöstä kärsiviä lapsia, kotoa pois lähteminen ja muualla asuminen oli joka toisen yli 14-vuotiaan ja joka neljännen sitä nuoremman lapsen toiveissa. Myös päihdeongelmaisten vanhempien aikuiset lapset mainitsevat kotoa pois pääsyn tärkeäksi seikaksi selviytymisensä kannalta ja moni on lähtenyt kotoaan jo 16-vuotiaana (Itäpuisto 2005, 86–87).

Myös väkivaltaisessa parisuhteessa elävien naisten kokemuksissa lähteminen väkivaltaisesta ihmissuhteesta voi olla ainoa keino irtisanoutua väkivallasta (Notko 2011). Nuorten kertomuksissa erotuksena aikuisten naisten kokemuksiin on se, että lähteminen omasta lapsi-vanhempisuhteesta on sukupolviaseman ja sen tuoman valta-asetelman vuoksi lapselle vaikeaa ja usein mahdotonta ilman ulkopuolista tilanteeseen puuttumista. Toisaalta lapset eivät kohtaa arvostelua tai joudu potemaan syyllisyyttä väkivaltaiseen suhteeseen jäämisestään, kuten on tullut esiin naisten kokemuksissa. Myös väkivaltatilanteiden välttely voi olla nuorelle helpompaa kuin esimerkiksi perheen äidille, jonka voi

olla käytännössä vaikeampaa jättää perheensä ja karata kotoa nuorten tavoin. Toisaalta nuorten kuvauksissa tulee esiin vastuun kantaminen pikkusisarusten hyvinvoinnista tai väkivallan kohteena olevasta vanhemmasta, jonka vuoksi nuori saattaa lykätä omia muuttoaikeitaan.

8.1.4. Pakko paeta ja kykenemättömyys toimia

Päihtynyt vanhempi näyttäytyy tarinoissa pelottavana, koska päihtymystila saattaa ennakoida vanhemman väkivaltaista käyttäytymistä. Eräs kirjoittaja kertoo, kuinka on monta kertaa ”*pelänny äidin huoneessa tärisevässä sen jalkojen välissä.*” (80), kun väkivaltaa käyttävä isä on tullut yöllä kotiin humalassa. Noin joka kolmas nuori on joutunut pakenemaan väkivaltaista vanhempaa, esimerkiksi ulos kotoa: ”*Tilanne kun aina lähti liian käsistä jouduin 20 C* pakkasessa juosta puolialastomana hakemaan naapurista apua, apua joko tuli tai ei.*” (15). Viisi kirjoittajaa on joutunut lähtemään kaverin tai sisikon luokse yhdeksi tai useammaksi yöksi itseensä kohdistuvan tai vanhempien välisen väkivaltatilanteen seurauksena ja kahdessa tarinassa vanhempi on ajanut nuoren pois kotoa riitelyn päätteeksi. Kolmessatoista tarinassa nuori on paennut väkivaltaa kotonaan. Pako- ja piilopaikoista kotona mainitaan esimerkiksi oma huone ja oma sänky:

”*Kun hänen kätensä alkaa liikkua minua kohti pakenen huoneeseeni joka on aivan selkäni takana.*” (73)

”*Muistan vieläkin, kun olin pieni kuinka usein makasin iltaisin peiton alla kuunnellen kun isä ja äiti riitelivät*” (75).

Eskosen (2004, 7-8) tutkiessa 4-9- vuotiaiden toimijuutta väkivaltatilanteissa, on turvaan hakeutuminen ja väkivallan seuraaminen tullut esiin lasten kertomuksissa. Oma sänky, sängynalusta ja oma huone olivat Eskosen sekä Itäpuiston (2005, 86) tutkittavilla parhaita turvapaikkoja ja lisäturvaa antoi sisaruksen läsnäolo turvapaikassa. Eskonen puhuu pyrkimyksestä tehdä itsensä ”näkymättömäksi”, kun lapsi menee ihan sängyn nurkkaan käppyrään. Varjomaailman kirjoittajilla näkymättömäksi tekeytyminen voisi olla peiton alle meneminen, josta muutama kirjoittaja kertoo. Pakeneminen on modaliteettien näkökulmasta eniten pelosta johtuvaa täytymistä ja pakkoa suojautua väkivallalta ja kertoo tulkintani mukaan nuoren toimijaposition vaihtoehdottomuudesta.

Joka viides nuori kertoo väkivaltatilanteesta, jossa hän ei ole pystynyt tekemään mitään. Kaikkein voimakkaimpia pelon hetkiä kuvataan täydellisenä lamaanumisena, kuten lattialle ”*vajoamisena*” (88) tai ”*lysähtämisenä*” (73) ja jopa tajunnan menettämisenä: ”*Vaivun paniikkiin ja lopulta menetän tajuntani. Herään myöhemmin huoneeni lattialta ja tajuan että olin pyörtynyt.*” (73). Nuoret kertovat sydämen hakkaamisesta, hikoilusta, hyperventiloinnista ja siitä, miten henki salpautuu väkivaltatilanteessa sekä tärinästä, joka aiheutuu ”*pelosta, kauhusta ja muista vastaavista tunnetiloista*” (56). Nuoren lamaanuminen väkivaltatilanteessa on ulospäin miltei näkymätöntä

toimijuutta, vaikka nuoren sisäiset prosessit ja tunteet tilanteessa voivat olla hyvinkin voimakkaita. Tulkitseen lomaannuksen äärimmäiseksi kykenemättömyydeksi ja turvattomasta toimijapositionista käsin toteutuvaksi toimijuudeksi, jossa kirjoittaja ei pysty turvautumaan kehenkään eikä mihinkään, ei kykene puolustautumaan, eikä pysty lähtemään pois väkivaltatilanteesta.

Yksi kirjoittaja pyrki suojautumaan väkivallalta ryömimällä nurkkaan ja peittämällä silmät kädellään ja toisessa tarinassa kirjoittaja ei voinut väkivaltatilanteessa tehdä muuta, kuin sulkea aistinsa ja odottaa tilanteen loppumista: *”pitelin käsilläni korvia ja istuin silmät kiinni”* (65). Näissä tilanteissa kirjoittajat ovat itse päässeet turvaan, mutta pelkäävät, mitä seuraavaksi tulee tapahtumaan. Samanlaista reagointia on raportoinut myös Eskonen (2004, 8), jonka tutkimat lapset tuovat esiin, että turvallisen piilopaikka itsessään ei välttämättä takaa lapselle suojaa väkivallalta vaan väkivalta ulottuu myös pakopaikkaan. Nuoret kuvaavat myös epä tietoisuutta, osaamattomuutta ja avuttomuutta väkivaltatilanteessa:

”En tienny mitä tekisin. Mun veljestä vuoti verta. Äiti soitti hätänumeroon ja katoin ku mun veli vietiin pois.” (40)

”Enkä itse tiedä mitä teen silloin kun he tappelevat” (48)

”Oli kamalaa katso sivusta, mutta en voi tehdä mitään” (47)

”Siinä sitten katsoin äitiäni joka oli aivan kauheassa kunnossa ja makasi maassa kuin kuollut.” (15)

Itkua reagointina pelottavaan väkivaltatilanteeseen kuvataan kolmessatoista tarinassa: *”kerääntynyt pelko ja ahdistus purkautuivat koko hänen vartaloon vavisuttavana ryöppynä ulos. Siinä hän istui lattialla ja itki”* (96). Vain yhdessä tarinassa kirjoittaja liittää itkun surun tunteeseen: *”Itkin ihan hirveen pitkään siks et mua sattu ja myös siks et olin surullinen”* (52). Itku saattaa kestää kauankin, eräässä tarinassa kirjoittaja kertoo itkeneensä väkivaltatilanteen jälkeen *”vielä seuraavat kaksi tuntia.”* (1) ja yksi kirjoittaja toteaa itkeneensä *”melki koko yön.”* (90). Itkemistä kuvataan yhdessä tarinassa myös reagointina väkivaltaa sisältävään perhetilanteeseen muulloinkin, kuin akuutissa väkivaltatilanteessa: *”Mietin illat itkien, mitä olen tehnyt väärin, koska isä vain haukkui tai löi minua.”* (27). Itkeminen näyttäytyy myös toisen kirjoittajan tarinassa jokailtaisena, kun kirjoittaja on mennyt lapsena *”aina itku silmässä nukkumaan.”* (77), joutuessaan kuuntelemaan vanhempinsa tappelua. Käsitän itkemisen Eskosen (2005, 9) lailla väkivaltatilanteeseen osallistumiseksi. Itkun avulla lapsi tai nuori voi osoittaa tilanteessa nousseista tunteitaan ja mahdollisesti myös ilmaista tarvitsevansa apua ja lohduttajaa.

8.1.5. Kyky ennakoida ja vältellä väkivaltaa

Seitsemäntoista nuorta kertoo säätelevänsä omaa toimintaansa ennakoidakseen tai välttääkseen väkivaltatilanteita. Nämä kuvaukset liittyvät läheisesti tulosten ensimmäisessä osassa kuvattuun väkivallan pelkoon ja uhkaan, jota nuoret kokevat (ks. kpl 7.2.3., ss. 56–57). Erään nuoren tarinassa kykyyn vältellä väkivaltaa liittyy täytymisen modaliteetti lasten joutuessa käyttäytymään kotona tietyllä tavalla välttääkseen vanhemman hermostumisen:

”Isän juodessa me lapset tapasimme istua veljemme huoneessa hiljaa kuiskimalla kertoen tarinoita toisillemme; tarinoita keväästä ja kauniista kesästä. Meidän piti olla hiljaa välttääksemme turhia riitoja. Mutta vaikka olisimme olleet kaikki illat hiljaa, tuli kuitenkin se aika jolloin isä tuli ja sai meidät kaikki pelkäämään.” (77)

Myös aikaisemmin on raportoitu, kuinka perheen lapset joutuvat tunnustelemaan isänsä mielialoja sekä kontrolloimaan ja refleктоimaan omaa käytöstään esimerkiksi olemalla hiljaa ja miettimällä tarkasti, mitä sanovat ja tekevät, kenelle puhuvat ja miten kotonaan puhuvat, ettei isä provosoituisi (Callaghan 2015, 14–15). Swanstonin (2014;189, 192) haastattelemien lasten ja nuorten kokemuksissa on tullut esiin, että he ovat vanhempiansa mielestä kuin ”miniatyyritutkia” joutuessaan arvioimaan tilannetta kotona ja pyrkiessään kokemuksensa perusteella ennustamaan, milloin ja minkälaista väkivaltaa saattaa kohta tapahtua (ks. myös kpl 7.1.1., s. 51). Hiljaa oleminenkaan ei välttämättä näyttäyty ulkopuolisille toimintana, vaikka lapsi tekisi jatkuvasti ankaraa ajattelutyötä pyrkien varautumaan mahdolliseen väkivaltaan. Lapsen näkökulmasta myös ”hiljaa kuiskiminen” on vahvaa ja tietoista pyrkimystä vaikuttaa vanhemman käyttäytymiseen. Sillä voi onnistuessaan olla merkittäviä vaikutuksia, jos esimerkiksi lapsi pystyy estämään vanhemman suuttumisen ja siitä mahdollisesti seuraavan fyysisen väkivallanteon.

Oma huone näyttäytyy paikkana, jonne nuoret hakeutuvat välttyäkseen väkivaltatilanteen todistamiselta. Yhdessä tarinassa kirjoittaja kertoo, kuinka hän pystyy ennakoimaan tulevaa vanhempien riitelyä menemällä hyvissä ajoin omaan huoneeseensa: *”Olin mennyt huoneeseeni tapani mukaisesti jo ennen yhdeksää, muka nukkumaan. Oikeasti pakenin vain peiton alle piiloon, ennen kuin riita taas alkaisi.” (56)*. Eräs nuori kertoo oppineensa kokemuksen myötä välttelemään väkivaltatilanteita: *”Mä oon suurimmaks osaks opetettu pysymään omassa huoneessa silloin kun vanhemmat ryyppää” (38)* ja toinen kirjoittaja kertoo oppineensa turvallisen reitin kotiin: *”kiipeän ikkunoista sisään ja ulos kun en uskalla kulkea käytävää pitkin isän ohi vessaan” (24)*, jolloin kirjoittajan toimijuuteen liittyy aikaisempien kokemusten myötä hankittu tietämys ja osaamisen modaliteetti. Samanlaista kekseliäisyyttä on raportoitu myös aikaisemmin tutkittaessa lasten

toimijuutta väkivaltatilanteissa. Lapset ovat esimerkiksi etsineet turvallisen reitin väkivaltaisen isän ohi, tai lähettäneet tekstiviestin väkivaltatilanteessa äidille (Eskonen 2004, 11; Callaghan 2015, 19).

Kahdeksassa tarinassa kerrotaan väkivaltatilanteiden välttelystä pysyttelemällä poissa kotoa. Yksi nuori ”*pakeni punttisalille*” (13), erään kirjoittajan turvapaikkana olivat ”*kylän metsät ja polut ja hiekkatiet*” (35) ja eräässä tarinassa nuori on lähtenyt yöllä ulos kävelemään pysytelläkseen kaukana äidistään, joka päihtyneenä haukkuu kirjoittajaa. Omissa oloissa oleminen ja ajan viettäminen poikaystävän luona ovat niin ikään keinoja, joilla kirjoittajat pystyvät välttelemään vanhempien välisten riitojen todistajana olemista. Yksi kirjoittaja on kehittänyt omaan mieleensä turvapaikan, johon hän kykenee pakenemaan akuutissa väkivaltatilanteessa:

”Suljen silmäni. Näen mielessäni merenrannan, aallot käyvät rantaan tasaiseen tahtiin. Tunnen hiekan varpaitteni alla, olen turvassa. Pakenen turvapaikkaani ainakun vain pystyn, siellä pystyn rauhoittumaan.” (73).

Kadut tai metsä sekä ystävien, naapureiden tai sukulaisten kodit sekä haaveilu ovat tulleet myös aikaisemmin esiin turvapaikkoina väkivaltaa tai kodin ahdistavaa ilmapiiriä vastaan (Itäpuisto 2005, 86). Viisi nuorta kykenee välttelemään väkivaltatilanteita karkaamalla kotoa. Yhdessä tarinassa kirjoittaja karkaa kotoa aina juhannuksena ja uutena vuotena ja eräs nuori kertoo pidemmästä karkumatkastaan: ”*Viimekesänä karkasin kotoo, en vaan jaksanut enää kuunnella sitä. Otin rahani ja lähdin yli 100 km päähän kotoo ja majoituin nettitutulle yöks.*” (3).

Turvapaikkaan vetäytymisen tai kotoa pois lähtemisen ja karkaamisen voi tulkita modaaliteettien näkökulmasta väkivaltatilanteen uhasta ja täytymisestä syntyväksi tilanteittaiseksi kykenemiseksi ja taidoksi suojautua lähisuhdeväkivallalta sekä haluamisen negaation kautta tilanteiksi, joita nuoret eivät halua olla todistamassa. Toisaalta välttely on myös sitä, että nuori ei pysty olemaan kotonaan, vaikka haluaisi, ja siinä mielessä on kyse kykenemättömyydestä. Koska väkivaltaa ennakoiva ja välttelevä toimijuus on lähtöisin nuoren pelosta väkivaltaista vanhempaa kohtaan, kuvautuu nuoren toimijuus turvattomasta, mutta myös vahvasti omaa käyttäytymistä refleктоivasta ja kontrolloivasta toimijapositionista käsin.

8.1.6. Halu ymmärtää ja kykenemättömyys muuttaa vanhempaa

Kahdeksan nuorta pohtii, miten alkoholi voi muuttaa selvin päin mukavan vanhemman niin erilaiseksi. Yhdessä tarinassa tulee esiin, kuinka kirjoittaja erottelee mielessään selvin päin olevan ja humalaisen isänsä: ”*Mulla o kaks isää, toine o se joka huutaa ja ei meinaa pysyä pystyssä ja toine o se jota mä rakastan tai ainaki yritän. Mä en tajuu, mite paljo alkoholi voi muuttaa ihmistä ja mite*

paljo se vaikuttaa ympärillä olioihin.” (68). Myös toinen kirjoittaja pohtii isän eri puolia, sekä kahtalaisia tunteitaan isäänsä kohtaan:

”Tyttö pelkää humalaista puolta isässään, joka on väkivaltainen ja vaarallinen, ja tahtoisi itselleen sen rakkaan isän, joka tämä on ollut tytölle selvinpäin. Tyttö tarvitsisi isäänsä, eikä tahdo olla ilman tätä.” (78)

Vaikka väkivallan kokemukset ovat olleet kipeitä, tulee kahdeksassa tarinassa esiin nuoren pyrkimys ja halu ymmärtää väkivaltaista vanhempaa ja hänen ongelmiaan: *”Ja muutenki tiedän että Jarno on alkoholisti ja tarvisi apua.”* (48). Esimerkiksi vanhemman raskas työ, vaikea elämäntilanne, vanhemman omat, raskaat lapsuudenkokemukset tai psyykkiset ongelmat ovat asioita, joita nuoret arvelevat olevan vanhemman päihdeongelman taustalla:

”vaikka mulla on ollu kova elämä, en syytä tästä ketää enkä halua etsiä syntipukkia tilanteeseen, koska siinä ei ole mtn. järkeä katkeroitua ja vihata tätä elämää ja mä ymmärr'n että mun vanhemmat ja isosisko on henkisesti sairaita että ne ei tee näitä asioita todellakaan tahallaan.”... ”se (isä) on mulle rakas niinku äitikin vaikka meillä onkin ollut todella paljon vastoinkäymisiä tässä elämässä.” (37)

Myötätunto ja sääli sekä ambivalentit tunteet väkivallan tekijää kohtaan ovat tulleet esiin myös lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden aikuisten vihakertomuksissa (Virkki 2004, 80–81). Vaikka läheisiin ihmissuhteisiin liittyisi väärin tekemistä, liittyy niihin monenlaisia tunteita, jotka sitovat suhteen osapuolia yhteen (mt.). Nuoruus kehityspsykologisenä ikävaiheena on myös aikaa, jolloin omat vanhemmat alkavat näyttäytyä nuorelle tavallisina, erehtyväisinä ihmisinä, ja tunteet vanhempaa kohtaan saattavat muuttua aikaisempaa ristiriitaisemmiksi (Nurmiranta ym. 2009, 86).

Seitsemässä tarinassa nuori haluaa, että alkoholiriippuvainen ja väkivaltaisesti käyttäytyvä vanhempi pystyisi muuttumaan, ymmärtäisi alkoholin roolin omassa käyttäytymisessään tai osaisi katsoa tilannetta kirjoittajan kannalta:

”Toivon todella syvältä sydämestäni että äitini jättäisi juomisen kokonaan.. silloin voisin olla edes onnellinen.. Haluan hänen tulevan raittiiksi.. mutta luulen tai enemmänkin tiedän että niin ei tule koskaan tapahtumaan.” (64).

”Mussa heräs toivo, että ehkäpä mutsi joskus tunnustaisi munkin osuuden näissä asioissa. Ehkäpä mäkin voisin elää ja käydä kotona ilman että siellä dokataan ja tapellaan.” (71).

”Ehkä äitinikin ottaisi sitten otteen elämästään ja jättäisi menneet taakseen.” (86)

”Toivon, että isäni havahtuu, ja tajuaa kuinka p****mainen ja paha juoma kalja ja viina ovat!!” (94).

Ensimmäinen kirjoittaja ilmaisee toiveensa hyvin suorasti ja selkeästi: *”haluan hänen tulevan raittiiksi”*. Muut nuoret ilmaisevat halunsa varovaisemmin, esimerkiksi *”toiveena isän havahtumisesta”*. Halun voimakkuutta ja tärkeyttä kuvastaa ensimmäisen kirjoittajan ilmaisu, että toive nousee syvältä kirjoittajan sydämestä ja se, että äidin raitistuminen tekisi kirjoittajastakin onnellisen. Kirjoittajan toiveen siitä, että äiti *”ottaisi otteen elämästään”* voi tulkita siten, että nuori

tiedostaa oman erillisyytensä äidin ratkaisusta ja käyttäytymisestä ja toisaalta myös nuoren ajatuksena siitä, että päihteistä eroon pääseminen on tärkeää myös vanhemman itsensä hyvinvoinnin kannalta. Nuoren toteamuksen kaljasta ja viinasta huonoina vaihtoehtoina voi tulkita myös viisaudeksi ja vanhempaan nähden jopa paremmin tietämiseksi ja osaamiseksi alkoholijuomien suhteen. Näissä kuvauksissa nuori toimii muutosta haluavasta toimijapositiona käsin.

Huolimatta vahvasta halusta, on vanhemman käytöksen muuttaminen nuoren näkökulmasta hyvin vaikeaa. Halu muuttaa vanhempaa ja kykenemättömyys saada muutosta aikaan kietoutuvat yhteen viiden nuoren yrityksissä saada vanhempi ymmärtämään tilannetta puhumalla, eli Ackermanin (1990, 24) termein, käyttämällä verbaalista selviytymisstrategiaa. Kirjoittajat ovat ”*monta kertaa sanoneet*” (87) tai ”*yrittäneet puhua*” (36) vanhemmalle tilanteen kuormittavuudesta, ”*yrittäneet sitkeästi*” (17) saada vanhempi ymmärtämään ongelmansa tai ”*anoneet*” (80) vanhempaa lopettamaan juomisen. Yhdessä tarinassa kirjoittaja ilmaisee hyvin selvästi kykenemättömyytensä muuttaa vanhemman käyttäytymistä puhumalla: ”*Minun on turha hänelle mitään sanoa koska se ei vaan hyodytä mitään. Alkoholisti mikä alkoholisti.*” (53). Näissä ilmauksissa tulee esiin, kuinka nuorella voi olla vahvaa toimijuutta, mutta silti nuoren toimijuuden tunto näyttää hyvin heikkona, kun nuori ei usko saavansa muutosta aikaiseksi. Kyky luottaa vanhempien lupauksiin on myös saattanut järkkyyä aikaisempien kokemusten myötä:

”äidin lupaukset menevät kuin kuuroille korville” (64)

”En tiedä mihin uskoa, mihin luottaa niin monesti vanhempani ovat minut pettänyt. Tyhjiä lupauksia siitä, että miten he lopettavat juomisen ja ryhdistäytyvät” (74)

”se ei oo koskaan pystynyt pitämään isoja lupauksia enkä usko että pystyy jatkossakaan.” (86)

Kykenemättömyys luottaa vanhempaan tulee esiin kirjoittajien ilmauksina ”tyhjiä” lupauksista, jotka menevät ”kuuroille korville” ja joita vanhempi ei ole ”koskaan pystynyt pitämään”. Eräs nuori on hakenut äidille apua, mutta toteaa kykenemättömyytensä asian suhteen: ”*olen yrittänyt hakea äidilleni apua mutta hän ei ota sitä vastaan.*” ... ”*en voi tehdä asialle mitään, koska hän ei ota apua vastaan enkä halua lastenkotiin.*” (65). Kykenemättömyys luottaa vanhempien lupauksiin ja muutoksiin omasta halusta huolimatta kertoo keinottomuuden leimaamasta nuoren subjektipositiona.

8.2. Toimijuus suhteessa muihin ihmisiin

Nuorten toimijuus suhteessa muihin ihmisiin ja ympäristöön tulee tarinoissa esiin kirjoittajien kokiessa kykenemättömyyttä kertoa asioistaan, näyttää oikeita tunteitaan ja hakea apua. Toisaalta nuoret kertovat myös voimisen modaliteetin kautta mahdollisuudestaan turvautua läheisiin sekä

osaamisen modaliteetin kautta taidoistaan hakea ulkopuolista apua. Suhteessa ei-väkivaltaiseen äitiin ja sisaruksiin nuoret kertovat halusta, kykenemisestä, kyvystä ja osaamisesta puolustaessaan äitiä väkivaltilanteissa tai pyrkiessään suojaamaan sisaruksiaan perheessä tapahtuvan väkivallan haitoilta. Nuorten toimijuus suhteessa muihin ihmisiin kuvautuu subjektipositivoiden näkökulmasta kykenemättömyyden kautta eniten *keinottomana*, mutta myös voimisen kautta *luottavana*. Äidistä ja sisaruksista sekä omasta avun hakemisesta huolehtimisen kautta nuoren toimijapositio kuvautuu *vastuullisena*.

8.2.1. Kykenemättömyys puhua ja saada apua

Noin joka viides nuori kertoo, ettei pysty eikä uskalla kertoa asioistaan kenellekään. Puhumisen vaikeutta perustellaan ja pohditaan tarinoissa monin tavoin. Esteenä ystäville puhumiselle on esimerkiksi *”pelko tuomitsemisesta”* (68) tai *”haukkumisesta ja syyllistämisestä”* (3). Yksi kirjoittaja kertoo, ettei mielestään *”oikei osaa edes puhua”* (68) asioistaan. Useimmin syynä puhumattomuuteen on kirjoittaja pelko siitä, ettei tule ymmärretyksi: *”En tiedä miten ihmiset suhtautuu jos kerron heille mikä on elämäni ollut. Auttaako se heitä ymmärtämään epävarmuuttani ja sisäänpäinkääntyneisyyttä”* (24), jolloin asioiden salaamisen voi tulkita kykenemisen negaation, kykenemättömyyden kautta. Kokemus siitä, että ei tule ymmärretyksi, aiheuttaa myös yksinäisyyden tunnetta: *”Olin yksin vaikka minulla oli ystäviä”* (82) ja ulkopuolisuuden kokemusta: *”Mä en saa itteeni sopeutuma enää mihinkää porukoihi. Kaveritki tuntuu ulkopuolisilt välil, niinku poikaystäväki.”* (93). Kolmessa tarinassa nuori kokee, että ei pysty näyttämään oikeita tunteitaan ja että kodin tapahtumat täytyy salata perheen ulkopuolisilta, jolloin toimijuus näyttäytyy pakon ja täytymisen kautta. Yksi kirjoittaja toteaa, että *”koulussa piti esittää iloista”* ja olla *”kuin mitään ei olisi tapahtunutkaan”* (25) ja toinen kertoo: *”Koulussa aina teeskentelen, että kaikki on hyvin, vaikka todellisuudessa huudan sisälläni apua ja seison keskellä helvettiä.”* (86). Yhdessä tarinassa kirjoittaja on piilottanut todellisen tilanteensa täysin kodin ulkopuolella:

”olin koulussa edelleen muitten silmissä se kiltti kymppinoppilas.”...”Ulospäin perheemme näytti hyvinkin tavalliselta. Vieraitten ja sukulaisten luona jokainen jaksoi ylläpitää kauniita kulissemme. Hymyiltiin vaikka tekisi mieli surra, naurettiin vaikka tekisi mieli itkeä, puhuttiin nätisti vaikka tekisi mieli huutaa.” (77)

Oman lähipiirin aikuisille, esimerkiksi ei-väkivaltaiselle vanhemmalle asioista puhuminen on nuorille vaikeaa monista eri syistä. Eräs ei esimerkiksi halua *”ah niin täydellisen elämänsä murentuvan”* (82) äitinsä silmissä ja toinen kertoo, ettei *”saisi häiritä äitiään mitättömillä teinitytön huolilla”* (47). Myös näissä ilmauksissa kykenemättömyys saa rinnalleen täytymisen, jos nuori kokee, että hänen täytyy salata todelliset ajatuksensa ja tunteensa. Yhden nuoren mielestä *”pitää vaa aina esittää nii*

reipasta” (7), eikä siksi pysty kertomaan isäpuolelle väkivaltaisesta isästään ja toisessa tarinassa kirjoittaja ei ystäviensä kehotuksesta huolimatta pysty kertomaan väkivaltaisesta isäpuolestaan isälleen: ”*Aina kun isäni kysyy: "Mitenkäs kotona menee ?" vastaan aina vain : "Hyvin", vaikka tiedän valehtelevani."*...”*En vain pysty sanomaan mitään. Menen totaaliseen lukkoon.*” (47). Kirjoittajat pohtivat myös puhumisensa mahdollisia seurauksia. Eräs kirjoittaja pelkää äitinsä ”*juovan pahemmin*” (64) ja kahdessa tarinassa kirjoittaja ei pysty puhumaan vanhemmilleen, koska pelkää heidän suuttuvat. Yhdessä tarinassa käydään pohdintaa siitä, olisiko puhumisesta kirjoittajalle enemmän haittaa vai hyötyä:

”En edes voi puhua heille kun he ovat selvin päin, sillä äitini on niin negatiivinen kaikista asioista, että en halua kuulla hänen kommenttejaan ja isäni on vain niin hassu, että se ei osaa tehdä asioille oikeastaan paljon mitään..” (86).

Myös Butlerin ja Williamsonin (1994, 69–82) tutkimuksessa on tullut esille, etteivät lapset välttämättä kerro kenellekään väkivallan kokemuksistaan, koska eivät luota aikuisten kykyyn auttaa, ymmärtää ja ottaa vakavasti lapsen kertomaa, eivätkä halua asioidensa leviävän. Näissä ilmauksissa nuorten kuvaama, monista eri syistä johtuva aiemmista toimintatavoista kiinni pitäminen viittaa myös toisteiseen toimijuuteen eli vallitsevien olosuhteiden tietoiseen säilyttämiseen (Emirbayer & Mische 1998, 970–972). Aikaisemmin on myös tullut esiin, että lapset eivät halua kertoa asioistaan äidilleen, koska eivät halua lisätä äidin henkistä kuormitusta. Lisäksi lapset myös suojaavat itseään mahdolliselta pettymykseltä siihen, että äiti ei osaa auttaa. Kun myös äidit ovat kokeneet, että lapset eivät halua lisätä äitien emotionaalista taakkaa, tuloksena on lapsen ja äidin välinen ”hiljaisuuden salaliitto” (’conspiracy of silence’), eikä koetusta väkivallasta keskustella välttämättä edes sen jälkeen, kun äiti ja lapsi ovat päässeet pois väkivallan vaikutuspiiristä. (Swanston 2014, 197–198.)

Neljässä tarinassa nuori on hakenut apua äidiltään apua väkivaltilanteessa tuloksetta, koska äiti ”*ei usko sanaakaan*” eikä ”*jaksa enää välittää*” (97) tai äidin mielestä kirjoittaja valehtelee tai liioittelee tilannetta. Yksi nuori kertoo äidistään: ”*Se pisti silmänsä kiinni siltä, että faija oli mulle vieläkin uhka.*” (71). Nuori arvelee, että äidin masennus vaikuttaa äidin kyvyttömyyteen suojata kirjoittajaa. Lasten kokemusten vähättely ja mitätöinti on tullut esiin myös tutkittaessa aikuisia, jotka ovat viettäneet lapsuutensa alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa (Itäpuisto 2005, 113–118). Yksi nuori kertoo, kuinka vanhempien humalatila esti avun saannin, kun kirjoittajan sisko käyttäytyi kotona uhkaavasti kirjoittajaa kohtaan: ” *yritettiin soittaa vanhempia apuun,mut ne oli just jossai baarissa ja kännis nii ne ei tajunnu ees tilannetta.*” (41). Erään nuoren äiti ei puolustanut häntä, vaikka tiesi väkivallasta ja yksi kirjoittaja kuvaa, kuinka äiti puolusti isäpuolta, vaikka ”*isäpuoli satutti monella tavalla*” (5). Eräs nuori kertoo myös tilanteesta, jossa äiti yllyttää väkivaltilanteessa

isäpuolta jatkamaan väkivaltaa kirjoittajaa kohtaan. Näissä tarinoissa tulee esiin kirjoittajan kykenemättömyys saada apua väkivaltilanteessa ja sen myötä nuoren erityisen turvaton toimijapositio.

Kahdessa tarinassa kerrotaan epäonnistuneesta viranomaisavun hakemisesta: *”Faija tuli hullumaksi ja hullumaksi eikä sossutkaan tehneet mitään vaikka mä kävin niillekin inisemässä.”* (71). Luottamuksen menetys aikuisiin avun ja turvan antajina on tullut esiin aikaisemminkin tutkittaessa kotonaan väkivaltaa kokeneita lapsia (Swanston 2014, 190). Yhdessä tarinassa tulee toisaalta esiin, kuinka nuori ei halua ottaa apua vastaan, vaikka sitä olisi tarjolla: *”En salli sitä, että joku puuttuisi elämäni ja yrittäisi ”auttaa.”* (45). Tutkimusten mukaan vakava ja pitkäkestoinen kaltoinkohtelu voi johtaa käyttäytymiseen, jossa kaltoin kohdellun on vaikea antautua autettavaksi tai lohdutettavaksi ja hän saattaa kieltää avun tarpeen kokonaan (Holmila ym. 2008, 425). Neljässä tarinassa nuori vähättelee kokemaansa väkivaltaa vertaamalla sitä muiden palstalaisten ”pahempiin” kokemuksiin.

Viranomaisille puhumisen esteenä on esimerkiksi kirjoittajan pelko *”huostaanoton mahdollisuudesta”* (5) tai joutuminen *”pois omasta kodista”* (87). Yksi nuori kertoo, että hänellä ei ole ketään kenelle puhua, eikä hän *”uskaltanut hakea apua mistään”* (49), minkä vuoksi kotona tapahtunut vakava väkivalta ei tullut viranomaisten tietoon. Myös eräs äitinsä fyysisen väkivallan kohteeksi joutunut nuori kuvaa puhumista mahdottomaksi: *”Kenellekkään en uskalla tai pysty mun asioista puhumaan. Ne tuntuu tukahduttavilta sydämissä. Liian raskaalta taakalta. Kaikki tuntuu niin helvetin vaikeelta.”* (93). Tarinoissa tulee esiin myös asioiden salaaminen. Eräs nuori oli mennyt äidin aloitteesta kuraattorin juttusille, mutta jättänyt kertomatta rehellisesti tilanteestaan: *”Siellä valehtelin suut silmät täyteen sille, että kaikki on hyvin.”* (84). Esimerkiksi pelko vanhemman reagoinnista tai se, että kirjoittajaa on kielletty kertomasta asioistaan kodin ulkopuolella, voi estää avun hakemisen:

”Haluan pois kotoa, mut en voi kertoa kenellekkään. En halua sossuja tähän, ja viimeksi kun kerroin sossuille, isä huusi ja raivosi. Pelkään että se ottaa aseensa ja ampuu vielä meidät kaikki raivostuksissaan..” (29)

”äiti on koko ikäni hokenu kaikkee että en saa kertoa isälleni kotiasioista mitään, tai ylipäättään kellekkään koska ”sossut tulee ja vie kaikki lapset pois” ja sitten mä kuulemma tuhoisin meidän perheen elämän” (5)

Ongelmien salaaminen perheen edun nimissä on tullut myös aikaisemminkin esiin tutkittaessa vanhempiensa alkoholin käytöstä kärsiviä lapsia ja nuoria (Holmila & Ilva 2010, 54–55). Asioiden salaaminen on Lepistön & Paavilaisen (2011, 229) mukaan yleisempää tytöillä kuin pojilla, vaikka muutoin poikien on todettu pyrkivän selviytymään kokemastaan väkivallasta useammin itsekseen, kuin tyttöjen. Kun nuori joutuu salaamaan asioitaan tai ei saa apua vaikka sitä pyytäisi, näyttäytyy

nuoren toimijuus ulospäin minimaalisena. Nuoren sisäiset prosessit voivat olla kuitenkin hyvin voimakkaita ja viedä valtavasti psyykkistä energiaa, kun nuori esimerkiksi joutuu esittämään lähipiirille päivästä toiseen, että kaikki on hyvin. Nuorten toimijaposition ominaisuutena painottuu kykenemättömyyden ilmauksissa keinottomuus.

8.2.2. Mahdollisuus turvautua läheisiin ja taito hakea apua

Joka viides nuori kertoo, että voi luottaa sisaruksiltaan, vanhemmiltaan tai ystäviltaan saamaansa tukeen, jonka avulla kirjoittaja jaksaa lähisuhdeväkivaltaa sisältävää perhetilannetta. Modaliteettien näkökulmasta mahdollisuus luottaa läheisten tukeen on tulkittavissa voimisen modaliteetin kautta. Eniten kerrotaan ystäivistä, joille nuori voi kertoa asioistaan. Ystäville puhumisen seurauksena ongelmia ja vaikeita asioita ei tarvitse salata: *”olen pikkuhiljaa avautunut enemmän ystäville”*, jonka seurauksena *”lähes kaikki tietävät, ettei munkaan elämäni ole niin täydellistä, miltä se ehkä saattaa näyttää.”* (86). Ystävien merkitystä kuvataan tarinoissa voimakkailla ilmauksilla:

”Minulla on hyviä ystäviä joille voin puhua ja joiden ansiosta jaksan eteenpäin huomiseen.”... ”Nämä kaksi ystävääni ovat elämäni vahvimmat tukipilarit. Ilman heitä olisin hukassa. ilman heitä olisin hukassa” (47)

”Jaksan tätä helvettiä vaan siksi, että mulla on hyvät ystävät” (84)

”minulla on ympärillä niin tukeva muuri ystäivistä, ettei mikään vastenmielinen pysty sitä läpäisemään.” (45)

Kuten Swanstonin (2014, 191) tutkittavien kohdalla, myös tässä tutkielmassa nuoret kertovat, että ystävilta voi saada myös konkreettista turvaa, esimerkiksi yöpaikan: *”Kaveritkin auttaa kun antavat vietää niillä yöt ja olla niillä niin kauan kuin tarvitsen.”* (57) ja vertaistukea: *”Mun parhaalla kaverillakin meni aika huonost ja yritin samaan aikaa auttaa sitä ku selvitä omista ongelmistani.”* (44). Myös sisarukset näyttäytyvät tarinoissa luonnollisina vertaistuen antajina, koska he tuntevat kirjoittajan tilanteen hyvin: *”ollaa yritety mun siskon kanssa pärjätä ja tukee toisia näide juttujen keskellä”* (37). Varjomaailma on yhdelle nuorelle ainoa paikka kertoa asioistaan muille: *”en oikeastaan tiedä muuta tapaa purkaa näitä tunteitani kun kirjoittaa tänne koska tiedän etten ole yksin täällä.”* (53). Vaikka kuvaukset läheisten olemassaolosta ja avusta eivät välttämättä näyttäydy toimijuutena, kuvautuvat ne nuorten jokapäiväisen jaksamisen kannalta hyvinkin merkityksellisinä asioina ja osoittavat vahvaa toimijuuden tuntoa.

Voiminen tulee esiin myös erään kirjoittajan toteamuksena: *”kiitos että sain avautua teille, vaikka vieläkin masentaa niin tuntuu silti paremmalta kun sain avautua!”* (28) ja toiveena tulla kuulluksi: *”Jos joku nyt vaikka kuuntelis miuta tätä kautta”* (35). Tuen hakeminen Varjomaailmasta kuvautuu neljässä tarinassa ensisijaisesti täytymisen kautta sekä haluna saada apua:

”minun oli pakko päästä jakamaan ja avautumaan tilanteestani” (4)

”Mitä minä teen ?? Haluan apua ongelmaani...:(En saata pitkään enää jaksaa! (Anteeksi,että kirjoitin näin pitkästi,mutta oli pakko purkaa pahaa oloa johonkin!)” (19)

”Osaako kukaan neuvoa muita selviytymiskeinoja tämän asian kanssa? Itse en tiedä jaksanko tätä katsoa enää kauaa ja olisi kiva kuulla, jos jollakin olisi hyviä neuvoja, miten pärjätä tämän kanssa.” (57)

Myös Butlerin ja Williamsonin (1994) tutkimien 6-17 – vuotiaiden lasten ja nuorten kokemuksissa on tullut esiin, että omista ongelmista puhuminen vertaiselle helpottaa omaa taakkaa, koska silloin omaa tilannetta voi suhteuttaa muiden näkemyksiin ja muilta voi saada hyviä nevoja. Selviytymisen näkökulmasta asioiden kertominen muille on tärkeää menneen haltuunottoa. Tarvitaan huolta pitäviä toisia, joiden olemassaolon ja empaattisen suhtautumisen merkityksellisyys on tullut esiin myös seksuaaliväkivaltaa nuorena kokeneiden naisten kohdalla. (Honkatukia 2008, 99–101.) Läheisiin ystäviin sitoutuminen, ihmissuhteisiin panostaminen ja sosiaalisen tuen etsiminen on tullut aikaisemmin esiin erityisesti tyttöjen selviytymiskeinona väkivallasta (Lepistö & Paavilainen 2011, 229). Turvallisen äidin olemassaolo näyttäytyy kolmessa tarinassa tärkeänä asiana. Ei-väkivaltaista äitiä kuvataan ”ihanaksi” tai ”ainoaksi tueksi ja turvaksi”, erotuksena väkivaltaisesti käyttäytyvästä isästä tai isäpuolesta ja eräs nuori toteaa: *”Äiti kantoi harteillaan meitä kaikkia. Minua, kolmea sisarustani ja isääni.” (77)*. Myös aikaisemmissa tutkimuksissa on tullut toistuvasti esiin, että lapsen hyvä suhde ei-väkivaltaiseen vanhempaan on erittäin tärkeä suojaava tekijä lapselle (Katz 2015, 69).

Kaksitoista kirjoittajaa on hakenut apua ammattiauttajilta, esimerkiksi terveydenhoitajalta, kuraattorilta tai psykologilta. Tulkitsen nämäkin ilmaukset voimisen kautta, koska ammattiapu edustaa nuoren ympärillä olevia, toimijuutta mahdollistavia rakenteita. Kaksi nuorta on sanonut vanhemmille, että jos tilanne ei kotona muutu paremmaksi, on edessä lastensuojeluilmoituksen tekeminen, jonka jälkeen *”aletaan miettiä että voinko asua kotona vai laitetaanko minut iskälle tai johonkin muualle.” (9)* tai tehdään *”anomusta pois kotoa mahdollisimman pian.” (4)*. Näissä ilmaisuissa tulee esiin kirjoittajan tietämys siitä, että lastensuojelu on taho, jonka kautta voi neuvotella mahdollisuudesta päästä pois kotoa ja ilmaisut voi tulkita osaamisen modaaliteetista lähtöisin olevaksi toimijuudeksi. Myös nuoren kekseliäisyys, osaaminen sekä vahva halu saada apua tulee esiin nuoren raivatessa esteitä päästäkseen tapaamaan seurakunnan työntekijää: *”Tapaamisissa on vaan ollu todella haastavaa se, että mun porukoiden takia ne on tarvinnu järjestää salaa.” (5)*.

Noin joka kymmenes nuori kertoo, että on päässyt pakoon väkivaltatilanteesta äidin, isosisarusten tai viranomaisten avulla. Myös aikaisemmin erityisesti sisarukset ovat merkityksellistyneet lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden lasten kokemuksissa kanssapakenijoina ja turvallisuuden tunteen lisääjinä väkivaltatilanteessa (Eskonen 2005, 9). Neljän kirjoittajan kohdalla turvan antajana on ollut

isovehi viemällä kirjoittajan naapuriin mummin luokse, pakkaamalla kirjoittajan tavarat, tarjoamalla autokyydin pois kotoa tai hälyttämällä apua: *”Veli juoksi alakertaan. Kuulin hänen soittavan ambulanssin. Sitten hän käski pukemaan lämpimät vaatteet ja kiersi ohuen peiton ympärilleni.”* (43). Kolmessa tarinassa kirjoittaja on joutunut lähtemään mummolaan tai sukulaisen luokse äidin aloitteesta ja neljässä tarinassa kirjoittaja viedään kotoa viranomaisten toimesta: *”Anni ryömi pois pöydän alta ja kietoi kätensä tiukasti tädin kaulaan. Poliisitäti kantoi hänet ulos ja autoon.”* (79). Yhdessä tarinassa kotoa lähteminen ollut niin nopea ja kaoottinen, että yksityiskohtaiset tapahtuman kulut ovat pyyhkiytyneet kirjoittajan mielestä: *”En muista mitä sen jälkee tapahtu, mut lopulta mä löysin itteni jostain vieraasta talosta äitin kanssa.”* (51). Vaikka näissä ilmauksissa korostuu läheisten toimijuus, ovat ne myös kuvauksia siitä, kuinka kirjoittajat on itse hakeutunut perheenjäsenen luokse turvaa ja apua hakemaan. Kolmessa tarinassa nuori on joutunut pyytämään vanhempaansa tai sisarustaan avuksi kun toinen vanhempi on riehunut kotona ja kolme kirjoittajaa on joutunut hälyttämään viranomaisapua isän väkivaltaisen käytöksen vuoksi joko yhden kerran tai toistuvasti: *”Joutusin jo pienenä soittelee poliisit meille, vain ku olin kuus vuotias.”* (59). Nämä ilmaukset voi tulkita täytymisen ja pakon lisäksi voimisen modaliteetin kautta, mahdollisuutena luottaa väkivaltilanteessa läheisiltä tai viranomaisilta saatavaan turvaan. Kaiken kaikkiaan nuoren kyky turvautua läheisiin ja taito hakea ulkopuolista apuun on tulkittavissa luottavaisesta ja vastuullisesta toimijapositionasta käsin tapahtuvaksi toimijuudeksi.

8.2.3. Halu, pakko, kyky sekä kykenemättömyys suojata äitiä ja pikkusisaruksia

Joka kuudes nuori kertoo huolehtivansa pikkusisaruksistaan. Yhdessä tarinassa kuvataan, kuinka kirjoittaja asettaa pikkusisarusten hyvinvoinnin oman hyvinvointinsa edelle: *”Mut sisarukset on ihan okei. Oon siitä onnellinen et niihin ei kohdistu tää viha. Mieluummin minä ku ne.”* (59) ja toinen kirjoittaja arvottaa pikkuveljen turvallisuuden hyvin korkealle omassa elämässään: *”Nykyään ainoa tavoitteeni on pitää pikkuveljeni turvassa niin kauan kuin tämä on täysi-ikäinen ja pääsee muuttamaan pois kotoa.”* (18). Halu suojella sisaruksia tulee esiin kirjoittajan arveluna siitä, että pikkuveljet eivät ole ymmärtäneet perheessä tapahtuvaa väkivaltaa: *”Veljet ei onneksi ymmärrä kaikkea, enkä ikinä usko että ne ymmärsi muuta kuin alkoholismia.”* (24). Eräs kirjoittaja kertoo pyrkineensä vaikuttamaan asumisratkaisuihin suojatakseen veljeään isän väkivaltaiselta käytökseltä: *”Halusin mun veljen pois (isän luota) koska tiesin millainen iskä on kännissä”* (7).

Yhdessä tarinassa tulee esiin, kuinka pikkusisaruksestaan huolehtinut ja väkivaltilanteeseen väliin joutunut kirjoittaja kokee ylpeyttä omasta, neuvokkaasta toiminnastaan. Se on antanut kirjoittajalle itseluottamusta, jonka voi tulkita kykenemisen ja osaamisen modaliteetin yhdistelmänä:

”pienestä asti olen ollut urhea ja siitä olen ylpeä, koska tiedän kovin moni 4 vuotias ei kykenisi menemään tuollaiseen väliin, hoitamaan pikku veljiään, laittamaan ruokaa tai edes soittamaan hätänumeroon.” (15).

Itäpuiston (2005, 103) mukaan aikuisen roolin ottaminen ja vastuullinen toimijuus voi olla perheen vanhemmalle lapselle selviytymiskeino. Toisaalta vaikka vanhemman roolin ottanutta lasta saatetaan pitää erityisen pärjäävänä, jää hän ilman emotionaalista huolenpitoa ja mahdollisuutta toteuttaa rauhassa ikäkaudelleen luonteenomaisia kehitystehtäviä. Tutkimusten mukaan selvät sukupolvirajat työnjaossa on yksi hyvän mielenterveyden ehto (Punamäki 2005, 64). Aikaisemmin päihdeperheissä kasvaneita nuoria tutkittaessa on tullut esiin, että vastuun ottaminen nuoremmista sisaruksista vaikeuttaa keskittymistä omaan elämään ja voi olla nuorten itsensä mielestä selkeä vanhempien päihteiden käytöstä koituva haitta, jonka seurauksena oma lapsuus loppuu liian varhain (Holmila ja Ilva 2010, 50–51). Myös tämä näkökanta ja täytymisen modaliteetti on edustettuna kolmessa tarinassa, joissa kirjoittaja on kokenut nimenomaisesti joutuneensa ottamaan vanhemmalle kuuluvaa vastuuta esimerkiksi pikkusisarusten syömisistä, nukuttamisista tai muista arjen askareista huolehtiessaan.

Kirjoittajan haluun suojata pikkusisaruksia kytkeytyy neljässä tarinassa myös kirjoittajan kokemuksia kykenemättömyydestä:

*”olin tyhmä jätin pikkusiskoni yksin tänne näkemään kaiken silloin hän kyllä nukkui”...
”Minulla on omatunnon tuskia siitä vielläkin koska pikkusiskoni on nykyään säikky ja pelkää kaikkea.” (48).*

”ja mua pelottaa, et miten tää vaikuttaa mun pikkuveljeen & pikkusiskoon) ”...”mun pikkusisko aina itkee sen huoneessa ja mä meen lohduttaa sitä kun iskä huutaa äitille kännissä.” (51).”

”mun pikkusisarukset tulee ainaki tulevaisuudessa voimaan todella huonosti, jos meininki on tällasta.”(5)

Kykenemättömyys suojata pikkusisarusta tulee esiin esimerkiksi kirjoittajan huonona omatuntona siitä, että hän oli lähtenyt väkivaltatilanteesta ilman pikkusisarustaan ja ”pelkona” kotitilanteen vaikutuksista pikkusisaruksiin. Kaiken kaikkiaan kirjoittajien kokeman huolen pikkusisarusten hyvinvoinnista voi tulkita halun, kykenemisen, kykenemättömyyden ja osaamisen lisäksi myös tuntemisen modaliteetin kautta myötätunnon, kiintymyksen ja välittämisen ilmauksina sisaruksia kohtaan.

Kahdeksassa tarinassa nuori kuvaa, kuinka äitiä on pakko auttaa väkivaltatilanteessa: *”Jouduin aina menemään heidän väliin jolloin itsekin sain isältäni osumia.”(15).* Yhdessä tarinassa kirjoittaja joutuu suostuttelemaan isäänsä, joka uhkaa ajaa äidin pois kotoa: *”minä sitten menin väliin ja rukoilin, että äiti saisi jäädä. Silloin isä yleensä rauhoittui.” (55).* Yksi nuori on suojannut fyysisesti

äitiään väkivallalta: *”Äitini on jäänyt pettämisestä 2 kertaa kiinni ja molemmilla kerroilla olen saanut seistä äitini edessä, ettei hän ole saanut turpaansa.”* (54). Yhdessä tarinassa kirjoittaja on joutunut auttamaan äitiä väkivaltatilanteen jälkeen: *”Juoksen hakemaan paperia ja menen äidin luo.”...”Hoidan äidin haavat kuntoon ja hyssyttelen hänet uneen niinkuin pienen vauvan.”*(73). Näissä tarinoissa täytyminen saa rinnalleen myös osaamisen modaliteetin, koska kirjoittaja arvelee voivansa vaikuttaa ”yleensä” isän käyttäytymiseen ja kertoo hoitaneensa äidin ”kuntoon”. Lapsen tai nuoren pyrkimys estää isää väkivaltatilanteessa on tullut toistuvasti esiin sekä nuorempien lasten (esim. Eskonen 2004, 9) että lähellä täysi-ikäisyyttä olevien nuorten (esim. Øverlien 2016, 5) kohdalla. Lapsella tai nuorella on mahdollisuus estää tai lievittää vanhemman väkivaltaa esimerkiksi suojaamalla vanhempaa omalla kehollaan tai pyrkimällä vaikuttamaan isän tunteisiin anelemalla häntä lopettamaan väkivallan (mt.).

Äidin auttamista kuvataan aineistossa myös yrittämisen kautta, menemällä tappeluun väliin: *”Yritän saada isän otteen irtoamaan äidin jaloista että äiti pääsisi jaloilleen.”* (73) tai sanallisena vaatimuksena: *”Huusin isälleni näin ”lopeta, et sinä voi tehdä noin omalle vaimollesi, olette naimisissa. Päästä irti !!”* (15). Yrittäminen voitaneen tulkita haluna ja pakkona auttaa äitiä, kun kirjoittajan mielestä äiti on tappelussa alakynnessä:

”Olen hyvin huolissani hänen (äidin) vuokseen. Hyvänen aika!” ...”Jossakin vaiheessa rupesin menemään riitojen väliin liitoutuen äitini puolelle, koska äitini on riitelyissä heikompi osapuoli ja on jopa joutunut isäni pahoinpitelemäksi.” (13).

Nuoren kokemus siitä, että on vahvempi kuin äitinsä ja siksi kykeneväisempi puolustamaan äitiä kuin äiti itse, on tullut esiin myös Øverlienin (2016, 3) aineistossa. Lapsen kokemus siitä, että äiti ei kykene auttamaan, saa lapsen ottamaan ylikorostuneesti vastuuta itsestään ja myös äidistään (Swanston 2014, 190). Aikaisemmissa tutkimuksissa on tullut toisaalta myös esiin, että riitaisten ja konfliktierkkien vanhempien lapsilla voi olla vahvaa toimijuutta ja toimintaa (‘exercise of agency’), kun he pyrkivät puuttumaan vanhempiensa riitoihin. Silti heidän toimijuuden tuntonsa (‘sense of agency’) voi olla hyvin heikko, kun he huomaavat, että heidän toimillaan ei ole vaikutusta vanhempiin. (Cummings & Schermerhorn 2002, 95.) Myös tässä tutkielmassa yksi nuori ilmaisi toimijuutensa väkivaltatilanteessa siten, että meni tappeluun väliin tietäen jo ennalta, että tuskin pystyy vaikuttamaan tilanteeseen. Kokonaisuudessaan huolenpito pikkuisaruksista ja äidistä kuvautuu vastuullisen toimijan positiosta käsin toteutuvana toimijuutena.

8.3. Toimijuus suhteessa itseen ja omaan tulevaisuuteen

Nuorten toimijuus suhteessa itseensä ja omaan tulevaisuuteen tulee, kun nuoret kertovat pahasta olostaan, jonka lievittämiseen he käyttävät itseä vahingoittavia keinoja. Itseä vahingoittava toimijuus ilmenee useiden eri toimijuuden modaaliteettien kautta, mutta ilmauksia yhdistää tuntemisen modaaliteetin kautta tulkittuna toivottomuus. Joissakin tarinoissa nuoren toimijuus suhteessa itseen ja omaan tulevaisuuteen näyttäytyy osaamisen ja halun modaalisuutena, kun nuorella on taitoa kääntää vastoinkäymisiään voimavaroiksi ja halua tehdä omasta elämästään erilainen kuin vanhemmalla. Toivottomuuden ilmauksissa nuoren toimijaposition määrittyy *arvottomuuden* kokemuksen kautta, ja tulevaisuuttaan suunnitteleva nuori toimii *määrätietoisesta sekä luottavaisesta* toimijapositiona käsin.

8.3.1. Toivottomuus ja itsensä vahingoittaminen

Noin joka kolmannessa tarinassa kerrotaan pahasta olostaan, joka ilmenee masennuksena, nuoren sairastamana syömishäiriönä, viiltelynä, runsaana päihteiden käyttönä, itsemurha-ajatuksina tai itsemurhayrityksinä. Yhdessä tarinassa kirjoittaja kertoo pahasta olostaan: ”*Paha oloni on kestänyt nyt jo vuosia, noin 4lk asti. Nyt olen kohta 16 vuotias...*” (49). Nuoret kuvaavat jokapäiväistä elämäänsä esimerkiksi ilmauksilla: ”*yrityn kestää*” (18) ja ”*yrityn kuitenkin kaikesta huolimatta elää päivän kerrallaan, vaikka se tuskaista onkin.*” (21). Näissä toimijuuden kuvauksissa on yhtymäkohtia ahtaassa toimijuuden tilassa tapahtuvalle sietämiselle ja ”mie en voi” – toimijuudelle (Honkasalo 2008, 220) sekä pysähtyneisyyttä kuvaaville tarinoille, joissa väkivaltaa kokeneet naiset eivät jaksaa irrottautua väkivaltaisesta ihmissuhteesta (Notko 2006, 159–167). Kun nuori ei pyri muuttamaan olosuhteita ympärillään, vaan tekemään omasta olostaan siedettävän, voi nuoren toimijuudella ajatella olevan yhteneväisyyksiä myös Jäppisen (2013, 161) tutkimien, lähisuuhdeväkivaltaa kokeneiden venäläisnaisten ”ei muutos-orientoituneen” toimijuuden kanssa.

Myös kirjoittajien huonommuuden tunne ja arvottomuuden kokemus tulee tarinoissa esiin: ”*Tunnen olevani täysin väärinrakennettu ja kelvoton ihminen.*” (25) ja ”*minusta on jo pidemmän aikaa tuntunut, ettei kukaan välitä minusta.*” (67). Myös Callaghanin (2015, 11) haastatteleminen nuorten kohdalla on tullut esiin, että perheessä koettu väkivalta laskee itsetuntoa. Väkivallan ilmapiirissä elämisen psykologiset vaikutukset ovat Callaghanin mukaan silloin nuoren ”pään sisällä”, eikä niitä voi paeta vaikka nuori pystyisi välttelemään väkivaltaa tai pakenemaan itse väkivaltatilanteesta (mt.). Yksi kirjoittaja pohtii, miksi ei voi elää elämäänsä haluamallaan tavalla: ”*Ärsyttää koska tiedä että olen ihan hyvä tyyppi, mutta jokin estää elämästä elämää ja nauttimaan siitä. Ihan kuin olisin*

peloiteltu, enkä uskaltaisi.” (24). Yhdessä tarinassa kirjoittaja ei pysty luottamaan siihen, että tilanne helpottaisi myöhemminkään: *”Joka päivä on yksi selviytymistarina, en silti usko että tulen koskaan elämään normaalia elämää.*” (25). Tulkitsen nämä nuorten kuvaukset elämästään päivästä toiseen jatkuvana raskaana kestämisenä kykenemättömyyden ilmauksiksi, koska nuoret kuvaavat, etteivät pysty elämään elämäänsä haluamallaan tavalla.

Noin joka kymmenennessä tarinassa kerrotaan, kuinka huoli kotitilanteesta vaikuttaa vahvasti nuoren jokapäiväiseen elämään. Yhdeksällä kirjoittajalla koulunkäynti kärsii, koska väsymys vaikuttaa keskittymiskykyyn ja vaikeuttaa myös tulevaisuuden suunnittelua:

”Mä vaan en pysty keskittymään kunnolla, aina samat asiat ja tapahtumat pyörii ja välkähtelee mielessä.” (49)

”En pysty käymään kunnolla koulussa. jos olen koulussa, minun pitää mennä vartin välein johonkin itkemään. en voi tunteen purkauksille mitään.” (21)

”Jostain syystä nyt on vaikeuksia nukkua ja menneisyys on pinnassa ja tulevaisuus auki. En tiedä mitä pitäisi opiskella, minne pitäisi suunnata. Pelkään että menetän mahdollisuudet jotka vielä ovat jäljellä.” (24)

Nuoren kouluväsymys on tullut esiin aikaisemminkin tutkittaessa vanhempiensa väkivaltaisuudesta kärsiviä nuoria (Øverlien 2016, 3). Eräs kirjoittaja kertoo asuvansa maaseudulla, josta *”on vaikea päästä minnekään rauhoittumaan”* (19). Kokemuksia kotielämän rauhottomuudesta ja halusta päästä hetkeksi pois omista kotiympyröistä on raportoitu myös tutkittaessa vanhempiensa päihteiden käytöstä kärsiviä nuoria. Nuorten omana ehdotuksena on ollut perustaa turvapaikkoja, jonne voisi tarvittaessa mennä joksikin aikaa asumaan ja rauhoittumaan. (Holmila & Ilva 2010, 47–59.)

Viiltelystä kertoo noin joka viides kirjoittaja. Yhden kirjoittajan mukaan viiltely *”helpottaa sisäistä tuskaa”* (38), toinen kirjoittaja kertoo, että *”pahan olon saa purkaa viiltelyyn”* (19) ja eräs kirjoittaja toteaa viiltelystä: *”hetkellisesti se auttoikin, sain purettua vihaa itseäni kohtaan johonkin.*” (41). Yhdessä tarinassa kirjoittaja kertoo viiltelemisen aloittamisesta: *”Silloin olin niin maassa, että aloin viiltelemään itseäni”* (86). Näissä tarinoissa kirjoittajat kuvaavat selvästi, että viiltely auttaa purkamaan vaikeita tunteita, kuten tuskaa, vihaa, pahaan oloa tai masennusta. Koska kirjoittajat kuvaavat viiltelyn *”helpottavan”* ja *”auttavan hetkellisesti”*, voi viiltelyä tulkita haluamisen modaliteetin kautta, kirjoittajan haluna saada helpotusta pahaan oloon. Viiltely voi olla myös täytymistä ja pakkoa hakea helpotusta sietämättömäksi yltyvään pahaan oloon. Toisaalta tunteiden säätelyn näkökulmasta viiltelyssä voi olla kyse keinottomuudesta purkaa ahdistusta muulla tavoin, kuin itseään vahingoittamalla, jolloin viiltelyn voi tulkita kykenemättömydeksi. Yhdessä tarinassa tulee esiin, kuinka nuoren kykenemättömyys purkaa pahaan oloaan itkemällä on kotona opittua ja

hänen on sen vuoksi pakko viillellä: *”Meil on pienestä asti opetettu et jos itkee, lyödään. Joutusin purkaa itkut käteen.”* (59).

Omasta humalajuomisestaan kertoo joka kymmenes nuori. Yksi kirjoittaja kertoo toistuvasta ja runsaasta alkoholinkäytöstään: *”join joka viikonloppu itseni melkein hengiltä”* (77). Kahdessa tarinassa kerrotaan alkoholin ja lääkkeiden sekakäytöstä ja yksi nuori on kokeillut huumeita. Eräs nuori liittyy oman päihteiden käyttönsä suoraan kotitilanteeseen: *”Nyt mä oon se, joka on joka viikonloppu umpikännissä, en oo koskaan kotona, en enää vaan uskalla”* (59). Nuoren humalajuomisen voi tulkita viiltelyn tapaan joko haluamisena, kykenemättömyytenä tai pakkona. Esimerkiksi lapsuuttaan päihdeperheissä muistelevat aikuiset ovat kertoneet, että oma päihteidenkäyttö oli pyrkimystä päästä pakoon ahdistavaa kotitilannetta (Itäpuisto 2005, 86).

Itsetuhoisuus tulee esiin noin joka neljännessä tarinassa. 16 nuorella on itsetuhoisia ajatuksia ja kahdeksalla nuorella on ollut yksi tai useampia itsemurhayrityksiä. Itsemurhaa yrittäneistä kirjoittajista yksi kertoo yrittäneensä itsemurhaa *”lukemattomia kertoja”* (25) ja kuusi kirjoittajaa kertoo kolmesta tai neljästä itsemurhayrityksestä. Itsetuhoisuus tulee esiin myös kirjoittajan toteamuksena siitä, että hänestä *”on tullut itsetuhoinen”* (3) tai että hänellä on *”itsetuhoisia ajatuksia”* (86) tai *”masentunut ja itsetuhoinen olo”* (87) ilman tarkempaa kuvausta itsetuhoisista ajatuksistaan tai oloistaan. Eräs nuori odottaa, että *”luonto hoitaisi homman ja päästäis mut tästä pyörremyrskystä pois”* (10), toinen kirjoittaja kertoo: *”Joskus vain tuntuu siltä että olisi parempi kuolla.”* (38) ja kolmas on ajatellut monesti: *”olisi parempi jos minua ei olisi”* (60). Näissä kolmessa tarinassa itsetuhoisuus kuvautuu kykenemättömyyden modaliteetin kautta, vaikeutena ja mahdottomuutena nähdä tulevaisuudessa mitään, minkä vuoksi kannattaisi elää. Neljä kirjoittajaa on miettinyt, millä tavoin aikoo itsemurhan toteuttaa. Eräs heistä kertoo: *”olen suunnitellut itsemurhaa ja minulla on tarkka suunnitelma jos aijon tehdä itsemurhan.”* (19). Kaksi nuorta on kertonut kaverilleen aikovansa yrittää itsemurhaa ja kahden nuoren kohdalla psykiatriseen hoitoon pääsy on estänyt itsemurhan.

Itsemurha-ajatusten yleisyys on tullut esiin myös tutkittaessa lapsuuttaan muistelevia, vanhemman päihdeongelman läheisyydessä kasvaneita aikuisia, joista joka kahdeksas kertoi suunnitelleensa itsemurhaa. Näissä kokemuksissa ajatus kuolemasta liittyy väsymiseen kodin tilanteeseen sekä epätoivoon siitä, että ei ole muutakaan *”paikkaa”* mihin mennä. (Itäpuisto 2005, 86.) Kuolema voi silloin näyttäytyä nuorelle ainoana pakopaikkana. Itsetuhoiset ajatukset ja suunnitelmat voi tulkita myös haluamisen modaliteetin näkökulmasta. Esimerkiksi yhdessä tarinassa itsetuhoisuus on ilmaistu suoraan haluna kuolla tilanteessa, jossa nuori on ollut lähellä toteuttaa itsemurha-aikeensa: *”Jos*

hyppäisin, kuolisin. Hukkuisin tai kuolisin hypotermiaan. Sitä mä halusin” (40). Toinen kirjoittaja puolestaan muistelee, kuinka vaikeimpina aikoina itsemurha oli ollut toistuvasti hänen mielessään: *”Usein mie tahoin tappaa itseni*” (35). Yhdessä tarinassa nuoren itsetuhoisuus tulee esiin haluamisen negaation kautta: *”Mä en halua enää elää, en ainakaa näi.*” (68).

Tulkitsen viiltelyn, syömishäiriöt ja kirjoittajan oman päihteiden käytön vahvan toimijuuden ilmauksina, koska tällaisessa itseä vahingoittavassa toimijuudessa konkretisoituu hyvin selvästi kirjoittajan mahdollisuus päättää omasta kehostaan. Suunnitelma oman elämänsä päättämisestä on puolestaan vahvaa toimijuuden tuntoa, jolla kirjoittaja viestittää: pystyn päättämään ainakin siitä, milloin ja millä tavalla oma elämäni päättyy. Kaiken kaikkiaan itseä vahingoittavan toimijuuden modaalisuus on monimutkainen yhdistelmä toimijuuden eri modaliteetteja, jolloin myös nuoren omaksumat toimijapositionit voivat vaihdella tilanteesta ja hetkestä riippuen. Jotkut itseä vahingoittavan toimijuuden kuvaukset liittyvät mahdollisesti juuri palstalle kirjoittamisen hetkellä koettuun vahvaan tunnetilaan, mutta joillakin kirjoittajilla pahaa oloa ja itsensä vahingoittamista on ollut tarinan perusteella jo kauan. Itseä vahingoittavan toimijuuden ilmaisuja voi tulkita yhteisesti tuntemisen modaliteetin kautta toivottomuutena.

8.3.2. Taito suunnitella tulevaa ja halu tehdä toisin kuin vanhempi

Kolmessa tarinassa vaikeat menneisyyden kokemukset merkityksellistyvät voimavarana. Sama ilmiö on tullut esiin aikaisemmin tutkittaessa aikuisia, jotka ovat kasvaneet vanhempien päihdeongelman läheisyydessä (Äijö 2013, 60). Yhdessä tarinassa kirjoittaja toteaa: *”nämä kaikki rankat asiat on kasvattanu mua henkisesti ja niinku ihmisenä todella paljon.*” (37), ja toisessa tarinassa kirjoittaja on kääntänyt vastoinkäymiset vahvuudeksi: *”Rankka lapsuus kasvattaa astetta kovempia tyyppejä” ja ”Arvet kertovat elämästä” niin se vain on. Tai niin on ainakin vain pakko ajatella.*” (69). Näitä ilmauksia voinee tulkita kokemuksen myötä karttuneen osaamisen kautta. Osaaminen tulee esiin myös seuraavissa ilmauksissa, kun kirjoittaja kertoo, että on *”oppinut seisomaan omilla jaloilla*” (82) ja kieltäytymään päihteistä tai kun aikaisemmin useisiin tappeluihin joutunut kirjoittaja kertoo: *”olen oppinut hillitsemään itseni*” (85). Aikaisemmin vahva asenne ja päättäväisyys selviytyä vaikeista lähtökohdista huolimatta on tullut esiin tutkittaessa seksuaalista väkivaltaa kokeneita (Honkatukia 2008, 95). Vaikeat kokemukset nähdään myös opintienä ja luottamuksen kasvattajana oman tulevaisuuden suhteen:

”Mutta mitä tää tekee mulle, niin se tekee musta vahvan ja oma-alotteisen ja tulen varmasti pärjäämään” (9)

”Tähän asti olen kaikesta selvinnyt ja niin aijon selvitä jatkossakin tuli sitten mitä vaan vastaan. :)”
(15)

Kuusi kirjoittajaa kertoo muille palstalaisille omista, hyviksi havaituista selviytymiskeinoistaan sekä avun hakemisesta tuntemisen modaliteetin kautta: *”Olen kuitenkin osannut purkaa tunne tilaani. joskus pelkkä huutaminen mahdollisimman kovaa auttaa tai joskus hyvä kirjan lukeminen”* (21). Yksi nuori toteaa ammattiavusta: *”tunnen oloni paljon kevyemmäksi”* (55), toisen mielestä avun saannin jälkeen *”on paljon kivempi olla”* (23) ja eräs nuori kertoo tuntevansa itsensä *”jotenkin vahvaksi”*, kun on uskaltanut *”sanoa asiat suoraan sekä psyykkarille että äitille.”* (9). Kaksi nuorta on kokenut keskusteluavun niin hyväksi, että he suosittelevat sitä myös muille palstalaisille. Toinen heistä toteaa: *”Hei suosittelen teillekin ihmiset joilla on vaikeeta niin puhumaan niistä jollekin , koska voin sanoa et se auttaa .. ainaki mua se autto.”* (23). Hyväksi koettujen selviytymiskeinojen pohtiminen, löytäminen ja niistä kertominen on tietoa, jota on karttunut kirjoittajille ajan ja kokemusten myötä ja sen vuoksi myös näitä ilmaisuja on mahdollista tulkita osaamisen modaliteetin näkökulmasta. Kokemus omasta onnistuneesta avun saannista saattaa entisestään vahvistaa osaamista sekä luottamusta omaan selviytymiseen tulevaisuudessa. Omaan aktiivista toimintaa tilanteen parantamiseksi voidaan kuvata sisäisen elämänhallinnan käsitteellä ja sillä on ollut merkittävä rooli selviytymisen kokemuksissa, tutkittaessa aikuisia alkoholiongelmaisten vanhempien lapsia (Itäpuisto 2001, 117).

Kun nuoret pohtivat tarinoissaan omaa tulevaisuuttaan, ilmaisee neljä nuorta aikovansa itse tehdä elämässään toisin kuin vanhempansa. Näitä ilmauksia voi tulkita haluamisen modaliteetin kautta, koska niihin liittyy nuoren vahva motivaatio tehdä omassa elämässään toisin kuin vanhempansa. Tämä tarkoittaa yhdelle kirjoittajalle esimerkiksi oman vanhemmuuden pohtimista ja tulee esiin oman erillisyyden korostamisena suhteessa omaan vanhempaan:

”Hän (kirjoittaja) kääntyi ja tarttui pientä tyttäreeän kädestä. Tuo ei koskaan joutuisi kärsimään vanhempiensa juomisesta.” (79)

”ei oteta mallia vanhemistamme!” (9)

”Minä luotan siihen että jonain päivänä minusta tulee viisas ja hyvä aikuinen, hyvä äiti, ja hyvä perheen jäsen. En toista äitini virheitä ja otan opikseni omalta elämältäni.”... ”Meillä on yksi elämä joten ei pilata omaamme vaikka vanhemmat/vanhempi on pilannut omansa?” (8)

Oman aikuisuuden suunnittelu erilaiseksi kuin omalla vanhemmalla on nuorelle myös tärkeä selviytymistekijä (’resilience factor’), joka on tullut esiin tutkittaessa päihdeperheissä kasvaneita lapsia ja nuoria (Velleman & Templeton 2006, 16). Myös Itäpuisto (2001, 22–23) pohtii lapsuuden perheen toimintamallien kyseenalaistamisen ja niistä poikkeamisen olevan aktiivista toimintaa, jolla on merkittävä rooli kokemuksessa omasta elämänhallinnasta ja selviytymisestä. Tulevaisuuteen

luottavaisesti suhtautuvien nuorten tarinoissa tulee esiin myös muita selviytymistekijöitä (esim. Velleman & Templeton 2006, 16), kuten itseluottamus, itsekunnioitus sekä tunne siitä, että itsellä on aidosti vaihtoehtoja ja että voi itse kontrolloida omaa elämäänsä. Nuoren tulevaisuuden suunnittelun erilaiseksi kuin vanhemmalla ja kyvyn kääntää vastoinkäymisiään osoitukseksi omasta vahvuudesta ja selviytymiskyvystä voi tulkita tulevaisuuteen suuntautuvaksi, projektiiviseksi toimijuudeksi, jossa tuotetaan kekseliäästi vaihtoehtoisia toimintamalleja tulevaisuuden ongelmatilanteisiin (Emirbayer & Mische 1998, 970–972; Jäppinen 2015, 53). Vaikka omien tulevaisuuden suunnitelmien toteutumista täytyisi vielä odotella, vahvistaa omasta toimijuudesta nouseva elämänhallinnan tunne jokapäiväistä jaksamista vaikeassa kotitilanteessa. Tutkittaessa perheessään väkivaltaa kokeneiden nuorten selviytymiskeinoja, on tyttöjen todettu harrastavan poikia useammin toiveikasta ajattelua (Lepistö & Paavilainen 2011, 229).

Jotkut nuoret vetoavat toisiin kirjoittajiin, jotta hekin luottaisivat itseensä: *”etsikää oma polkunne ja tehkää omat ratkasunne”* (8) tai uskoisivat tulevaisuuteen: *”Ootte kaikki vahvoja ihmisiä ja pitäkää ittenne vahvoina ja me kaikki tulla varmasti menestymään hyvin”* (9). Kirjoittajien tulevaisuuden suunnittelu näyttäytyy vakaana luottamuksena omiin ratkaisuihin ja osaamiseen: *”Opiskelujeni jälkeen haen töitä ja hankin itselleni oman asunnon. Siksi en halua vahingoittaa itseäni enkä riistää itseltäni henkeä.”* (13). Eräs kirjoittaja kertoo ammattisuunnitelmistaan hyvin määrätietoisesti: *”Olen tekemässä piirtämisestä ammattini ja pystyn pitämään elämäni kasassa tapahtui mitä tahansa.”* (17). Yksilön toimintaa ohjaava identiteetti ja käsitys itsestä kehittyvät elämänkaaritutkimuksen mukaan voimakkaasti juuri nuoruusiässä (Hänninen 2010, 47). Siksi kirjoittajan muodostama käsitys itsestään tulevaisuuden toimijana, jolla on ”oma ammatti, asunto ja kyky pitää elämänsä kasassa”, voi olla kirjoittajan selviytymisen kannalta merkityksellinen asia. Pyrkimys täydelliseen itsenäisyyteen tulevaisuudessa on tullut aikaisemmin esiin Callaghamin (2015, 20) aineistossa esimerkiksi siten, että isänsä väkivaltaisesta käyttäytymisestä kärsinyt tyttö on asettanut yhdeksi tulevaisuuden tavoitteekseen taloudellisen riippumattomuuden miehistä.

Luottamus omaan tulevaisuuteen on esimerkki aiotusta toimijuudesta sekä vahvasta toimijuuden tunnosta, jonka Tuula Gordon (2005, 129) määrittelee toimijan käsityksiksi omista päätöksentekomahdollisuuksistaan ja niiden toteuttamisesta. Tulevaisuuden suunnittelu ei ole välttämättä näkyvää toimintaa, mutta toimijuutta voi toteuttaa myös ajattelun tasolla, olemalla motivoitunut tulevaisuuden suunnitelmasta ja ajatteleamalla olevansa valmis näkemään vaivaa sen saavuttamiseksi (Larsson 2000, 170). Toisaalta omien ajatusten ja luottavaisten tulevaisuuden kuvien jakaminen muiden palstalaisten kanssa juuri tekee tulevaisuuden suunnittelusta näkyvää, ja voi myös

mahdollisesti vahvistaa jonkun toisen nuoren toimijuuden tuntoa. Tulevaisuuden suunnitteluun liittyvät aiotun toimijuuden ilmaukset luovat kuvaa nuorista, joiden toimijuus toteutuu määrätietoisesta ja luottavaisesta toimijapositionista käsin.

8.4. Yhteenvetoa nuorten toimijuudesta

Nuorten toimijuus jäsenetään tässä tutkielmassa suhteessa väkivaltaiseen vanhempaan, suhteessa muihin ihmisiin sekä suhteessa itseen ja omaan tulevaisuuteen. Toimijuus suhteessa väkivaltaiseen vanhempaan näyttäytyy eniten haluamisen modaliteetin kautta. Haluaminen tulee esiin, kun nuori haluaa arvioida uudelleen lapsuuden kokemuksiaan ja vanhempansa toimintatapoja, kun nuori haluaa määrittellä uudelleen omia rajojaan ja haluaa pois kotoa heti kun mahdollista, mutta myös nuoren haluna ymmärtää ja muuttaa vanhempaa. Haluamisen ilmaukset liittyvät usein vihan ja turhautumisen ilmauksiin, joiden kautta nuoren toimijuus suhteessa väkivaltaiseen vanhempaan toteutuu myös tuntemisen modaliteetin kautta. Kirjoittajan toimijaposition suhteessa väkivaltaiseen vanhempaan näyttäytyy haluamisen modaliteetin kautta ennen kaikkea *turhautuneena ja itsevarmana*, mutta myös *ymmärtävänä ja muutoksen pyrkivänä*. Haluamisen lisäksi nuorten toimijuus suhteessa väkivaltaiseen vanhempaan näyttäytyy täytymisenä, kun nuori joutuu pakenemaan väkivaltaa. Kykenemisen modaliteetin negaatio kykenemättömyys tulee esiin nuoren lamaantuessa väkivaltilanteessa, vaikeutena päästä muuttamaan pois kotoa sekä vaikeutena muuttaa vanhempaa. Täytymisen ja kykenemättömyyden kuvauksissa nuori toimii *turvattomasta ja keinottomasta* toimijapositionista käsin. Nuorten toimijuudessa on myös kuvauksia kykenemisestä, kun he asettuvat vanhempansa vastaan väkivaltilanteissa sekä pystyvät välttelemään ja ennakoimaan väkivaltaa. Näissä toimijuuden ilmauksissa nuoren toimijaposition näyttäytyy *rohkeana*, mutta myös vahvasti *kontrolloituna*.

Nuorten toimijuus suhteessa muihin ihmisiin on nuorten kertomuksissa esillä eniten kykenemättömyyden modaliteetin kautta, kun kirjoittaja ei pysty puhumaan omista asioistaan ystävilleen, vanhemmilleen, eikä viranomaisille, mutta myös nuorten kokema vaikeus auttaa pikkusisaruksiaan ja äitiään. Nuorten toimijuus kuvautuu näissä ilmaisuissa *keinottomana*. Kun nuori luottaa läheisiltä ja vertaisiltaan saatavaan tukeen, toteutuu nuoren toimijuuden modaalisuus voimisen modaliteetin kautta. Osaamisen modaliteetti on myös edustettuna nuoren toimijuudessa suhteessa lähiympäristön ihmisiin nuoren taitona hakea tarvittaessa ammattiapua. Näissä voimisen ja osaamisen ilmauksissa nuorten toimijuus on *luottavaista*. Nuoren toimijuus suhteessa äitiin ja sisaruksiin kuvautuu sekä halun, täytymisen, kykenemisen että osaamisen kautta, kun nuori pyrkii

puolustamaan äitiään väkivaltatilanteessa ja suojelemaan pikkusisaruksiaan väkivallan haitoilta. Nuoren toimijuus kuvautuu näissä ilmauksissa *vastuullisena ja rohkeana*.

Nuorten toimijuus suhteessa itseen ja omiin tulevaisuuskuviin on suurimmaksi osaksi pahan olon, masennuksen sekä itseä vahingoittavan toimijuuden kuvauksia, jotka toteutuvat useiden eri toimijuuden modaliteettien kautta. Viiltely, päihteet tai itsemurhan suunnittelun voi tulkita täytymisen modaliteetin näkökulmasta nuoren pakkona paeta voimakasta pahaa oloa. Halun modaliteetin kautta tulkittuna jotkut itsemurhayritykset voi tulkita haluna kuolla ja masennus on mahdollista nähdä haluamisen negaation kautta tilana, jolloin nuori ei enää jaksaa haluta mitään. Viiltely ja humalahakuinen alkoholin käyttö ovat halun modaliteetin näkökulmasta nuoren halua helpottaa pahaa oloa. Toisaalta kaikissa itseä vahingoittavan toimijuuden kuvauksissa tulee esiin myös nuoren kokema vaihtoehdottomuus, kun hän ei pysty näkemään muita vaihtoehtoja, eikä tulevaisuutta, jota haluaisi elää. Tästä näkökulmasta itseä vahingoittava toimijuus toteutuu kykenemättömyyden modaliteetin kautta. Masennuksen sekä itseä vahingoittavan toimijuuden kuvaukset voi tulkita myös tuntemisen modaliteetin ja tarinoista välittyvän toivottomuuden tunteen kautta. Pieni osa nuorista pohtii vaikeiden kokemusten kääntämistä voimavaraksi ja kertoo hyviksi kokemistaan selviytymiskeinoista, jolloin nuoren toimijuus suhteessa itseen ja omaan tulevaisuuteen tulee esiin eniten osaamisen modaliteetin kautta. Myös haluamisen modaliteetti on edustettuna oman elämän, aikuisuuden ja tulevaisuuden suunnitteluna vanhemman antamasta esikuvasta erilaiseksi. Tulevaisuuttaan suunnittelevien nuoren toimijapositiona määrittää *luottavaisuus ja määrätietoisuus*. Toimijuusanalyysin yhteenveto on esitetty taulukossa 2 sivulla 91.

TAULUKKO 2. TOIMIJUUSANALYYSIN YHTEENVETO. SULUISSA MODALITEETTI-ILMAISUJEN LUKUMÄÄRÄ.

Nuoren toimijuus suhteessa väkivaltaiseen vanhempaan	Nuoren toimijuus suhteessa muihin ihmisiin	Nuoren toimijuus suhteessa itseen ja omaan tulevaisuuteen
<i>Halu</i> arvioida uudelleen mennyttä ja viha vanhempaa kohtaan (26)	<i>Kykenemättömyys</i> puhua, näyttää tunteitaan ja saada apua (31)	Toivottomuus (<i>tunteminen</i>), paha olo ja itsensä vahingoittaminen (51)
<i>Halu</i> määrittää rajojaan suhteessa vanhempaan (7)	Mahdollisuus (<i>voiminen</i>) turvautua läheisten tukeen (20)	Taito (<i>osaaminen</i>) suunnitella tulevaa (10)
<i>Kyky</i> määrittää rajojaan suhteessa vanhempaan (18)	Taito (<i>osaaminen</i>) hakea apua (15)	<i>Halu</i> tehdä toisin kuin vanhempi (4)
<i>Halu</i> (12) ja <i>kykenemättömyys</i> (4) päästä pois kotoa	<i>Pakko</i> (8), <i>kyky</i> (5) ja <i>kykenemättömyys</i> (6) suojella pikkusisaruksia ja äitiä	
<i>Pakko</i> (<i>täytyminen</i>) paeta väkivaltaa (33)		
<i>Kykenemättömyys</i> toimia väkivaltatilanteessa (18)		
<i>Kyky</i> ennakoida ja vältellä väkivaltaa (19)		
<i>Halu</i> ymmärtää vanhempaa (9)		
<i>Halu</i> muuttaa vanhempaa (8)		
<i>Kykenemättömyys</i> muuttaa vanhempaa (4)		

9. Johtopäätöksiä ja pohdintaa

Tässä tutkielmassa on selvitetty nuorten tarinamuotoisia kokemuksia lähisuhdeväkivallasta sekä nuorten toimijuuden rakentumisesta perheissä, joissa vanhemmalla on nuorta haittaavaa päihteidenkäyttöä. Käytän johtopäätöksissä samaa jäsennystä kuin tulosten esittämisessä, eli käsittelen ensin nuorten väkivaltakokemuksia ja sen jälkeen nuorten toimijuutta erikseen. Lisäksi tarkastelen hieman aineiston ja analyysimenetelmää ja lopuksi pohdin, miten tulokset lisäävät tietoa nuorten elämisestä lähellä alkoholisidonnaista lähisuhdeväkivaltaa.

9.1. Nuorten moninaiset väkivaltakokemukset

Kun nuoret kertovat lähisuhteissaan kokemastaan väkivallasta, ovat ne pääasiassa kuvausta joko vanhempien välisestä väkivallasta tai vanhemman nuoreen kohdistamasta väkivallasta. Kokemukset muusta perheessä tapahuvasta väkivallasta ovat harvinaisia. Vanhempien välistä riitelyä ja fyysistä väkivaltaa kuvataan aineistossa suurin piirtein yhtä usein kuin kirjoittajaan itseensä kohdistuvaa henkistä ja fyysistä väkivaltaa vanhemman taholta. Havainto ei vastaa aikaisempaa päihdeperheiden lapsista tehtyä tutkimusta, jossa lapset ja nuoret ovat raportoineet nähneensä väkivaltaa selvästi enemmän, kuin olleensa itse sen kohteena (Takala & Ilva 2012, 179). Takalan ja Ilvan aineistossa tytöt kertoivat kaksi kertaa useammin joutuneensa fyysisen väkivallan tai rumien puheiden kohteeksi kuin pojat, mutta silti myös tytöt kertovat todistaneensa väkivaltaa noin kolme kertaa useammin, kuin olleensa itse väkivallan kohteena (mt.). Todennäköisin syy tulosten eroavaisuuteen ovat erot aineistossa: tässä tutkielmassa aineiston ovat muodostaneet jo lähtökohtaisesti vanhempien päihteiden käytöstä kärsivien nuorten tarinat, joissa esiintyy lisäksi väkivaltaa, kun Takalan & Ilvan (mt.) tutkimuksessa vanhempien päihteidenkäytöstä koituvia haittoja tiedusteltiin koko ikäluokalta, jolloin mukana ovat myös perheet, joissa väkivaltaa ei esiinny.

Nuorten kotonaan kokema väkivalta näyttää aineiston perusteella käsittävän hyvin monen tyyppistä väkivaltaa. Silloin kun nuoret kertovat fyysisen väkivallan eri muodoista, on samassa tarinassa miltei aina myös kuvausta riitelystä ja muusta henkisestä väkivallasta. Pelkkää henkistä väkivaltaa kuvataan noin joka neljännessä tarinassa ja henkinen väkivalta myös korostuu aineistossa, sekä kirjoittajan ollessa väkivallan todistajana, että väkivallan kohteena. Henkinen väkivalta sekä vanhempien välillä sekä lasta tai nuorta itseään kohtaan kohdistuvana väkivallan muotona on myös aikaisemmin tullut esiin selvästi useammin kuin fyysinen väkivalta (Fagerlund ym. 2014, 48–49; Huttunen ym. 2015, 377; Lepistö & Paavilainen 2011, 228). Väkivaltakuvausten määrällistä tarkastelua ja vertaamista

aikaisempiin lasten ja nuorten väkivaltakokemusten yleisyyteen vaikeuttaa kuitenkin se, että tässä tutkielmassa nuorilta ei ole kysytty heidän kokemansa väkivallan määrää, vaan tutkielman aineisto käsittää vain ne väkivaltakokemukset, joista nuoret ovat halunneet omasta halustaan kertoa Varjomaailmassa. Tämän tutkielman tulokset kuitenkin vahvistavat aikaisempia kotimaisia tutkimuksia, joissa lapset raportoivat monenlaisesta kotonaan koetusta väkivallasta ja monen tyyppisen väkivallan yhtäaikaisesta esiintymisestä (esim. Fagerlund ym. 2014, 48–49; Huttunen ym. 2015, 377; Lepistö & Paavilainen 2011, 228). Vaikka edellä mainittuja tutkimuksia ei ole kerätty päihdeperheiden lasten näkökulmasta, otan ne tarkasteluun koska nuorten kokemasta alkoholisidonnaisesta väkivallasta on niukasti kotimaista tutkimustietoa.

Kirjoittajien omaa väkivaltaisuutta kuvataan vain yhdessä tarinassa, jossa poikakirjoittaja kertoo, kuinka on nuorempana joutunut toistuvasti tappeluihin. Muutoin kirjoittajien kuvaukset omasta väkivaltaisuudestaan rajoittuvat tilanteisiin, joissa kirjoittaja kuvaa joutuvansa käymään kiinni väkivaltaiseen vanhempaansa puolustaessaan toista vanhempaansa. Tyttöjen suuri osuus kirjoittajina saattaa vaikuttaa kirjoittajien oman väkivaltaisen käytöksen kuvausten vähäisyyteen. Aikaisemmissa tutkimuksissa liittyen nuorten selviytymiseen kotiväkivallan kokemuksista, on oma aggressiivinen käytös tullut useammin esiin poikien kuin tyttöjen kohdalla (Lepistö & Paavilainen 2011, 223). On myös mahdollista, että sukupuolitapaisuus vaikuttaa siihen, mitä omasta toimijuudesta ylipäänsä kerrotaan. Pojille oman urheuden ja puolustuskyvyn korostaminen saattaa olla tavanomaisempaa ja tärkeämpää kuin tytöille. Tässä tutkielmassa kirjoittajien oma väkivaltaisuus tulee aineistossa esiin lähinnä silloin, kun nuori kertoo itseään kohtaan kohdistamastaan väkivallasta, esimerkiksi viiltelystä, vahingoittavan toimijuuden kuvausten yhteydessä. Niin ikään viiltelyn yleisyys tässä aineistossa liittyy todennäköisesti aineiston tyttövaltaisuuteen.

Väkivallan sukupuolittuneisuuden näkökulmasta tulokset nuorten väkivaltakokemuksiin liittyen ovat mielenkiintoisia pohtia myös väkivallan havaitsemisen näkökulmasta. Tässä tutkielmassa isien kerrotaan olevan selvästi useimmiten väkivallan tekijöinä kuin äitien. Ilmiö on erityisen vahva vanhempien välisen fyysisen väkivallan kohdalla, joka on yhtä kuvausta lukuun ottamatta isän harjoittamaa väkivaltaa äitiä kohtaan. Humalaiset isät näyttäytyvät myös kaksi kertaa useammin vanhempien välisten riitojen aloittajina, kuin äidit. Kun nuoret kuvaavat sisaruksiinsa kohdistuvaa väkivaltaa tai taloudellista väkivaltaa, niin myös silloin väkivallan tekijänä on jokaisessa kuvauksessa isä. Myös aikaisempi päihdeperheiden tutkimus on osoittanut, että isä on selvästi useammin päihdeongelmainen vanhempi, sekä myös väkivallan tekijä (esim. Itäpuisto 2005). Aikaisemmin on tullut esiin, että äitiin kohdistuvaa väkivaltaa havaitaan enemmän kuin isään kohdistuvaan väkivaltaan nimenomaisesti tyttöjen, kuin poikien toimesta (Huttunen ym. 2015). Ilmiö on

huomionarvoinen tämän tutkielman kannalta siksi, että ylivoimaisesti suurin osa aineiston kirjoittajista on tyttöjä. Voisi siis varovaisesti päätellä, että äidin väkivallan vähäinen havaitseminen johtuu osittain sukupuolitapaisuudesta.

Kirjoittajaan kohdistuneen väkivallan kohdalla sukupuolittuneisuus ei ole niin voimakasta, kuin vakavan, vanhempien välisen parisuhdeväkivallan kohdalla, vaikka kaiken kaikkiaan kirjoittajiin itseensä kohdistuva väkivalta on kuitenkin tässä aineistossa useammin isän kuin äidin harjoittamaa. Henkisen väkivallan suhteen isät ovat kaksi kertaa useammin väkivaltaisempia kirjoittajaa kohtaan kuin äidit ja fyysisen väkivallan kuvauksissakin kolme kertaa useammin. Aikaisemmissa tutkimuksissa on tullut esiin, että äidit kohdistavat lapsiinsa isiä useammin sekä henkistä että vakavaa fyysistä väkivaltaa. Esimerkiksi Lepistön & Paavilaisen (2011) tutkimat nuoret ovat kertoneet äidin väkivaltaisuudesta useammin kuin isän, ja myös lapsiuhritutkimusten yhteydessä lapset ja nuoret ovat aina raportoineet enemmän äidin kuin isän tekemää väkivaltaa itseään kohtaan kaikkien väkivallan tyyppien kohdalla (Fagerlund ym. 2014, 49). Myös tässä yhteydessä selittävänä tekijänä tulosten ristiriitaisuudelle on todennäköisesti kohderyhmän erilaisuus.

On mielenkiintoista pohtia, jääkö esimerkiksi äitien harjoittamasta henkisestä väkivallasta kertominen osaltaan isän fyysisen väkivallan varjoon, eivätkä nuoret katso tarpeelliseksi raportoida siitä, jos perheessä on myös fyysistä väkivaltaa. On toki myös mahdollista, että äidit ovat harvemmin väkivaltaisia ja mahdollisesti suojelevampia nuorta kohtaan silloin, kun perheessä on jo toinen väkivaltaa käyttävä vanhempi. Toisaalta tässä aineistossa suurin osa äideistä on isän väkivallan kohteena ja tutkimusten mukaan tämä, kuten myös oma lapsuudessa koettu väkivalta voi altistaa käyttämään väkivaltaa omia lapsiaan kohtaan (Lattu 2008, 185). On myös arveltu, että äidin käyttämä väkivalta on ylipäänsä aliraportoitua (Lepistö & Paavilainen 2011, X) ja Latun (2008, 182–183) mukaan naisten tekemä väkivalta lapsiaan kohtaan on erityisen arkaluontoinen tutkimusaihe ja kertomisen aihe.

9.2. Nuorten moni-ilmeinen toimijuus ja limittäiset toimijapositiot

Nuorten toimijuus näyttäytyy tulosten valossa hyvin moni-ilmeisenä ja tilanteittaisena. Jo toimijuuden jäsentely esianalyyssissä aineistolähtöisesti teemoitellen tuo esiin runsaslukuisen joukon nuorten toimijuuskategorioita, ja toimijuuden modaalisuuksien tarkastelu kunkin toimijuuskategorian sisällä vahvistaa ja syventää nuorten toimijuuden monimuotoisuudesta rakentuvaa kuvaa entisestään. Esimerkiksi itseä vahingoittavan toimijuuden kuvauksissa nuoren toimijuus näyttäytyy tilanteesta

riippuen joko täytymisenä, haluamisena tai kykenemättömyytenä. Niin ikään akuuteissa väkivaltatilanteissa nuorten toimijuuden modaalisuus näyttäytyy pelosta syntyvän pakon ja täytymisen lisäksi kykenemättömyytenä ja lomaannuksena, mutta myös kykenemisenä ja kokemusten myötä syntyneenä taitona sekä osaamisena vaikuttaa tilanteen kehittymiseen. Kuten Eskosen (2004, 13) tutkimien lasten kohdalla, myös tässä tutkielmassa nuoria on vaikea jakaa väkivaltatilanteessa aktiivisiin ja passiivisiin, koska heillä saattaa olla samassa väkivaltatilanteessa monenlaista toimijuutta. Ensin nuori saattaa esimerkiksi pyrkiä välttelemään väkivaltatilannetta, mutta tulee myöhemmin puolustamaan vanhempansa.

Nuoren toimijuudessa on kyse myös nuoren aikaisempien toimijapositioden varannon tilanteittaisesta ja joustavasta hyödyntämisestä, vaikkakin väkivaltatilanne toimijuuden tilana on äärimmäisen rajoittunut. Nuoren kuvaama toimijapositio saattaa vaihtua nopeasti turvattomasta ja kontrolloidusta väkivaltatilanteen välttelijästä – usein pakon ja täytymisen kautta - rohkeaksi ja osaavaksi tilanteeseen puuttujaksi ja ohjailijaksi. Myös Keskinen (2005b, 34) tarkastelee subjektiutta liikkuvana ja moninaisena sekä vaihtelua, erilaisia puolia ja ristiriitaisuuksiakin omaavana. Tässä tutkielmassa nuorten toimijapositiot limittyvät toisiinsa ja nuoret liikkuvat niiden välillä sen mukaan, mikä positio nuorelle tarjoutuu, esimerkiksi täytymisen ja pakon kautta akuutissa väkivaltatilanteessa, kun he joutuvat pakenemaan. Toisaalta nuoret omaksuvat toimijapositioita myös omavaltaisesti ”ottamalla”, esimerkiksi halutessaan ja pystyessään rajaamaan väkivaltaisen vanhemman tapaamisia.

Nuorten ottamat toimijapositiot syntyvät tulosten perusteella vuorovaikutteisesti, suhteessa väkivaltaiseen vanhempaan, muihin ihmisiin ja ympäristöön, tai suhteessa itseen ja omaan tulevaisuuteen. Kertoessaan omasta toiminnastaan ja toimijuudestaan nuoret tulevat kertoneeksi ja määrittäneeksi myös sosiaalisessa ympäristössään olevien toisten toimijuudesta ja toimijapositioista. Selvimmin tämä tulee aineistossa esiin nuoren toimijuutena suhteessa väkivaltaiseen vanhempaan, joka saattaa näyttäytyä nuorelle tilanteesta ja ajanhetkestä riippuen ensisijaisesti joko epäoikeudenmukaisena, pelottavana tai ongelmaisena. Nuoren toimijapositio on vastaavasti esimerkiksi turhautunut, turvaton tai ymmärtävä. Tässä tutkielmassa nuorten toimijuus näyttäytyy useimmiten turvattomasta ja keinottomasta sekä turhautuneesta ja itsevarmasta toimijapositioista käsin.

Tästä näkökulmasta tarkasteltuna Keskinen (2008, 316–317) havainto ”olemattomasta ja ongelmallisesta isyydestä” auttamisjärjestelmässä on mielenkiintoinen. Keskinen mukaan isyyteen liittyen ei ole olemassa selkeää diskurssia, johon työntekijät voisivat tukeutua ja siksi ja puhe vanhemmuudesta kääntyy usein puheeksi äitiydestä jättäen isyyden ja väkivallan välisen kytköksen

heikoksi (mt.). Tässä tutkielmassa tulkitseen nuorten runsaat ilmaisut epäoikeudenmukaisesta, lapsuuden pilanneesta ja pelottavasta vanhemmasta nimenomaisesti nuorten kannanotoiksi väkivallan vahvasti heikentämästä isyydestä, jonka puheeksi ottamista ja käsittelyä sekä nuorten että isän itsensä kannalta tulisi auttamisjärjestelmässä kehittää. Ongelmallisen asiasta tekee pelko seurauksista, jonka vuoksi väkivalta-ammattilaisten on tarkoin mietittävä puheeksi ottamisen tapaa ja hetkeä. Lisäksi asioiden salaaminen ja puheeksi ottamisen vaikeus vaikeuttavat asioista puhumista nuorten kanssa. Niin ikään nuorten, vaikkakin suhteellisen vähäisissä määrin esiintuoma isän näkeminen ensisijassa ongelmaisena ihmisenä, jonka käytöstä voi myös yrittää ymmärtää, on mielestäni merkityksellinen asia tuen saannin kannalta, koska lojaalisuus vanhempaa kohtaan saattaa olla esteenä tai hidastaa avun hakemista.

Isän väkivallan kohteena oleva tai ei-väkivaltainen äiti näyttäytyy aineistossa kolmea tarinaa lukuun ottamatta heikkona ja apua tarvitsevana, ja nuoren toimijuus suhteessa äitiin näyttäytyy useimmiten vastuullisesta toimijapositiona käsin. Tältä kannalta katsottuna väkivaltatyössä yleiset käytännöt, jotka tähtäävät äitien toimijuuden vahvistamiseen (Keskinen 2005b, 297), ovat hyvin perusteltuja ja tarpeellisia myös nuorten näkökulmasta. Toisaalta nuoren toimijuus suhteessa isän väkivallan kohteena olevaan äitiin on aineistossa lukumääräisesti moninkertaisesti harvemmin edustettuna, kuin toimijuus väkivaltaiseen isään. Nuorille tärkein ja suurin ongelma näyttää olevan isän väkivaltaisuus, eikä äidin heikkous tai avun tarve, ja tämän asian nuoret haluavat muillekin palstalaisille ilmaista. Esimerkiksi nuoren turhautumista siihen, että äiti ei pysty tai ole pystynyt suojaamaan nuorta isän väkivallalta kuvataan vain muutamassa tarinassa. On mahdollista, että tämä kertoo nuorten uskosta siihen, että äiti tekee parhaansa. Toisaalta nuoret voivat kokemuksiensa ja oman perheen dynamiikan tuntemisen perusteella ajatella, että muutos tilanteessa ja perheenjäsenten välisissä suhteissa ei ole mahdollinen tai todennäköinen. Ainakin nuorten lukuisat ilmaukset halusta lähteä heti kun mahdollista kertovat nuorten kokemuksesta, että tilanteen muuttuminen paremmaksi on miltei mahdotonta. Auttamisjärjestelmässä kuitenkin äitien kyvyttömyys suojata lapsia väkivallalta tekee äitiydestä puutteellisen ja traumatisoitumisen heikentämän, joka näkyy käytännössä esimerkiksi äidin vastuuttamisena (Keskinen 2005b, 310–311). Äidin kykenemättömyys suojata lastaan väkivallalta on myös asia, jolla esimerkiksi lastensuojelussa perustellaan lapsen terveyden, kasvun ja kehityksen vakavaa vaarantumista.

Modaliteettien näkökulmasta nuorten toimijuus suhteessa väkivaltaiseen vanhempaan toteutuu vahvasti haluamisen modaliteetin kautta. Haluaminen on toimijuuden modaliteettien hierarkiassa ylimpänä viitaten siihen, että haluamisen synnyttämä toimijuus ja toiminta on luonteeltaan vahvaa toimijuutta -siitäkin huolimatta, että halun kohteena olevalla toiminnalla ei ole välttämättä aina

realistisia toteutumismahdollisuuksia. Kun nuoret kertovat esimerkiksi painokkain sanankääntein aikeistaan karistaa lapsuudenkodin pölyt jaloistaan mahdollisimman nopeasti, näyttäytyy kirjoittajien toimijuus haluamisen modaliteetin kautta hyvin vahvana aiottuna toimijuutena. Haluaminen liittyy aineistossa myös menneen uudelleen arviointiin ja omien rajojen uudelleen määrittelyyn sekä haluun suojata äitiä ja pikkusisaruksia, mutta myös haluun ymmärtää väkivaltaista vanhempaa ja haluun rakentaa oma elämä erilaiseksi kuin mitä se on vanhemmalla ollut. Haluamisen kautta nuoren toimijaposition näyttäytyy itsevarmana, rohkeana ja itsevarmana, joka on nuoren selviytymisen ja itsenäistymisen kannalta merkityksellinen asia. Haluamisen ilmaisujen runsaus ei toisaalta poista sitä asiaa, että aineistossa on myös paljon täytymisen ja pakon ilmauksia liittyen erityisesti toimijuuteen väkivaltatilanteissa.

Haluamisen ja täytymisen lisäksi nuorten toimijuuden modaalisuudessa on paljon kykenemättömyyttä. Esimerkiksi kykenemättömyys puhua asioistaan vaikeuttaa monen nuoren kohdalla viranomaisavun hakemista ja saamista. Asioistaan kertominen voi saattaa nuoren vaaraan joutua itse väkivallan uhriksi, tai ylipäänsä tulla provosoineeksi vanhempaa uusiin väkivallan tekoihin toista perheenjäsentä kohtaan. Siksi tulkitseen nämä kykenemättömyyden kuvaukset äärimmäisen rajoittuneeksi, minimaaliseksi toimijuudeksi ja toimijuuden tunnoksi ja jo itsessään tällaisessa tilanteessa elämisen henkiseksi väkivallaksi lasta tai nuorta kohtaan. Vaikka joidenkin nuorten kohdalla kotiasioiden salaaminen johtuu siitä, että vanhemmat ovat kieltäneet nuorta puhumaan asioistaan, on useimmiten syynä nuoren pelko siitä, miten ympäristö suhtautuu hänen kertomaansa.

Se, että kykenemättömyyttä puhua asioista esiintyy suuressa osassa tarinoita, on valitettavaa ja huolestuttavaa, ja kertoo siitä, että alkoholiongelmien ja väkivalta edustavat yhteiskunnassamme vieläkin ”pirullisia” ja ratkaistavuudeltaan vaikeita ja monimutkaisia ongelmia, joista halutaan vaieta (Heino 2014, 286). Niin ikään suomalaiselle kulttuurille ominainen sisu, tapa ja ihanne pärjätä omillaan voivat osaltaan vaikeuttaa intiimeiksi koetuista asioista puhumista. Väkivallan näkymättömyyden historia on pitkä. Vaikka 1970-luvulla perheväkivalta ”hyväksyttiin” sosiaalisesti ongelmaksi selittäen sitä esimerkiksi alkoholismilla tai perhedynamiikalla, niin vasta vuosituhaten vaihteeseen tultaessa väkivalta ymmärrettiin myös sukupuolen valtaeroihin liittyvänä, itsenäisenä ongelmakenttänä. (Keskinen 2008, 314.) Perheneuvolan työkäytäntöjä tutkineen Keskinen mukaan väkivalta häviää edelleen asiakastyössä helposti muiden ongelmanmäärittelyjen, kuten lapsen oireiden diagnosoinnin ja testausten sekä vanhempien kasvatuskäytäntöjen tarkastelun joukkoon (mt., 318–320). Havainto on pulmallinen, koska väkivallan jääminen keskusteluissa taka-alalle voi toimia asiakkaalle viestinä siitä, ettei alun pitäenkään vaikeasti sanoitettavissa olevasta aiheesta saa tai

tarvitse puhua. Myös nuorten itseä vahingoittavan toimijuuden ilmausten suuri määrä on huolestuttavaa ja kertoo tulkintani mukaan osaltaan kykenemättömyydestä kertoa asioistaan ja hakea apua. Kaiken kaikkiaan kotona tapahtuvan väkivallan salaaminen on tämän tutkielman perusteella yleistä, ja suuri haaste erityisesti kaikille lasten kanssa työskenteleville. Väkivallan puheeksi ottaminen saattaa aiheuttaa nuorelle väkivallan uhkaa. Tästä syystä olisi tärkeää pohtia ja ottaa huomioon, millä tavalla väkivallan läheisyydessä elävä lapsi tai nuori itse haluaa tulla autetuksi. Varjomaailman kaltaiset foorumit voivat olla joillekin väkivaltaa kokeville lapsille ja nuorille, kuten myös aikuisillekin, ainoita kanavia pystyä puhumaan väkivallan kokemuksista ja saada vertaistukea.

Nuorten toimijuuden modaalisuus toteutuu tässä tutkielmassa myös tuntemisen modaliteetin kautta. Nuorten toimijuuden modaalisuuden tarkastelu tuntemisen kautta tuo esiin erityisesti sen, miten ristiriitaisten ja ambivalenttien tunteiden kanssa nuoret painiskelevat suhteessa väkivaltaiseen vanhempansa. Nuoret ilmaisevat väkivaltaista vanhempansa kohtaan paljon vahvoja negatiivisia tunteita kuten vihaa, turhautumista, kunnioituksen puutetta, pelkoa ja pettymystä, mutta myös myötätuntoa ja ymmärrystä. Nuorten toimijuus suhteessa äitiin ja sisaruksiin sekä muihin läheisiin tuo esiin kiintymyksen ja välittämisen tunteita, kun nuori pyrkii puolustamaan ja suojelemaan läheisiään ja kun nuori kertoo luottamuksesta läheisiinsä. Kaikkia edellä mainittuja tunteiden ilmaisuja voidaan tulkita tunnetoimijuuden eri muotoina.

Kun nuorilta on aikaisemmin kysytty vanhempiensa päihteiden käyttöön liittyviä tunteita, on häpeä tullut esiin noin joka toisen nuoren kohdalla (Takala & Ilva 2012, 177). Tässä tutkielmassa häpeän tunne on mainittu vain muutamassa tarinassa. Häpeän vähäisyys tässä aineistosta on mielenkiintoinen havainto. Vaikka häpeää ei sanana monestikaan mainita, voi toisaalta jotkut erityisen voimakkaat vihan ilmaisut tulkita ”häpeäraivona” tai ”häpeälamaannuksena” (Saurama 2002, 150). Niin ikään nuorten vaikeuden puhua asioistaan, koska eivät tiedä, miten muut asioihin suhtautuvat, voi tulkita merkiksi häpeän tunteesta. Silloin kyse olisi objektiivisesta häpeästä eli häpeämisestä toisen edessä ja häpeällisen asian paljastumisesta (Saurama 2002, 150). Toisaalta koska häpeä tunteena liitetään nimenomaisesti omaan itseen (Laitinen 2004, 118) ja oman idealisoidun minäkuvan hajoamiseen (Saurama 2002, 150), voi häpeän vähäinen ilmeneminen viitata myös siihen, että monet nuoret kykenevät näkemään itsensä vanhemman teoista erillisinä.

Tuija Virkki (2004, 44) on tarkastellut tunnetoimijuutta analysoidessaan vihakertomuksia. Hän toteaa, että joidenkin tulkintojen mukaan tunteisiin ja tuntemiseen on liitetty ajatus toimijan passiivisuudesta. Tunteet ikään kuin ”vievät” toimijaa, eivätkä ole toimijasta itsestään lähtevää toimijuutta. Nuorten pelon tunteet, joiden seurauksena kirjoittaja esimerkiksi lamaantuu

väkivaltatilanteissa, voinee tulkita tällaisena ”tunteiden valtaan joutumisena”, jolloin nuoren toimijuus näyttäytyy minimaalisena, miltei ”vietynä toimijuutena”. Toisaalta myös noissa tilanteissa kirjoittajan toiminnalla voi ajatella olevan päämäärä: selviytyä tilanteen yli. Silloin, kun kirjoittaja pelon vuoksi välttelee ja ennakoi väkivaltatilanteita esimerkiksi varomalla häiritsemästä ja suuttamasta vanhempaa, on toiminnan selkeänä tavoitteena väkivallan välttäminen. Toivottomuus ja epäluottamus tulevaisuuden suhteen näyttäytyvät myös välillä tunteina, jotka valtaavat nuoren mielen ja ikään kuin vievät nuoren mukanaan, ilman että nuori pystyy valitsemaan tunnetilaansa ja asennettaan elämää ja tulevaisuutta kohtaan. Toivottomuudelle esitetään myös perusteluja, esimerkiksi kuvauksia siitä, miten paljon pahaa kirjoittajalle on tapahtunut elämässään. Kun nuori etsii ja löytää oikeutusta tunteilleen ja niistä syntyvälle toimijuudelleen, ilmenee toimijuus moraalitoimijuutena (Virkki 2004, 57, 62).

Vihaa pidetään väkivallan kokijan selviytymisen näkökulmasta tärkeänä tunteena, koska sen avulla on mahdollista asettua toimijaksi (Honkatukia 2008, 98). Tässä tutkielmassa viha auttaa nuoria haluamaan muuta ja näyttäytyy vahvan, aiotun toimijuuden kautta esimerkiksi nuoren vakaana päätöksenä lähteä pois kotoa heti kun se on mahdollista. Kuten Virkin (mt. 63) vihakertomuksissa, myös tässä tutkielmassa vihan ja katkeruuden tunteiden kautta ilmaistu toimijuus näyttäytyy passiivisuuden sijaan pikemminkin nuoren kyvykkyytenä arvioida itseensä kohdistuneita epäoikeudenmukaisuuksia, eli väkivallan kokemuksia, ja tuntea oikeutetusti vihan ja katkeruuden tunteita. Tästä näkökulmasta myös nuorten ilmaisema viha on moraalitoimijuutta (mt. 57, 62), jota nuoret perustelevat kirjoituksissaan väkivallalle altistumisella, ja tällä tavalla rakentavat itsestään kuvaa vakavasti otettavana moraalitoimijana. Viha voi olla yksi vaihe vaikeiden kokemusten käsittelyssä ja niiden sopeuttamisessa osaksi omaa elämää (Honkatukia 2008, 98). Myös tässä tutkielmassa vihan ilmaisut vaikuttivat olevan osa prosessia, jossa kirjoittajat alkavat vertailla omia kotiolojaan ja arvioida väkivallan kokemuksia uudella tavalla. Tarinoista ei yleensä käy ilmi, minkä ikäisenä kirjoittajat tätä uudelleenarviointia tekevät, mutta yksi kirjoittaja kertoo alkaneensa ymmärtää vanhempien tilannetta noin 10-vuotiaana, toinen kertomansa mukaan 10–13 –vuotiaana ja kolmas kirjoittaja toteaa ymmärtävänsä nyt 16-vuotiaana, mutta aikaisemmin ei.

Kun toimijuuden modaliteetteja tarkastellaan aineistossa niiden lukumäärän ja yleisyyden suhteen, ovat haluaminen, täytyminen sekä kykenemättömyys suurin piirtein yhtä paljon edustettuina, voiminen ja kykeneminen edellisiä vähemmän. Modaliteettien tarkastelu lukumääräisesti ei sinänsä kerro aineistosta kaikkea, koska esimerkiksi täytymistä saattaa löytyä jokaisesta toimijuuskategoriasta. Huomionarvoista kuitenkin on, että osaamisen modaliteetti on aineistossa selvästi vähiten edustettuna. Osaamisen kuvausten vähäisyys aineistossa ei kerro pelkästään

kirjoittajien ”osaamattomuudesta”, vaan liittyy osaltaan kirjoittajien nuoreen ikään, mutta mahdollisesti myös itseluottamuksen puutteeseen, joiden vuoksi nuorten on vaikea tunnistaa omaa osaamistaan. Toisaalta osaamisen kautta tulkittu luottamus omaan selviytymiseen ja omaan, hyvään tulevaisuuteen tuli esiin joka seitsemännen kirjoittajan kohdalla. Se osoittaa nuorten vahvaa toimijuudentuntoa, joka voi tulevaisuudessa toimia myös nuoren toimijuuden resurssina. Nuorten toimijuuden modaalisuus näyttäytyy joskus myös jatkumona modaliteetista toiseen. Etenkin virtuaaliset, olemisen tapaa ilmaisevat halu ja täytyminen aktualisoituvat varsinaisena toimintana. Esimerkiksi halu määritellä omia rajoja uudelleen saattaa toteutua toimintana kykenemisen modaliteetin kautta nuoren pystyessä kertomaan vanhemmalle oman mielipiteensä. Niin ikään esimerkiksi täytyminen ja pakko vältellä väkivaltaa voi ilmetä kykenemättömyytenä leikkiä äänekkäästi.

9.3. Pohdintaa aineistoon ja menetelmään liittyen

Tässä tutkielmassa on käytetty luonnollista aineistoa, koska Varjomailman kirjoittajia ei ole erikseen pyydetty kertomaan väkivallasta. Tässä mielessä autenttiset, kirjoittajan omasta halusta kirjoitetut kuvaukset väkivaltatilanteista ovat aineisto, jonka syntymistä ja sisältöä tutkija ei ole tahtomattaankaan voinut ohjailta. Nuorten väkivaltakokemuksia haastatteleamalla tutkinut Øverlien (2016, 4) toteaa, että haastattelutilanteella saattaa olla vaikutusta siihen, miten nuori esittää oman roolinsa väkivaltatilanteessa, koska haastattelijan kysymykset ja läsnäolo saattavat ohjata jossain tapauksessa haastateltavaa painottamana oman roolinsa merkitystä tilanteen etenemisessä. Tässä tutkielmassa nuorten kuulijana ei ole haastattelija, vaan muut palstan kirjoittajat, mutta myös tällä saattaa olla vaikutusta tapaan, jolla nuoret kertovat elämästään. Toisten palstalaisten kirjoituksista on esimerkiksi mahdollista ottaa mallia, ja joidenkin peräkkäisten kirjoitusten kohdalla onkin nähtävissä, että kirjoittajat käsittelevät samoja aihepiirejä tai ikään kun vastaavat edellisen kirjoittajan tarinaan kertomalla samasta aiheesta omalta näkökannaltaan. Esimerkiksi kirjoittaja itsetuhoisuudesta kertovat tarinat esiintyvät mielestäni jonkin verran ”ryppäissä”, ajallisesti lähellä toisiaan. Kun vertaisryhmätoimintaa on tutkittu, on uusien toimintamallien oppiminen, ja asioiden ymmärtäminen on koettu tärkeänä yhteenkuuluvuuden ohella. Mahdollisuus hengähtää vertaistensa parissa on myös tullut esiin (Holmila ym. 2008, 429 mukaan).

Se, että tarinat on kirjoitettu nettipalstalle tietoisena kohdeyleisöstä, voi vaikuttaa myös kirjoitusten sisältöön ja sävyyn. Esimerkiksi osaamisen modaliteetin kohdalla oli paljon kannustuksen ilmaisuja muille palstalaisille. Verkkovertaistukiryhmiä ohjanneen Pärssisen (2014) mukaan jotkut ryhmiin

osallistujat ottavat pääasialliseksi roolikseen tukea muita, joskus jopa itsensä ja oman tuen kustannuksella. Positiivisen ja luottavaisen tulevaisuuskuvan luominen voi siis jonkun kirjoittajan kohdalla olla enemmän toisen kirjoittajan kannustamista, kuin oman toimijuuden kuvausta. Palstalle kirjoittaja saattaa myös miettiä, minkälaisen kuvan hän onnistuu muille kirjoittajille itsestään antamaan. Osaamisen kuvausten kohdalla, kun kirjoittajat puhuvat taidoistaan vanhemman väkivallan lievittämisessä, jäin miettimään kirjoittajien itsestään antamaa, hyvin positiivista ja itsevarmaa kuvaa. Toisaalta myös raadolliset kuvaukset, esimerkiksi väkivaltatilanteista kertominen ovat hyvinkin aitoja ja paljaita, koska kirjoittajan ei todennäköisesti tarvitse salata samankaltaisia asioita kokeneilta kirjoittajilta mitään epämiellyttävää. Narratiivista tutkimusta tehnyt Vilma Hänninen (2010, 131) puhuu samasta asiasta todetessaan, että kertomisen avulla kertoja voi esittää itsensä esimerkiksi viattomana, arvostettavana tai myötätuntoa kaipaavana.

Toimijuuden modaaliteettien tutkiminen nuorten kirjoituksista näyttäisi siinä mielessä olevan sopiva analyysimenetelmä tähän tutkielmaan, että tutkittavat ovat suurimmaksi osaksi jo nuoria. Pienempien lasten kohdalla ongelmaksi saattaisi tulla modaaliteettianalyysin kohdalla kirjallisen ilmaisun kehittymättömyys ja sanavaraston niukkuus. Romakkaniemi (2010) toteaa tutkiessaan masennuksen modaaliteettejä, että kysymys on modaaliteettien tulkinnan kohdalla monesti aste-eroista ja toteaa, että jotkut toimijuuden ilmaukset olisi voida tulkita useammankin modaaliteetin kautta. Tein saman huomion analyysiä tehdessäni ja tämän tutkielman aineistossa eronteko kykenemättömyyden ja täytymisen modaaliteettien välillä oli hankalin. Onko esimerkiksi kotoa pois lähteminen väkivallan uhkan vuoksi kykenemättömyyttä olla kotona, vai pakkoa lähteä kotoa pois? Toisaalta tämä on hyvä esimerkki siitä, että tulkinnanvaraisuus eri modaaliteettien kesken eivät vaikuta tulkintaan siitä, että joka tapauksessa kyseisessä tilanteessa nuoren toimijuus näyttäytyy turvattomasta toimijapositiona käsin toteutuvana.

9.4. Lopuksi

Tämän tutkielman tulosten perusteella ajattelen Holmilan ja Ilvan (2010, 47–48) tapaan toimijuuden näkökulman olevan tärkeä erityisesti päihdeperheissä kasvavien nuorten tutkimisessa, koska omasta toimijuudesta nouseva elämän hallinnan tunne voi vahvistaa lasten ja nuorten selviytymistä kuormittavassa perhetilanteessa. Toimijuuden kautta on mahdollista suojautua vanhemman päihteiden käytön haitoilta, joka tulee tässä tutkielmassa esiin etenkin kykenä ennakoita ja vältellä väkivaltatilanteita sekä mahdollisuutena luottaa lähipiiristä saatavaan tukeen, mutta myös taitona hakea apua. Ronkaisen (2006, 1) mukaan toimijuus, jossa olisi aidosti mahdollista punnita

vaihtoehtoja ja reflektoida omaa toimijuuttaan on lapsen asemassa vaikeaa. Myös tässä tutkielmassa koti on monelle nuorelle rajoitettu ja vaarallinen toimijuuden tila, jossa pakko ja vaihtoehtottomuus kaventavat väkivallan läheisyydessä elävän lapsen ja nuoren toimijuutta. Nuoret eivät esimerkiksi voi muuttaa pois kotoa, vaikka haluaisivat. Toisaalta kirjoittajien kuvaukset toimijuudestaan tuovat ilmi, että heillä on hyvin vahvaa toimijuutta tässä ahtaassa tilassa. Osa nuorista on tietoisia siitä, mitä vaikutuksia omalla toimijuudella saattaa väkivaltatilanteessa olla. He refleктоivat omaa toimijuuttaan aikaisempien kokemustensa perusteella ja punnitsevat toimintansa vaihtoehtoja sen mukaan.

Verrattuna suurimpaan osaan aikaisempia tutkimuksia nuorten väkivaltakokemuksista, erona tässä tutkielmassa oli pyrkimys nuorten toimijuuden kokonaisuuden hahmottamiseen. Osa tästä toimijuudesta on toimintaa akuutissa väkivaltatilanteessa tai sen uhatessa, mutta suuri osa toimijuudesta tapahtuu näiden tilanteiden ulkopuolella, esimerkiksi ajatuksina oman toimijuuden mahdollisuuksista ja rajoitteista. Erityisesti näiden toimijuuden kuvausten kautta tulee esiin, kuinka kodissa tapahtuva väkivalta on nuorelle läsnä, vaikka nuori ei olisi näkemässä tai kuulemassa väkivaltatilannetta, tai olisi itse väkivallan kohteena. Sama ilmiö on tullut esiin useasti aikaisemminkin lasten ja nuorten väkivaltakokemuksia tutkittaessa (Callaghan ym. 2015; Sousa ym. 2011; Holmberg 2003), mutta erityisesti tässä tutkielmassa tulee näkyväksi, kuinka väkivallan ilmapiiri voi olla nuoren ”pään sisällä” (vrt. Callaghan 2015) jatkuvasti, vieden paljon psyykkistä energiaa ja vaikeuttaen nuoren omaan elämään ja ikätasoiisiin asioihin keskittymistä. Eläminen väkivallan läheisyydessä vaikeuttaa jokapäiväistä koulukäyntiä ja oman tulevaisuuden suunnittelua, aiheuttaa päivittäistä huolta läheisten hyvinvoinnista ja suuntaa nuorta käyttämään itseä vahingoittavia selviytymiskeinoja, sekä pakottaa nuoren käsittelemään runsaita vihan, turhautumisen ja pettymyksen tunteita, usein kaiken lisäksi yksin. Havainto siitä, että kirjottaja tällä tavoin altistuu väkivallan ilmapiirille muulloinkin kuin itse väkivaltatilanteessa on esillä miltei kaikissa tarinoissa, ja tekee osaltaan oikeutta termille: *väkivallalle kotonaan altistuneet lapset* (esim. Forsberg 2004, 83).

Vaikka tässä tutkielmassa nuorten kokemukset korostavat kotona koettuja hankaluuksia, eivät nuorten tarinat ole mustavalkoisia, eikä kenenkään kirjoittajan elämä ole toivottavasti pelkästään vanhempien päihteidenkäyttöä, riitoja ja väkivaltaa. Lapsen elämää eläytymistarinoiden kautta tutkineen Helavirran (2006, 217) mukaan lapsen hyvää tai huonoa elämää ei voi käsittää mustavalkoisesti pelkästään myönteisinä tai kielteisinä ilmiöinä: ”*Koulussa ei ole aina tylsää tai kotona ei ole aina hankalaa.*” Tässä tutkielmassa on pysähdetty nuorten omien merkityksenantojen äärelle ja pyritty kunnioittamaan niitä. Tämä on tärkeää, jotta saataisiin lisää ymmärrystä siitä, miltä nuoren hyvä ja huono elämä, perhe, vanhemmat ja ympäröivä maailma, näyttävät nuoren toimijuudesta käsin.

Lähteet

- Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) (2001) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä, 133–157.
- Aaltonen & Rinne (toim.) (1999) Perhe terapiassa. Vuoropuhelua vuosituhannen vaihtuessa. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Aatsinki, Ulla & Valenius, Johanna (toim.) (2005) Ruumiita ja mustelmia. Näkökulmia väkivallan historiaan. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Gummerus. Saarijärvi.
- Ackerman, Robert (1990) Lapsuus lasin varjossa. Lapsi alkoholistiperheessä. Opas vanhemmille, ammattikasvattajille ja hoitotyöntekijöille. A-klinikkasäätiö. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Alanen, Leena & Kiili, Johanna & Kuukka, Anu & Lehtinen, Anja-Riitta (2005) Terveys, hyvinvointi ja lasten toimijuus. Teoksessa: Timantit. Terveystieteiden tutkimusohjelmasta. Juvenes Print. Tampere, 117–126.
- Alanen, Leena (2009) Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa: Alanen, Leena & Karila K (toim.) (2009) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino, 9-30.
- Alanen, Leena & Karila, K. (toim.) (2009) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Vastapaino. Tampere.
- Antikainen, Jukka (1999) Perheväkivallan perhekeskeinen hoito. Teoksessa: Aaltonen & Rinne (toim.) (1999). Perhe terapiassa. Vuoropuhelua vuosituhannen vaihtuessa. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Bordonaro, Lorenzo, I (2012) Agency does not mean freedom. Cape Verdean street children and the politics of children's agency. *Children's geographies* 17 (4), 413-426. Saatavilla verkossa: <http://www-tandfonline-com.ezproxy.jyu.fi/doi/full/10.1080/14733285.2012.726068> Luettu 15.10.2016
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc J.D. (1995) Refleksiiviseen sosiologiaan. Tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta. Suomenkielinen laitos: M'hammad Sabour & Mikko A. Salo (toim.). Joensuu University Press. Joensuu.
- Butler, Ian & Williamson, Howard (1994) *Children Speak: Children, Trauma and Social Work*. Longman. Harlow.
- Callaghan, Jane E. M. & Alexander, J. H. (2015) Understanding Agency & Resistance Strategies (UNARS): Children in situations of domestic violence & abuse. Saatavilla verkossa: [http://www.unars.co.uk/resources/UNARS%20Final%20Project%20Report%20\(1\).pdf](http://www.unars.co.uk/resources/UNARS%20Final%20Project%20Report%20(1).pdf) Luettu 25.9.2016.
- Callaghan, Jane E. M., Joanne H. Alexander, Judith Sixsmith, and Lisa Chiara Fellin (2015) Beyond "Witnessing": Children's Experiences of Coercive Control in Domestic Violence and Abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 1–31. Saatavilla verkossa: <http://jiv.sagepub.com.ezproxy.jyu.fi/content/early/2015/12/10/0886260515618946.full.pdf+html> Luettu 11.9.2016.
- Childwise (2010) Third of children 'scared' by adult drinking. – Report for CBBC Newsround July 2010. Saatavilla verkossa: <http://www.bbc.com/news/10491057> Luettu 10.9.2016
- Cork, Margaret (1992) Unohdetut lapset. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 4. Muuttumaton 3. painos, alkuperäisteos vuodelta 1970.

- Cummings, E. Mark & Schermerhorn, Alice C. (2002) A developmental perspective on children as agents in the family. Teoksessa: L. Kuczynski, Leon (toim.) (2003) Handbook of Dynamics in Parent-child relations. SAGE Publications, Thousand Oaks, California. Saatavilla E-kirjana: <http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmx1YmtfXzQ3NDQzN19fQU41?sid=01d8578a-c1e6-4a18-a47e-803086cc9bd6@sessionmgr4008&vid=0&format=EB&lpid=lp_91&rid=0>
- Elo, Satu & Kyngäs, Helvi (2008) The qualitative content analysis process. Journal of Advanced Nursing. 62 (1), 107-115. Saatavilla verkossa: <<http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=8ee686f1-9569-4e74-9156-409049f60de9%40sessionmgr4009&hid=4212>>
- Eriksson, Maria & Hester, Marianne & Keskinen, Suvi & Pringle, Keith (toim.) (2005) Tackling Men's Violence in Families: Nordic Issues and Dilemmas. Policy Press: Bristol. Saatavilla e-kirjana: <<http://site.ebrary.com.ezproxy.jyu.fi/lib/jyvaskyla/reader.action?docID=10281251>>
- Eriksson, Maria & Näsman, Elisabet (2008) Participation in family law proceedings for children whose father is violent to their mother. Childhood 15, 259–275. Saatavilla verkossa: <http://chd.sagepub.com.ezproxy.jyu.fi/content/15/2/259.full.pdf+html> Luettu 15.10.2016
- Eriksson, Maria & Näsman, Elisabet (2012) Interviews with Children Exposed to Violence. Children & Society 26, 63–73.
- Eskola, Jari (2001) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen tutkimuksen analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa: Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) (2001). Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä. 133-157.
- Eskonen, Inkeri (2005) Perheväkivalta lasten kertomana. Miten ja mitä lapset kertovat terapeutisissa ryhmissä perheväkivallasta. Akateeminen väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 1107. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampereen yliopistopaino Oy. Tampereen yliopisto.
- Emirbayer, Mustafa & Mische, Ann (1998) What Is Agency? American Journal of Sociology 103:4, 962–1023. Saatavilla verkossa: <http://www.jstor.org.ezproxy.jyu.fi/stable/pdf/10.1086/231294.pdf> Luettu 9.10.2016.
- Eteläpelto, Anneli & Heiskanen, Tuula & Collin, Katja (toim.) (2011) Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa. Aikuiskasvatuksen 49. vuosikirja. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura. Hansaprint Oy. Vantaa.
- Eteläpelto, Anneli & Heiskanen, Tuula & Collin, Katja (2011) Mahdollisuudet, tilat ja toisin toimimisen paikat työssä ja koulutuksessa. Teoksessa: Eteläpelto, A & Heiskanen, T & Collin, K (toim.) (2011). Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa. Aikuiskasvatuksen 49. vuosikirja. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura. Hansaprint Oy. Vantaa, 355–365.
- Evans, Deborah (2006) Children, Alcohol and Family Violence. Teoksessa: Harbin F & Murphy M (toim.) (2006). Secret lives: growing with substance. Working with children and young people affected by familial substance misuse. Russell House Publishing, 55–79.
- Fagerlund, Peltola, Kääriäinen, Ellonen & Sariola (2014) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja.
- Forsberg, Hannele (2002) Lasten asiakkuudet ja kokemukset turvakodissa. Arviointitutkimus Lapsen aika – projektista. Ensi- ja turvakotien liitto. Julkaisu 31. Nykypaino Oy. Helsinki.
- Forsberg, Hannele (2004) Havaita, nimetä, uudelleen määrittää, vaieta – lapsia koskevan kotiväkivallan kategorisoinnista. Teoksessa: Aatsinki, Ulla & Valenius, Johanna (toim.) (2004). Ruumiita ja mustelmia. Näkökulmia väkivallan historiaan. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi.

- Forsberg, Hannele (2005) "Talking feels like you wouldn't love Dad anymore": children's emotions, close relations and domestic violence. Teoksessa: Eriksson M, Hester M, Keskinen S, Pringle K (toim.) (2005). Tackling Men's Violence in Families. Nordic Issues and Dilemmas. Policy Press: Bristol, 49–65.
- Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta & Anis, Merja (2006) Lapset ja sosiaalityö: kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS-kustannus. Juva.
- Giddens, Anthony (1984) Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta- analyysissä. Otava. Keuruu.
- Granfelt, Riitta (2006) Pahasta kirjoittaminen. Teoksessa: Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (2006). Pahan kosketus. PS-kustannus. Juva.
- Granholm, Camilla (2010) Virtuaalinen auttamisympäristö voimaannuttavan vuorovaikutuksen ja sosiaalisen tuen tarjoajana. Teoksessa: Pohjola, Anneli & Kääriäinen, Aino & Kuusisto-Niemi, Sirpa (toim.) (2010) Sosiaalityö, tieto ja teknologia.
- Greimas, A. J. and J. Courtés (1982) Semiotics and language : an analytical dictionary. Saatavilla verkossa: http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzYzMF9fQU41?sid=cdcee3db-b2a1-429f-8573-cc8f7919f4e2@sessionmgr4006&vid=0&format=EB&lpid=lp_COVER-2&rid=0
- Gordon, Tuula (2005) Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Teoksessa: Meurman-Solin, Anneli & Pyysiäinen, Ilkka (toim.) (2005) Ihmistieteet tänään. Gaudeamus. Tampere.
- Haavisto, Helena (2003) Lapsen huomioiminen päihdeperhetyössä. Teoksessa: Kujala, Virpi (toim.) (2003) Eevan perhe – projekti. Sininauhaliiton Eevan perhe – projektin julkaisu. Näkökulmia päihdeiden käytöstä kärsivien naisten/ äitien ja heidän lastensa tukemiseen. Painohäme Oy
- Halme, Nina (2009) Isän ja leikki-ikäisen lapsen yhdessäolo. Yhdessäoloa, isänä toimimiseen liittyvää stressiä ja isän tyytyväisyyttä parisuhteessa kuvaavan rakenneyhtälömallin kehittäminen ja arviointi. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Tutkimus 15. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Lääketieteellinen tiedekunta. Hototieteen laitos. Yliopistopaino. Helsinki. Saatavilla verkossa: <<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66490/978-951-44-7794-2.pdf?sequence=1>>
- Harbin, Fiona & Murphy, Michael (toim.) (2006) Secret lives: growing with substance. Working with children and young people affected by familial substance misuse. Russel House Publishing.
- Heino, Tarja (2014) Lastensuojelun pirullinen tehtävä. Teoksessa: Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari (toim.) (2014) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Juvenes print-Suomen yliopistopaino. Tampere, 286-308.
- Heinonen, Anna (2015) The construction of 'disciplinary' violence against children - social workers, police officers and parents rationales. Turun yliopiston julkaisuja B, 410. Painosalama Oy. Turku.
- Heiskala, Risto (2000) Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriassa. Tammer-Paino. Tampere.
- Heiskanen, Markku (2002) Väkivalta, pelko, turvattomuus. Surveytutkimusten näkökulmia suomalaisten turvallisuuteen. Tilastokeskus. Tutkimuksia 236. Hakapaino Oy. Helsinki.
- Helavirta, Susanna (2006) Lapset ja sosiaalityö. Lasten hyvä ja huono elämä eläytymistarinoiden valossa. Teoksessa: Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta & Anis, Merja (2006) Lapset ja sosiaalityö: kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS-kustannus. Juva.
- Holmberg, Tiina (2003) Lapset ja vanhempien päihdeongelma. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 48. Saarijärven Offset. Saarijärvi.
- Holmila, Marja & Bardy, Marjatta & Kouvonen, Petra (2008) Lapsuus päihdeperheessä ja kielteisen sosiaalisen perimän voittaminen. Yhteiskuntapolitiikka 73 (4), 421–432.

- Holmila, Marja & Ilva, Minna (2010) Näkymätön uhri vai pätevä toimija? Vanhempiensa päihteidenkäytöstä kärsivien lasten mielipiteitä ja selviytymiskeinoja. Teoksessa: Roine, Mira & Ilva, Minna & Takala, Janne (toim.) (2010) Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57. Helsinki: Multiprint Oy.
- Honkatukia, Päivi & Pösö, Tarja (2004) Rajattu tila, sukupuoli ja väkivalta. Nuoret puhumassa väkivallasta koulukodissa. Teoksessa: Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.) (2004). Sukupuoli ja sosiaalityö. PS-Kustannus. WS Bookwell Oy. Juva, 131–161.
- Honkatukia, Päivi (2008) Nuorena koettu seksuaalinen väkivalta selviytymisen näkökulmasta. Teoksessa: Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.) (2008) Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 84–105.
- Honkasalo, Marja-Liisa (2006) ”Aika aikaa kutakin”. Naisnäkökulmia toistoon ja toimijuuteen. Teoksessa: Kupiainen Tarja & Valimo Sinikka (toim.) (2006) Välimatkoilla. Kirjoituksia etnisyydestä, kulttuurista ja sukupuolesta. Vaasagraphics Oy. Vaasa, 103–121.
- Honkasalo, Marja-Liisa (2008) Reikä sydämessä. Sairaus pohjoiskarjalaisessa maisemassa. Vastapaino. Tampere.
- Huhtalo, Pekka & Kuhanen, Jarkko & Pyykkö, Eero (2003) Kotona turvassa. katkaise väkivallan kierre. Suomen mielenterveysseura. kotona turvassa – projektin julkaisu. Dark Oy. Vantaa.
- Humppi, Sanna-Mari (2008) Poliisin tietoon tullut lapsiin ja nuoriin kohdistuva väkivalta. poliisiammattikorkeakoulun raportteja 25/ 2008. Tampereen yliopistopaino Oy. Tampere.
- Hurtig, Johanna (2006) Lapset ja sosiaalityö. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa: Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta & Anis, Merja (2006) Lapset ja sosiaalityö: kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS-kustannus. Juva.
- Hurtig, Johanna (2013) Taivaan taimet. Uskonnollinen yhteisöllisyys ja väkivalta. Hansaprint Oy. Vantaa.
- Husso, Marita (2003) Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Vastapaino. Tampere.
- Huttunen, Marjukka & Husso, Marita & Hietämäki, Johanna (2015) Sukupuoliero parisuhdeväkivallan yleisyydessä ja sen havaitsemisessa lasten ja nuorten näkökulmasta. Janus 23 (4), 369-386. Saatavilla verkossa: <<http://ojs.tsv.fi/index.php/janus/article/view/53491>> Luettu 10.10.2016.
- Hämäläinen, Kati (2012) Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Tieteellinen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Sosiaalityön yksikkö. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja. Helsinki. Saatavilla verkossa: <http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/8f0067285453f7773c7a4a50a3ce882b/1480023743/application/pdf/3231118/H%20C3%A4m%C3%A4inen_Perhehoitoon%20sijoitettujen_net.pdf>
- Hänninen, Vilma (2010) Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa: Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) (2010) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin näkökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Juva.
- ISPCC (2010) If they're getting loaded, why can't I? Raportti kyselytutkimuksesta. Irish Society for the Prevention of Cruelty to Children. Saatavilla verkossa: http://www.drugsandalcohol.ie/14344/1/ispcc_NCC%2BSURVEY%2B-%2BFULL%2BONLINE%2BVERSION%5B1%5D.pdf
- Itäpuisto, Maritta (2001) Pullon varjosta valoon. Vanhempiensa alkoholinkäytöstä kärsineiden selviytymistarinoita. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 22. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus.
- Itäpuisto, Maritta (2005) Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta. Tieteellinen väitöskirja. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 124. Kopijyvä. Jyväskylä. Saatavilla verkossa: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_951-27-0075-1/urn_isbn_951-27-0075-1.pdf Luettu 1.10.2016.

- James, Allison & James, Adrian (2008) *Key Concepts in Childhood Studies*. SAGE Publications. The Cromwell Press Ltd. Trowbridge, Wiltshire.
- James, Allison & Prout, Alan (toim.) (1990) *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. Falmer Press, London.
- Johansson, Sari & Kokkonen, Sari (1992) *Alkoholiperheen lapsi lastensuojelun sosiaalityössä. A-klinikkasäätien raporttisarja nro 10*. Helsinki.
- Jokinen, Eeva; Kaskisaari, Marja & Husso, Marita (toim.) (2004) *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, Arto (2000) *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri*. University Press. Tampere. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala. Saatavilla verkossa: <<http://urn.fi/URN:ISBN:951-44-5593-2>> Luettu 17.9.2016.
- Jäppinen, Maija (2013) *Lähisuhdeväkivallan kokemus ja toimijuuden jännitteet*. Etnografinen tutkimus naisista venäläisten sosiaalikeskusten kriisiosastoilla. Teoksessa: Virokannas, Elina & Väyrynen, Sanna (toim.) (2013) *Varjoja naiseudessa*. Painettu EU:ssa.
- Jäppinen, Maija (2015) *Väkivaltatyön käytännöt, sukupuoli ja toimijuus*. Etnografinen tutkimus lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten auttamistyöstä Venäjällä. Tieteellinen väitöskirja. Sosiaalityeiden laitoksen julkaisuja 2015:3. Helsingin yliopisto. Saatavana verkossa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/144319/vakivalt.pdf?sequence=1>
- Jyrkämä, Jyrki (2007) *Toimijuus ja toimijatilanteet – aineksia ikääntymisen arjen tutkimukseen*. Teoksessa: Seppänen, Marjaana & Karisto, Antti & Kröger, Teppo (toim.) (2007). *Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä*. PS-kustannus. Jyväskylä, 195–217.
- Jyrkämä, Jyrki (2008) *Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä – hahmottelua teoreettis-metodologiseksi viitekehykseksi*. *Gerontologia* 4, 190–203.
- Karjalainen, Karoliina & Montonen, Marjatta & Raitasalo, Kirsimarja & Ruokolainen, Otto & Tigerstedt, Christoffer & Warpenius, Katariina & Wuorio, Sanna (2015) *Alkoholin, tupakan, huumeiden ja rahapelien haitat läheisille, sivullisille ja yhteiskunnalle*. THL – Tutkimuksesta tiiviisti 34/2015. Saatavilla verkossa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/127131/URN_ISBN_978-952-302-556-1.pdf?sequence=1 Luettu 10.9.2016.
- Kaskisaari, Marja (2004) *Työstä uupunut: kärsimyksen modaalisuus*. Teoksessa: Jokinen, Eeva; Kaskisaari, Marja & Husso, Marita (toim.) (2004): *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*. Vastapaino, Tampere.
- Katz, Emma (2015) *Domestic Violence, Children's Agency and Mother-Child Relationships: Towards a More Advanced Model*. *Children & Society* 29, pp. 69–79. Saatavilla verkossa: <<http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=69a801b4-ed09-49fd-9847-9c4653ee26cd%40sessionmgr4009&vid=3&hid=4212>>
- Keskinen, Suvi (2005a) *Commitments and contradictions: linking violence, parenthood and professionalism*. Teoksessa: Eriksson, Maria & Hester, M & Keskinen, Suvi & Pringle, K (toim.) (2005). *Tackling Men's Violence in Families. Nordic Issues and Dilemmas*. Policy Press: Bristol; 49–65.
- Keskinen, Suvi (2005b) *Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat*. Tampere university press. Tampere.
- Keskinen, Suvi (2008) *Näkyvissä ja näkymättömissä. Väkivalta perheammattilaisten työskentelyssä*. Teoksessa: Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.) (2008) *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 311–343.
- Kivitie-Kallio, Satu & Politi, Johanna (2004) *Päihteitä käyttävän äidin lapsi*. Teoksessa: Söderholm, Annlis & Halila, Ritva & Kivitie-Kallio, Ritva & Mertsola, Jussi & Niemi, Sirkku (toim.) (2004). *Lapsen kaltoinkohtelu*. Duodecim. Otavan kirjapaino Oy. Keuruu.

- Koponen, Anne (2004) Sikiöaikana päihteille altistuneiden lasten kasvuympäristö ja kehitys. Kehitysvammaliiton tutkimusyksikkö Kotu. Helsinki. Saatavilla verkossa: <<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sosps/vk/koponen/sikioaik.pdf>>
- Krug, Etienne G & Dahlberg, Linda L. & Mercy, James A & Zwi, Anthony B & Lozano, Rafael (2005) Väkiältä ja terveys maailmassa. WHO:n raportti. Terveystieteiden tutkimuskeskus, Jyväskylä. Saatavilla verkossa: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/42495/6/9529608993_fin.pdf Luettu 13.9.2016
- Kuczynski, Leon (toim.) (2003) Handbook of Dynamics in Parent-child relations. SAGE Publications, Thousand Oaks, California. Saatavilla E-kirjana: <http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzQ3NDQzN19fQU41?sid=01d8578a-c1e6-4a18-a47e-803086cc9bd6@sessionmgr4008&vid=0&format=EB&lpid=lp_91&rid=0>
- Kupiainen, Tarja & Valimo, Sinikka (toim.) (2006) Välimatkoilla. Kirjoituksia etnisyydestä, kulttuurista ja sukupuolesta. Vaasagraphics Oy. Vaasa.
- Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.) (2004) Sukupuoli ja sosiaalityö. PS-Kustannus. WS Bookwell Oy. Juva
- Kiili, Johanna (2006) Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. Tieteellinen väitöskirja. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 283. Jyväskylän yliopisto. Saatavilla verkossa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13311/9513924009.pdf?sequence>
- Laine, Terhi (2008) Sosiaaliohjaus ja asiakkaan subjektiaseama diakonialaitoksessa. Janus 16 (3), 228–244.
- Laitinen, Merja. (2004) Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Tampere: Vastapaino.
- Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (2006) Pahan kosketus. PS-kustannus. Juva.
- Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari (toim.) (2014) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Juvenes print-Suomen yliopistopaino. Tampere, 286–308.
- Larson, Reed W. (2000) Towards a psychology of positive youth development. American Psychologist, Vol. 55, No. 1, 170–183. Saatavilla verkossa: <http://search.proquest.com.ezproxy.jyu.fi/docview/614356330/fulltextPDF/DDD37573DDB64294PQ/16?accountid=11774>
- Lattu, Emmi (2008) Naisten tekemä väkiältä. Teoksessa: Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.) (2008) Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 168-192.
- Lehtinen, Anja-Riitta (2009) Lasten toiminta, toimintaresurssit ja toimijuus päiväkodissa. Teoksessa: Alanen, Leena & Karila, K. (toim.) (2009) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Vastapaino. Tampere, 89–114.
- Leiman, Markus (2010) Avuttomuus ja häpeä. Saatavilla verkossa: <<http://www.aeo.fi/wordpress/wp-content/uploads/2010/12/111-Avuttomuus-ja-h%C3%A4pe%C3%A4.pdf>> Luettu 15.10.2016
- Lepistö & Paavilainen (2011) Tyttöjen ja poikien erilainen selviytyminen perheväkivallasta. Janus 19 (3), 221–237. Saatavilla verkossa: <http://ojs.tsv.fi/index.php/janus/article/view/50619/15347> Luettu 26.11.2016.
- Lohiniva-Kerkelä, Mirva (toim.) (2006) Väkiältä – seuraamukset ja haavoittuvuus. Talentum. Karisto Oy. Hämeenlinna.
- Lähteenmaa, Jaana (2010) Nuoret työttömät ja taistelu toimijuudesta. Työpoliittinen aikakauskirja 4/2010.
- Miles, Matthew B & Huberman, A. Michael (2004) Qualitative data analysis: an expanded sourcebook. Sage. Thousand Oaks. Calif.

- Morrow, Virginia (2002) *Perspectives on Childrens Agency Within Families. A View From the Sociology of Childhood*. Teoksessa: Kuczynski, Leon (toim.) (2003). *Handbook of Dynamics in Parent-child relations*. SAGE Publications, Thousand Oaks, California. Saatavilla E-kirjana: <http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmxIYmtfXzQ3NDQzNi9fQU41?sid=01d8578a-c1e6-4a18-a47e-803086cc9bd6@sessionmgr4008&vid=0&format=EB&lpid=lp_91&rid=0>
- Moylan, Carrie A. & Herrenkohl, Todd I & Sousa, Cindy & Emiko A. Tajima, Emiko A. & Herrenkohl, Roy C. & Russo, Jean M (2010) The Effects of Child Abuse and Exposure to Domestic Violence on Adolescent Internalizing and Externalizing Behavior Problems. *Journal of family violence* 25, 53–63.
- Mullender, Audrey & Hague, Gill & Imam, Umme & Kelly, Liz & Malos, Ellen & Regan, Linda (toim.) (2002) *Children's Perspectives on Domestic Violence. Children's Experiences of Living with Domestic Violence*. SAGE Publications. London. Saatavilla E-kirjana.
- Murphy, Michael & Harbin, Fiona (2006) What do we know about children and young people who grow up in substance misusing households? Teoksessa: Harbin & Murphy (toim.) (2006) *Secret lives: growing with substance. Working with children and young people affected by familial substance misuse*.
- Mäkelä, Pia & Mustonen, Heli & Tigerstedt, Christoffer (toim.) (2010) *Suomi juo. Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos*. Saatavilla verkossa: <<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80301/371e1e08-9bc1-47ea-81aa-68b04f27088c.pdf?sequence=1>> Luettu 13.9.2016
- Notko, Marianne (2000) *Väkivalta parisuhteessa ja perheessä*. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 200:1.
- Notko, Marianne (2011) *Väkivalta, vallankäyttö ja vahingoittuminen naisten perhesuhteissa*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 406. Jyväskylän yliopisto. Saatavana verkossa: <<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/25769/9789513941789.pdf?sequ>>
- Nurmiranta, Hanna & Leppämäki, Päivi & Horppu, Sari (2009) *Kehityopsykologiaa lapsuudesta vanhuuteen*. Kariston Kirjapaino Oy. Hämeenlinna.
- Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.) (2008) *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi.
- Nätkin, Ritva (toim.) (2006) *Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Oranen, Mikko (toim.) (2001) *Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä*. Ensi- ja turvakotien liitto. Julkaisu 30. Nykypaino Oy. Helsinki.
- Oranen, Mikko (2001) *Elämää varjossa –väkivallalle altistumisen vaikutuksista*. Teoksessa: Oranen, Mikko (toim.) (2001) *Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä*. Ensi- ja turvakotien liitto. Julkaisu 30. Nykypaino Oy. Helsinki, 41–65.
- Oswell, Dawid (2013) *The agency of children. From family to global rights*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Paavilainen, Eija (1998) *Lasten kaltoinkohtelu perheessä. Perheen toiminta ja yhteistyö perhettä hoitavan terveydenhoitajan kanssa*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Hoitotieteen laitos. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala.
- Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marjatta (toim.) (2010) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Peltoniemi, Teuvo. (1984) *Perheväkivalta*. Otava. Helsinki.

- Piispa, Minna & Heiskanen, Markku & Kääriäinen, Juha & Siren, Reino (2006) Naisiin kohdistunut Väkivalta. Oikeuspoliittisen Tutkimuslaitoksen Julkaisuja 225. Yhdistyneiden Kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan Kriminaalipolitiikan Instituutti. Publication Series No. 51 2005.<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152455/225_Piispa_Heiskanen_Kaariainen_Siren_2006.pdf?sequence=2>
- Piispa, Minna (2013) Parisuhdeväkivalta ja alkoholi. Uhrin vai tekijän ongelma? Teoksessa: Warpenius, Katariina ym. (toim.) (2013) Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Suomen yliopistopaino Oy. Tampere. Saatavilla verkosta: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104454/THL_TEE2013_014_verkko.pdf?sequence=1>
- Pirkanen, Henna (2011) Alkoholi, isyys ja valta. Ongelmajuovat isät miesten elämäntarinoissa. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 53/2011.
- Pitkäkangas-Laitila, Satu & Räisälä, Rauni & Oranen, Mikko (2001) Kultakutri ja manuaaliristiriita. Tapaustutkimus väkivaltaa kokeneiden lasten ryhmästä. Teoksessa: Oranen, Mikko (toim.) (2001) Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämistä. Ensi- ja turvakotien liitto. Julkaisu 30. Nykypaino Oy. Helsinki, 150-185.
- Punamäki, Raija-Leena (2005) Siirrykö trauma sukupolvelta toiselle? Mielenterveys ja perhesuhteet väkivallan uhrien perheissä. Teoksessa: Aatsinki, Ulla & Valenius, Johanna (toim.) (2005). Ruumiita ja mustelmia. Näkökulmia väkivallan historiaan. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Gummerus. Saarijärvi.
- Raitasalo, Kirsimarja (2010) Saako lasten seurassa juoda? Alkoholinkäyttö lasten seurassa ja asenteet sitä kohtaan. Teoksessa: Mäkelä, Pia, Mustonen, Heli Tigerstedt, Christoffer (toim.) (2010) Suomi juo. Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, ss. 167-176. Saatavilla verkossa: <<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80301/371e1e08-9bc1-47ea-81aa-68b04f27088c.pdf?sequence=1>> Luettu 13.9.2016
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina (2010) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa: Pehkonen, A. & Väänänen-Fomin, M. (toim.) (2010). Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Roine, Mira & Ilva, Minna (2010) Joka neljännessä suomalaisperheessä käytetään lasten näkökulmasta liikaa päihteitä. Teoksessa: Roine, Mira & Ilva, Minna & Takala, Janne (toim.) (2010) Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57. Helsinki: Multiprint Oy
- Romakkaniemi, Marjo (2010) Toimijuus masennuksen sosiaalisuutta jäsentämässä. Janus 18 (2), 137–152.
- Ronkainen, Suvi (1999) Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Gaudeamus. Helsinki.
- Ronkainen, Suvi (2002) Väkivallan valta. Teoksessa Satu Apo, Anu Koivunen, Leena-Maija Rossi & Kristiina Saarikangas (toim.) Itkua ikä kaikki? Kirjoituksia naisista, vallasta ja väkivallasta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 207—220.
- Ronkainen, Suvi (2006) Haavoittunut kansakunta ja väkivallan toimijuus. Teoksessa: Lohiniva-Kerkelä, Mirva (toim.) Väkivalta – seuraamukset ja haavoittuvuus. Talentum. Karisto Oy. Hämeenlinna, 531–550.
- Ronkainen, Suvi (2008) Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus. Yhteiskuntapolitiikka 73 (4). Saatavilla verkossa: <<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101398/ronkainen.pdf?sequence=1>>
- Saarto, Ari (1996) Lapsiperhe ja alkoholi. Opas vanhemmille ja ammattiauttajille. Helsingin kaupunki. Sosiaalivirasto. Päihdeasiaintoimisto. Ehkäisevän työn yksikkö. Helsingin kaupungin hankintayksikkö. Helsinki.

- Salmi, Venla & Siren, Martti & Kivivuori, Janne & Aaltonen, Mikko (2009) Perheväkivalta Suomessa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Verkkokatsauksia 12/2009. Saatavilla verkossa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152590/12.Perhevv_Suomessa.pdf?sequence=1 Luettu 10.9.2016.
- Sariola, Heikki (1990) Lasten väkivalta- ja seksuaalikokemukset. Kotona koettu väkivalta ja seksuaalikokemukset aikuisten kanssa. Tutkimus suomalaisista peruskoulun 9. –luokkalaisista vuonna 1988. Lastensuojelun Keskusliitto. Julkaisu 85. Painopörssi Oy. Helsinki.
- Saunders, Alex (1995) “It hurt me too”. Children’s experiences of domestic violence and refuge life.
- Saunders, Hilary & McGee, Caroline (2000) Childhood Experiences of Domestic Violence. Jessica Kingsley Publishers. Saatavilla verkossa: <http://site.ebrary.com.ezproxy.jyu.fi/lib/jyvaskyla/reader.action?docID=10064390>
- Saurama, Erja (2002) Vastoin vanhempien tahtoa. Tutkimuksia 7. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Seppänen, Marjaan & Karisto, Antti & Kröger, Teppo (toim.) (2007) Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä: PS kustannus, 195–217.
- Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (2005) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. 1.-4. painos. WSOY. Dark Oy. Vantaa.
- Siren, Reino & Honkatukia Päivi (toim.) (2005) Suomalaiset väkivallan uhreina. Tuloksia 1980-2003 kansallisista uhrihaastattelututkimuksista. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Julkaisu 216. Hakapaino Oy. Helsinki. Saatavilla verkosta: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152466/216_Siren_Honkatukia_2005.pdf?sequence=2*
- Sousa, Cindy & Herrenkohl, Todd. I. & Moylan, Carrie. A. & Tajima, Emiko. A. & Klika, J. Bart. & Herrenkohl, Roy. C. & Russo, M. Jean. (2011) Longitudinal study on the effects of child abuse and children’s exposure to domestic violence, parent-child attachments, and antisocial behavior in adolescence. *Journal of Interpersonal Violence*, 26, 111–136. Saatavilla verkosta: <http://jiv.sagepub.com.ezproxy.jyu.fi/content/26/1/111.full.pdf+html> Luettu 24.9.2016.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2007) Koko perhe kierteessä. Lähisuhdeväkivalta ja alkoholi. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:27. Yliopistopaino. Helsinki.
- Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (1997) Arvot ja modaalisuus sosiaalisen todellisuuden rakentamisessa. Teoksessa: Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (toim.) (1997) Semioottisen sosiologian näkökulmia. Tammer-Paino Oy. Tampere. 72-95.
- Swanston, Jennifer & Bowyer, Laura & Vetere, Arlene (2014) Towards a richer understanding of school-age children’s experiences of domestic violence: The voices of children and their mothers. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 19, 184-201. Saatavilla verkossa: <http://ccp.sagepub.com.ezproxy.jyu.fi/content/19/2/184.full.pdf+html> Luettu 15.10.2016.
- Takala, Janne & Ilva, Minna (2012) Mikä suojaa nuorta aikuisten alkoholinkäytön aiheuttamilta haitoilta? *Yhteiskuntapolitiikka* 77(2): 176–185. Saatavilla verkossa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102927/takala.pdf?sequence=1>
- Templeton, Lorna (2007) Co-existing parental alcohol misuse and parental domestic abuse. Saatavilla verkossa: <http://www.encare.info/en-GB/riskyenvironments/coexisting/> Luettu 10.9.2016.
- Terveyskirjasto (2016) Alkoholinkäytön ongelmakäytön määritelmät ja diagnoosit. Saatavilla verkossa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=nix00353
- Tulensalo, Hanna (2015) Lapsen tiedollinen toimijuus lastensuojelun sosiaalityössä. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus. Lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Hansaprint Oy. Vantaa.

- Valkonen, Pia (2012) Aikuisten tarinoita lapsuudesta päihdeperheessä. Pro Gradu –tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Saatavilla verkosta: <<http://docplayer.fi/10134635-Aikuisten-tarinoita-lapsuudesta-paihdeperheessa.html>> Luettu 1.10.2016.
- Veijola, Soile (1997) Modaalisia suhteita pelissä ja keskustelussa. Teoksessa: Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (toim.) (1997) Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. Gaudeamus, Helsinki.
- Velleman, Richard & Reuber, Danielle (2007) Domestic Violence and Abuse experienced by Children and Young People living in Families with Alcohol Problems. Results from a Cross-European Study. Saatavilla verkossa: <http://www.apua.info/File/fb9c3027-2698-48b3-994c-349a0e491c7c/ALC_VIOL_ParentalAlcoholProblems_EN.pdf>
- Velleman, Richard & Templeton, Lorna (2006) Reaching out. Promoting resilience in the children of substance misusers. Teoksessa: Harbin & Murphy (toim.) (2006) Secret lives: growing with substance. Working with children and young people affected by familial substance misuse.
- Velleman, Richard & Templeton, Lorna (2007) Understanding and modifying the impact of parents' substance misuse on children. *Advances in Psychiatric Treatment*, vol. 13, 79–89.
- Virkki, Tuija (2004) Vihan voima. Toimijuus ja muutos vihakertomuksissa. Gummerus kirjapaino Oy. Saarijärvi.
- Virkki, Tuija & Lehtikangas, Mari (2014) Monikulttuurisuus ja sukupuoli parisuhdeväkivaltaakokeneiden naisten toimijuutta tukevassa auttamistyössä. *Janus* 22 (2), 119-137. Saatavilla verkossa: <http://ojs.tsv.fi/index.php/janus/article/view/51198> Luettu 10.10.2016.
- Virokannas, Elina & Väyrynen, Sanna (toim.) (2013) Varjoja naiseudessa. Painettu EU:ssa.
- Warpenius, Katariina & Holmila, Marja & Tigerstedt, Christoffer (toim.) (2013) Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle. Terveys- ja hyvinvoinnin laitos. Suomen yliopistopaino Oy. Tampere. Saatavilla verkosta: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104454/THL_TEE2013_014_verkko.pdf?sequence=1>
- WHO (2014) Global status report on alcohol and health 2014. Saatavilla verkossa: <http://www.who.int/substance_abuse/publications/global_alcohol_report/msb_gsr_2014_1.pdf?ua=>
- Øverlien, Carolina & Hydén, Margareta (2009) Children's actions when experiencing domestic violence. *Childhood*, 16, 479-496. Saatavilla verkosta: <http://chd.sagepub.com.ezproxy.jyu.fi/content/16/4/479.full.pdf+html> Luettu 11.10.2016.
- Øverlien, Carolina (2010) Children exposed to domestic violence: Conclusions from the literature and challenges ahead. *Journal of Social Work*, 10, 80-97. Saatavilla verkossa: <http://jsw.sagepub.com.ezproxy.jyu.fi/content/10/1/80.full.pdf+html> Luettu 10.10.2016.
- Øverlien, Carolina. (2013) The children of patriarchal terrorism. *Journal of Family Violence*, 28, 277-287. Saatavilla verkosta: <<http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=3f77400d-b73f-4292-a40f-fac422da3850%40sessionmgr120&hid=124>> Luettu 11.10.2016
- Øverlien, Carolina. (2014) "He didn't mean to hit mom, I think": Positioning, agency and point in adolescents' narratives about domestic violence. *Child & Family Social Work*, 19, 156-164. Saatavilla verkossa: <http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=b6713d25-cbf1-4e16-8fec-c31a34df586f%40sessionmgr102&vid=4&hid=124> Luettu 11.10.2016
- Øverlien, C. (2016) Do you want to do some arm wrestling?: children's strategies when experiencing domestic violence and the meaning of age. *Child and Family Social Work*. 21, 1-9.

LIITE 1. AINEISTOSSA ESIINTYVÄ VÄKIVALTA TEKIJÄN, KOHTEEN JA VÄKIVALLAN MUODON MUKAAN.

Väkivallan tekijä ja kohde	fyys ja psyyk vv	fyys vv (t=tavaroiden heittäminen)	psyyk vv (im=vanhemman itsemurhayritys, hp=huolenpidon vaje)	taloud vv	päihtyneen ää autoilu (a), seksuaalinen vv (s), kemiallinen vv (k)	vv uhka tai pelko
isä → äiti	18	2, 1(t)	9	4	1 (s)	2
isä → kirjoittaja	12	4	20, 2(im)	1		8
isäpuoli → kirjoittaja	5			1	1 (k)	1
isäpuoli (tai miesystävä) → äiti	2	2	2	1		
isä → kirjoittajan sisarukset	8	2, 1(t)	1			
isä → koira	1					
äiti → isä	1		2			1
äiti → kirjoittaja	5	5	10, 3(im), 1(hp)		2(k)	1
naisystävä → kirjoittaja			1			
äiti → kirjoittajan sisarukset	1	1	1			
sukulaiset tappelee	2	1				
kirjoittaja → isä	1		1			
kirjoittaja → äiti					1	
kirjoittaja tappelee			1			
isovelji → kirjoittaja			1			
isosisko → kirjoittaja		1				
vanhemmat riitelevät keskenään humalassa	18		17			
poikaystävä → kirjoittaja		1			1(s)	
ukki → kirjoittaja			2			

LIITE 2. TOIMIJUUDEN TEEMOITTELUA AINEISTOLÄHTÖISESTI. SULUISSA ILMAISUJEN LUKUMÄÄRÄ.

Toimijuuskategoria	Rajoittunut (116)	Irtisanoutuva (84)	Suojautuva (78)	Itseä vahingoittava (75)	Vastuullinen (54)
Alakategoriat	1.Tilanteen sanelema (61) 2.Pelon rajoittama (28) 3.Sinnittelevä (27)	1.Vihan ja katkeruuden leimaama (47) 2.Omaehtoinen (14) 3.Tulevaisuuteen suuntautuva (23)	1.Tukea ja ymmärrystä hakeva (48) 2.Välittelevä (30)	1.Itsetuhoinen (46) 2.Syyllisyyden ja huonommuuden tunteen leimaama (25) 3.Suhteutettu (4)	1.Väkivaltaa estävä ja lievittävä (18) 2.Muiden hyvinvoinnista huolehtiva (16) 3.Muutokseen pyrkivä (21)
Kirjoittajan subjektipositio	Näkymätön ja turvaton	Vahva ja itsevarma	Heikko ja suojaton	Voimaton ja epätoivoinen	Taitava ja rohkea

Rajoitettu toimijuus

Rajoitettu toimijuus on aineiston tarinoissa vallitseva toimijuuden tyyppi. Se tulee esiin väkivaltilanteissa, joissa kirjoittaja toimii tilanteen pakottamalla tai jonkun muun päättämällä tavalla, sekä kirjoittajan ”hiljaisena kärsimisenä”, kun hän kokee, ettei itse voi vaikuttaa perhetilanteeseen. Kirjoittajan kuvaama asema itsestään perheessä näyttyy rajoitetun toimijuuden kuvauksissa **näkymättömänä ja turvattomana**. Rajoitettu toimijuus tulee esiin *tilanteen sanelemana toimijuutena*, kun kirjoittaja pyrkii pakoon väkivaltilanteesta, hänet viedään turvaan, hän lamaantuu tai kokee avuttomuutta tilanteessa, kun ei saa apua vanhemmaltaan, vaikka sitä pyytää. *Pelon rajoittamassa toimijuudessa* kirjoittaja kuvaa jatkuvaa pelkoa kotona, tai kirjoittaja ei uskalla puhua tilanteestaan läheisilleen, eikä viranomaisille. Silloin, kun kirjoittaja kertoo joutuvansa piilottamaan oikeat tunteensa, eikä pysty keskittymään koulussa kotitilanteen aiheuttaman väsymyksen tai keskittymiskyvyttömyyden vuoksi, tai kun kirjoittaja kertoo elämänsä olevan jatkuvaa taistelua päivästä toiseen, on kyse *sinnittelevästä toimijuudesta*.

Irtisanoutuva toimijuus

Irtisanoutuvan toimijuuden kuvauksissa kirjoittajat arvioivat uudelleen mennyttä elämäänsä ja alkavat ilmaista vahvemmin omia mielipiteitään vanhemmistaan ja kotitilanteestaan, sekä suunnittelevat omaa itsenäistymistään. Kirjoittaja ottaa **vahvan ja itsevarman** subjektiposition. Irtisanoutuvan toimijuuden kategoriassa on eniten kirjoittajan *vihan ja katkeruuden leimaamaa toimijuutta*, jossa kirjoittaja ei kunnioita vanhempiaan ja kokee, että lapsuus tai osa elämää on pilalla, eikä kirjoittaja ei voi unohtaa ja antaa anteeksi tapahtunutta vanhemmalleen. Kirjoittajat kertovat myös tilanteista, joissa he sanovat mahdollisesti ensimmäistä kertaa ”suorat sanat” vanhemmilleen siitä, mitä ajattelevat perheen tilanteesta. *Omaehtoinen toimijuus* tulee tarinoissa esiin silloin, kun kirjoittaja rajaa esimerkiksi vanhemman puheluita, asettuu riitatilanteessa vanhempaansa vastaan, tai karkaa kotoa. *Tulevaisuuteen suuntautuvasta toimijuudesta* kertovat puolestaan kirjoittajan halu lähteä kotoa tai jo toteutunut pääsy kotoa pois, sekä aktiivinen tulevaisuuden

suunnittelu ja kirjoittajan luottamus omiin selviytymiskeinoihinsa ja kykyyn elää tulevaisuuden eritavalla kuin vanhempi.

Suojautuva toimijuus

Suojautuvan toimijuuden kuvauksissa kirjoittaja kertoo toiminnastaan, jonka avulla hän pyrkii parhaansa mukaan selviytymään väkivaltaa sisältävässä kotitilanteessa, jolloin kirjoittajan rooli **heikkona ja suojattomana** korostuu. Suojaava toimijuus näyttäytyy *tukea ja ymmärrystä hakevana toimijuutena*, kun kirjoittaja kertoo purkavansa tuntojaan sisaruksilleen, toiselle vanhemmalle tai ystävälleen tai hakeutualla ammattiavun piiriin ja toivovansa vertaistukea myös Varjomaailmasta. Tuen hakemisen kokemuksissa tulee esiin onnistumisia sekä epäonnistumisia. Suojaavan toimijuuden toisena elementtinä on *välttelevä toimijuus* silloin, kun kirjoittaja kertoo väkivaltatilanteiden ja kodin ahdistavan ilmapiiriin välttelemisestä pysyttelemällä mahdollisimman paljon poissa kotoa ja olemalla kotona omissa oloissaan.

Itseä vahingoittava toimijuus

Itseä vahingoittava toimijuus on kuvauksia selviytymiskeinoista, jotka ovat kirjoittajalle vahingollisia. *Itsetuhoinen toimijuus* tulee esiin kirjoittajan itsemurhayrityksinä ja itsetuhoisina ajatuksina sekä pyrkimyksenä lievittää kuvaamaansa masennusta tai ahdistusta viiltelyllä, omalla päihteiden käytöllä tai kontrolloimalla omaa syömistään. Kirjoittajan kertoessa itseinhosta, häpeästä ja kokemuksestaan pitää itseään syyllisenä vanhempien käyttäytymiseen, on kyse *syllisyyden ja huonommuuden tunteen leimaamasta toimijuudesta*. Oman kotitilanteen vähättely ja vertaaminen muiden palstalaisten vielä ”pahempiin” kokemuksiin sekä väkivallan sietäminen esim. oman poikaystävän taholta kuvaa *suhteutettua toimijuutta*. Vaikka itsetuhoinen käytös osoittaakin osaltaan myös vahvaa toimijuutta, on itseä vahingoittavan toimijuuden kuvauksissa hyvin paljon **voimattomuutta ja epätoivoa**, joka määrittää kirjoittajan subjektipositiota.

Vastuullinen toimijuus

Vastuullisen toimijuuden kuvauksissa kirjoittajat ottavat perheessä itselleen vastuunkantajan roolin pyrkimällä vaikuttamaan omalla käytöksellään akuuttien väkivaltatilanteisiin ja yrittäessään saada aikaan muutosta perheen tilanteessa. Kirjoittaja antaa itsestään kuvan **taitavana ja rohkeana** perhetilanteeseen vaikuttajana. *Väkivaltaa estävä ja lievittävä toimijuus* on sitä, kun kirjoittaja yrittää sanallisesti tai fyysisesti tappeluun väliin menemällä suojata itseään ja muita perheenjäseniä väkivallalta. *Muiden hyvinvoinnista huolehtiva toimijuus* tulee esiin kirjoittajan jatkuvana huolena pikkusisaruksen tai vanhemman tilanteesta, sekä kokemuksena siitä, ettei voi itse lähteä pois kotoa ja jättää äitiään tai pikkusisarustaan väkivaltaisen vanhemman luokse. Yritykset saada vanhempaa ymmärtämään ongelmansa puhumalla hänelle tai hakemalla heille apua, ovat *muutokseen pyrkivää toimijuutta*, kuten myös kirjoittajan vanhemmilleen osoittama selvä viesti aikomuksesta ottaa koulukuraattoriin, poliisiin tai sosiaaliviranomaisiin yhteyttä ja kertoa kotitilanteestaan, ellei tilanne muutu.